

J ó z s e f   A t t i l a   T u d o m á n y e g y e t e m
P e d a g ó g i a i   T a n s z é k e

A családi nevelés változásai egy parasztfaluban

/az első világháboru végétől napjainkig/

D O K T O R I   É R T E K E Z É S

Irta:

Fehér Zoltán

Szeged 1984.

Tartalom

I. <u>Bevezetés</u>	1. lap
II. <u>A nevelés népi értelmezésének változásai</u> <u>és a nevelési ideál</u>	10. lap
III. <u>A közvetlen környezet változása</u>	19. -"-
1./ A családstruktúra változásai	
2./ A családok szociokulturális körülményei	21. -"-
IV. <u>A családok szocializációs funkciói</u>	29. -"-
1./ Gondozás, ellátás	29. -"-
a./ A szűkebb értelemben vett gondozás	29. -"-
b./ Étkezés	32. -"-
c./ Öltözködés	39. -"-
d./ Alvás	43. -"-
e./ Tisztálkodás	45. -"-
f./ Gyógyítás	47. -"-
g./ A rendezett mozgás kialakulásának segítése	48. -"-
h./ Zsebpénz, ajándék	49. -"-
2./ A biztonságérzet megteremtése	52. -"-
3./ A beszéd, a metakommunikáció és a magatartásminták megtanítása	59. -"-
4./ A család mint interakciós tér	70. -"-
a./ A döntés demokratizmusa	70. -"-
b./ Szülői magatartásformák	76. -"-
c./ Munkára nevelés	83. -"-
d./ A gyermekek tevékenységének meg- oszlása - időelszámolás	92. -"-

II.

5./ A szülő mint modell	96. lap
6./ Identitástudat	118. -"-
V. <u>Összegezés</u>	122. -"-
Jegyzetek	128. -"-
Irodalom	135. -"-
Alkalmazott módszerek	142. -"-
<u>Mellékletek</u>	146. -"-
1. sz. Szülői magatartásformák	
/ 1-18. táblázat /	147. -"-
2. sz. A bátyai mondókákban szereplő	
releváns szavak	167. -"-
Szókincsvizsgálat /főnév/	170. -"-
Tanulói dolgozat elemzése	173. -"-
3. sz. A szülői döntések demokratizmusa	176. -"-
Családtípusok a szülői döntések	
alapján	178. -"-
Az apa iskolai végzettsége az	
egyres családtípusokban	179. -"-
Az anya iskolai végzettsége az	
egyres családtípusokban	180. -"-
A munkavállaló anyák	181. -"-
Az apa foglalkozása	181. -"-
4. sz. Időelszámolás	182. -"-
5. sz. A gyermek véleményét befolyásoló	
tényezők	188. -"-
A befolyásolási tényező rangsora	
az értékekben	191. -"-
6. sz. A pályaválasztási döntést meg-	
határozó motívumok	193. -"-

I. Bevezetés

A nevelés olyan örök emberi tevékenység, amelynek során a régi nemzedék átadja tapasztalatait az ujnak. ÁGOSTON György szerint "Bármilyen is a társadalom, a nevelés körébe tartozik a gyermekek gondozása, ápolása, fejlődésük feltételeinek biztosítása, védelmük a veszélyekkel szemben, megtanításuk a beszédre: az emberek érintkezésének erre a legjelentősebb eszközére, a termelőmunka tapasztalatainak, a társadalmi, erkölcsi hagyományoknak, magatartásbeli szabályoknak, a kulturális és tudományos fejlődés eredményeinek átadása."¹ Mindez eleinte a törzs illetve a család keretében folyt kizárólag. Módszere a megmutatás és a szóbeli közlés volt. Később a szellemi és a fizikai munka szétválása következtében kialakult az intézményes nevelés, amely kiegészítette a családi nevelést. A spontán nevelési gyakorlatból fejlődés útján szervezetté, tervszerűvé és céltudatosává válva létrejött a pedagógia. A neveléstudomány kialakulását nézve tehát tapasztalati tudomány.

A tágabban értelmezett nevelés során az ember a műveltség objektiválódott javait szubjektívvá teszi.² Ennek keretei nemcsak a társadalom szervezett intézményei - elsősorban az iskola - voltak, hanem a családok is. Ez utóbbival azonban jelentősége és történeti prioritása ellenére viszonylag keveset foglalkozik a neveléstudomány. Mintha eleve lemondott volna arról,

hogy az évezredek során kialakult és folyton változó családi nevelési hagyományok alapos megismerése után megpróbálja hatékonyabban befolyásolni azokat.

A neveléstörténet például egy antidemokratikus álláspontot képvisel, a művelődéstörténetét, és csak a magas műveltség történeti változásait tanulmányozza. Nyilvánvaló, hogy az osztálytársadalmak kialakulásával elvált egymástól a magas és a mély kultúra, a neveléstörténet mégsem vesz tudomást a hatalmas tömegeket képviselő dolgozó nép sok évezredes pedagógiai elveiről, szokásairól.³

Statikus jellegű paraszttársadalmakban az életet iratlan törvények szabályozták. ORTUTAY szerint "a parasztok, mint egy kötött szerep játékosai az előírásnak, a szerepnek megfelelően viselkednek életük során a születéstől a halálig."⁴ A parasztfiatalok szocializációját a néprajzi irodalomban "be-nevelődés"-nek nevezik. Ennek során az ifjú a szociológiai értelemben vett köznapi, szakmai és ünnepi tudást sajátította el.⁵ A mindennapi tapasztalatokra támaszkodó természetes nevelési tevékenységnek, illetve nevelődési folyamatnak a keretei a család, a kortárscsoport és a faluközösség voltak. Miközben felkészítették a fiatalokat a paraszti életforma újra-megélésére, "elzárták előttük az egyéni kiteljesedés lehetőségét, a választás - társadalmilag sem biztosított - utjait."⁶

Az utóbbi évszázadokban egyre általánosabbá váló iskola a legutóbbi időkig jóformán csak ünnepi és főlöszleges tudást adott, amelynek nagy részét szükség-telen voltak és gyakorlás híján el is felejtették.

Az iskola a paraszti társadalom hagyományos kulturájá-ról szinte tudomást sem vett. A XVIII - XIX. századi népboldogító társadalomjavító elképzelések és törek-vések a haladás gátjának látták a népélet minden meg-nyilvánulását.⁷

Az iskola legfőbb feladatának az ezek ellen való harcot tekintették. Így a valóban retrográd momentumokkal együtt a népi nevelési gyakorlat értékei is pusztulás-ra ítéltettek, a helyettük kapott új kulturális elemek - még ha értékesek voltak is - idegenségük miatt nem tudtak meggyökeresedni. ORTUTAY így ír erről: "Igen tanulságos vizsgálat lenne, ha kikutatnánk, hogy egy-egy paraszti közösség nemzedékeiben az iskolázás utáni év-tizedekben mennyi marad meg az iskolai művelés tényei-ből /ez kevésbé érdekes/, és mennyi marad meg a paraszti családtól, falusi közösségtől örökölt hagyományokból, a szóbeli kultúra alkotásaiból, alkotó módszereiből."⁸

A parasztság nem ugyanazokat az ismereteket, készségeket, értékeket, normákat tartotta fontosnak, mint az uralkodó osztályok érdekeit képviselő iskola. Az eltérés értékösszeütközéshez vezetett, s igen meg-nehezítette a hatékony iskolai nevelést, és amely végül is csak a hagyományos társadalmi struktúra megváltozta-tásával vált feloldhatóvá.⁹

Ha pedagógia nem is, a társadalomnéprajz kutatta "az egyén társadalmasításának egyes etnoszokra jellemző hagyományossá vált tipikus formáit."¹⁰ E téren a magyar társadalomnéprajz is értékes műveket tud fölmutatni.¹¹ A kérdés néprajzi kutatásának fontosságára ORTUTAY Gyula hívta föl a figyelmet akadémiai székfoglalója alkalmával.¹² Rámutatott arra, hogy a néprajznak alapvető kérdése a hagyomány "mindig másuló újraéledésének" megragadása, mégpedig "a tanulás problémáján keresztül."

"Természetesen nem az iskolai oktatásról esik most itt szó - mondotta -, hanem a tanításnak, tanulásnak, ha úgy tetszik nevelésnek, még pontosabban a kondicionálásnak azokról a formáiról van szó, amelyekkel voltaképpen a hagyományt népünk nemzedékről nemzedékre átadja." Továbbá: "mi a tanításnak, szoktatásnak, kondicionálásnak módja, amivel parasztságunk, etnikai csoportjai szerint eltérően, vagy alapján megegyezően, a hagyomány 1. őrzését, 2. átadását, 3. átvételét gyakorolja. Ez az alapvető kérdés. Hogy tehát ezt az alapvető kérdést nem vette fel tudományunk eddig, az jellemző lehet tudománytörténetileg is. Hogy a kondicionálásnak, tanítás-tanulásnak kell lenni valami módjának, az mindenki előtt világos."

A népi írók és újabban a paraszti önéletrajzírók könyveikben szemléletesen és hitelesen mutatják be a régi falu népi nevelési gyakorlatát,¹³ amelyben az

egyéneknek meg kellett ismerniük a viselkedést szabályzó előírások összességét, és belsőleg azonosulniok kellett velük.¹⁴

Annál kevesebbet tudunk a mai falusi nevelési szokásokról, amikor külső szabályozás nélkül kell elsajátítanunk az értékeket, amelyekhez igazodni lehet. Amikor nem a rend, hanem az értékek interiorizációja a szocializáció lényege.¹⁵

"Az újfajta elvekhez, azok kivitelezéséhez nincs követhető mintánk, a családoknak önmaguknak kell megfogalmazniuk saját értékeiket, kialakítaniuk a maguk számára megfelelő működési formákat. A már kinőtt régi, a még bizonytalan körvonalu új szemlélet kettősségében konfliktusok adódhatnak, s adódnak is" - írja NAGYNÉ.¹⁶ De vajon falun nincsenek "minták"? Nem alakulnak ki újabb hagyományok?¹⁷

A probléma elevenségét bizonyítja, hogy 1980-ban a Nők Lapjában vita kezdődött "Szülő - Gyermekek, Tartozik - Követel" címmel. A vitát SULYOK Katalin vezette, s ennek során 3654-en szóltak hozzá.¹⁸

A mai falusi családi neveléssel az utóbbi időkben két kitűnő szociológiai munka is foglalkozott.

H.SAS Judit könyve Békés megyei felméréseken alapul, s a gyermekkel szemben támasztott követelményeket valamint a szülői aspirációkat vizsgálja különböző szociális helyzetű családokban.¹⁹

LIPP Mária történetileg kialakult minták továbbélését mutatja be tanulmányában. Az életmód alapján négy családmódel közösségi jellemzőit, nevelését és kulturális szokásait mutatja be.²⁰

Az irodalmi, publicisztikai, néprajzi és szociológiai megközelítés mellett a pedagógia is érdeklődni kezdett témánk iránt. A Magyar Pedagógiai Társaság a 70-es évek elején kétszer is meghirdette a "Családi nevelési hagyományok" c. pályázatát, amelyre igen sok pályamunka érkezett. Az első pályázat a múlt, a második, a jelen családi nevelésének feltárását célozta.

ORTUTAY Zsuzsa így irt erről: "A pályázat meghirdetésének legelsősorban az az indítéka, hogy a magyar családi nevelésről összegyűjtse, és rögzítse a még eleven emlékeket /.../ Ez jelentős, nélkülözhetetlen segítség mind a családi nevelés tudományos kutatóinak, mind a szülők számára nyújtandó nevelési ismeretek oktatóinak is."²¹

Igen sokoldaluan közelíti meg a problémát az a kötet, amelyeket a Magyar Pedagógiai Társaság jelentetett meg, s a Pécsi Tanárképző Főiskola Neveléstudományi és Pszichológiai tanszékei oktatóinak tanulmányait tartalmazza a falusi nyolcadik osztályosok fejlettségéről és neveléséről.²²

Témaválasztásukat indokolja egyrészt a kérdés időszerűsége és viszonylagos feltérképezetlensége, másrészt az a tény, hogy a dolgozat írója 30 éve kutatja

faluja társadalmát és kulturáját, 23 éves általános iskolai tanársága idején direkt és indirekt módon rengeteg adathoz jutott, úgy érzi, munkájával hozzájárulhat a probléma alaposabb megismeréséhez.²³

Az eddigiekből következik kutatási problémánk:

1./ Hogyan valósultak meg a család szocializációs funkciói a homogén parasztcsaládokban a két világháború között és hogyan valósulnak meg ma a heterogén családokban?

2./ Melyeket tekintünk a megvalósulás formái közül progresszívnek és melyeket retrográdnak?

Hipotézisünk a következő:

1./ A család funkcióinak megváltozása ellenére a család szocializációs szerepe még nő is, hiszen a gyermek bekapcsolódása a termelő munkába kitolódik későbbi életkorra, a szocializációs feladatok hosszabb ideig maradnak a családban. Bizonyos nevelési szokások tovább élnek a megváltozott körülmények között is.

2./ A falusi családi nevelés legpozitívabb elemei:

a./ az eleven családi, rokonsági kapcsolat

b./ a gyermek közvetlen kapcsolata szülei termelő munkájával

Dolgozatunkban a gyermek szocializációjának egyéb kereteit/kortárscsoport, falu, iskola, ifjúsági szervezet/ nem vizsgáljuk csak alkalmanként utalunk rájuk.

Megvizsgáljuk a családi neveléssel kapcsolatban azokat a változásokat, amelyek

- a nevelés népi értelmezésében és nevelési ideálban,
  - a közvetlen környezetben, vagyis a család életmódjában, annak külső és belső oldalában, valamint
  - a család szocializációs funkcióinak tartalmában következtek be.
- Végül a családi nevelés eredményeiről is beszámolunk.

A család szocializációs funkciói csak az osztályozás kedvéért vannak elkülönítve. /Gondozás, érzelmi biztonság, a beszéd megtanítása, interakciós tér, a szülő mint modell, identitás/ A gyakorlatban ezek a funkciók összefonódva jelentkeznek, s a kutató dolga eldönteni, hogy melyik szálon kezd értelmezni egy-egy jelenséget. Így például nehéz elválasztani egymástól a gondozás biogén és pszichogén oldalát, de ezeknek kísérőjeként már csecsemőkorban megkezdődik a beszéd és a metakommunikáció megtanítása, amely nemcsak az ismeretrendszer átadását, hanem az érzelmi biztonság kialakítását is szolgálja.

A csecsemő gondozása során a család már interakciós tér, amelyben megalapozódik a szülő-gyermek viszony. A szülő mint modell értékeket ad át, személyes példája a legfontosabb nevelési módszer. A gyermek éntudatának és pszichoszexuális fejlődésének kialakítása, előkészítése a gondozás pszichogén oldalának része.

A gyermek fejlődésének első négy szakaszában figyelembe vesszük azt a ténytet, hogy eltérő elvárások és nevelési módszerek éltek a fiukkal és a lányokkal szemben. Ugyancsak tipikusan eltérő az apa és az anya szerepe a neveléssel kapcsolatos döntésekben, végrehajtásokban, szülői magatartásformákban.

A két világháboru közötti időszak népi nevelési gyakorlatáról csak a néprajzi gyűjtés módszerével szerezhettünk adatokat. Az 50-es évektől már személyes tapasztalatok és pedagógiai mérések állnak rendelkezésünkre.

II. A nevelés népi értelmezésének változásai és a nevelési ideál

Tradicionális paraszttársadalmakban olyan ember nevelése volt a cél, aki jól beleilleszkedett a falu társadalmába, sem lefelé, sem fölfelé "nem lógott ki a sorból."²⁴ Ismerte és magáévá tette szűkebb környezetének tapasztalatrendszerét, magatartásmintáit, beállitottságait és normarendszerét. A kulturának ezek az elemei iratlanok voltak ugyan, de emberöltőkön keresztül stabilak, így a szocializáció folyamán, el lehetett sajátítani őket.

A faluközösség "a rend interorizációját" követelte meg minden tagjától²⁵, s cserébe egy bizonyos fokú pszichikus és szociális védettséget nyújtott. Ezeknek az embereknek tulajdonképpen nem adódhattak igazi konfliktus-helyzetei, hisz mindig "oda álltak, ahova a falu", azt tették, ami adott esetben szokás volt.

A parasztság természetesen soha nem fogalmazta meg elvontan nevelési gyakorlatának tételeit, de azokat a népiélet tanulmányozása alapján elég határozottan meg lehet rajzolni.

A nevelésnek a fenti értelmezése hasonló némely nyugati pedagógus "alkalmazkodás elmélet"-éhez, amely szerint "a nevelés nem több az ifjúság társadalmi alkalmazkodóképességének kifejlesztésénél".²⁶ A parasztcsaládok nevelési gyakorlatát azonban a hagyomány szabályozta spontaneitás jellemezte, s a nehéz paraszti sors el-

viselését segítette az osztálytársadalomban.²⁷

A paraszti nevelési ideál a faluközösség érdekeit tükrözte és a faluközösség értékrendjében fejeződött ki. Elismerést, helyeslést váltott ki, ami a falu valódi vagy vélt érdekeit szolgálta, s meglepetést, ellenszenvet, haragot, méltatlankodást, ami ellene volt. Szankciórendszerük persze sokkal szélesebb skálájú volt.

A gyermeket saját példájukkal és szoktatással nevelték a hagyományokba, épp ezért a felnőttek feltétlen tiszteletét várták el tőlük. A szófogadást, a jóra való hajlandóságot igen nagyra becsülték. A 60-as években a bátyai szülők a "jó gyermek" legfőbb ismervének a szófogadást tartották, tehát egy passzív tulajdonságot, s ezután is általában negatív meghatározásokat adtak arról, hogy mit nem csinál a jó gyermek. /Nem csavarog, nem hazudik./ A következő meghatározás szinte rangsorát adja a követelményeknek. "A jó gyerek szót fogad, segít szüleinek, nem csavarog, nem felesel, tiszteli az öregeket, tanul." A másik meghatározásban "A jó gyerek, aki tud vigyázni magára, szót fogad", az első megállapítás nem a gyermeki önállóságnak, hanem a szülői felügyelet felfüggesztésének igényét jelenti, de a szófogadást, az engedelmességet megköveteli.²⁸

A falu nevelési ideáljának ezek a megfogalmazásai azt bizonyítják, hogy a régi normák szinte napjainkig élnek a szülők tudatában.

Szociálpszichológiai szempontból azt mondhatjuk, hogy a régi falu kultúrája nem az önálló, kevésbé befolyásolható, hanem a környezete által irányított, annak alárendelt individuumokat preferálta. Ez a nevelés, amelyre SHERPELL mint mezőfüggő kognitív stílusra hivatkozik,²⁹ mindazokban a kultúrákban uralkodó jellegű, ahol a könyvvel szemben a szóbeli közlésnek és a megmutatásnak nagyobb szerepe van az ismeretszerzésben.

Az eleven, fürgé, természetes ésszel gondolkodó, találékony, fizikai munkában szorgalmas gyermeket "ügyes"-nek nevezik. Az ilyenről már látják, hogy adottságai és igyekezete révén jól be fog illeszkedni a társadalomba. Az intellektuális teljesítményre orientált iskola azonban nem ért mindig egyet ezzel a véleménnyel.

1./ A nevelés determináltságának hite

A népi felfogás nagy jelentőséget tulajdonított a genetikai determináltságnak. A hiedelmek között sok olyan előírást és tilalmat találunk, amelyek a születendő gyermek nemét, szépségét és egyéb tulajdonságait volt hivatva biztosítani.

Nevezetesesek voltak a születésük miatt különleges szerepre predesztinált személyiségek. A foggal született gyermekekről a néphit azt tartotta, hogy táltos vagy garabonciás lesz belőle, tehát nemcsak rendkívüli tudással fog rendelkezni, de az átlagostól eltérő életmódot is fog folytatni. A táltos passzív módon szerzi majd meg tudományát, a garabonciás aktivan, "az ő iskolájába" tanulja meg. Hogy ezt megakadályozzák, az ilyen gyermeknek nem sokkal születése után a bába kihuzta a fogát. A burokban született gyermekekről azt tartották, hogy szerencsés lesz, /háboruban nem fogja a golyó/, akinek pedig a nyakára tekeredett a köldökszínór, azt mondták, börtönben fog sinylődni, a jeles napon született gyermekből híres ember válik.³⁰

Bár a természetes észet méltányolták, de ha ez túl korán nyilvánult meg, rossz előjelnek vélték. Az okos gyermeket nem tartották életrevalónak, mintha a szellemi kiválóság szükségszerűen életképtelenséggel párosulna. "Nekem vót egy ujan kisfiam - mesélte egy idős asszony - de az ujan okos vót, de ujan okos. Mondta is a napam, ezt se fogom megnősiteni, nem e világra való. Ugy is vót. Ötéves korába meghalt." Ma a gyermek eszének korai megnyilvánulásától egyáltalán nem félnek. De inkább azt a gyermeket tartják okosnak, aki korán kezd beszélni, és folyton beszélgetni akar hozzátartozóival.

A tapasztalat szerint a szülők külső és belső tulajdonságai egyaránt átszármaznak gyermekeikre, tehát mint mondják "Az alma nem esik messze a fájától."

A "Szép korszónak szép a cserepe is" közmondás az anyára és lányára vonatkozik. Ha rossz a gyerek, azt mondják: "vót kitül örökölnie", "benne van a véribe", "Ez má ujan fajta". Az örökölt tulajdonságok a közfelfogás szerint megváltoztathatatlanok. "Kutyából nem lesz szalonna." "Üsd, a rossz rosszabb, ne üsd, a jó jobb!"

A "Könnyű a békát a tóba ugratni" közmondás azt a felismerést tükrözi, hogy a képességeket csak az adottságok irányában lehet továbbfejleszteni.

Tapasztalták, hogy a kiegyensúlyozott érzelmi felszín alól bizonyos esetekben az elnyomott ösztönök föltörhetnek, hogy a látszat csak képmutatás, az igazi "én" csak a gátak felszakadásával mutatkozik meg. Tapasztalataikat így summázták: "Csendes tóban laknak a java békák."

Azt a nyilvánvaló tény, miszerint mindenkinben található jó és rossz tulajdonság így fogalmazták meg gyakran a bűnös mentségére: "Akármilyen angyali gyökérből származik is valaki, mégis van a szemöldökében egy szál az ördög szőréből."/A szentencia eredetileg talán arra a hiedelemre vonatkozhatott, hogy a vastag szemöldökű ember szándéktalanul is megverhet szemmel másokat./

A régi patriarchális parasztcsaládban a férfi autoritás érvényesült, hisz a férfit értékesebbnek tartották elsősorban testi ereje miatt. A munkamegosztás

szerint ő végezte a gazdaságban a nehezebb fizikai munkákat. "A legény még a király ajtaját is kinyithatja" - tartja a bátyai közmondás. A hiedelemalakok között a segítő szerepűek férfiak, a gonoszok nők. Az előjelekben a férfi szerencsét, a nő bajt jelent. Bizonyos szokásfunkciókat csak férfi tölthetett be. A férfi elsőbbségét egy teremtményszerű azzal magyarázza, hogy Isten az asszonyt kutya farkából alkotta.¹⁶

A férfi felsőbbrendűsége megnyilatkozott abban, hogy a férj tegezte feleségét, az kendezte őt. A fiugyermeknek jobban örültek, mint a lánynak, a fiuk többet örökölték a lányoknál. Utcán elől haladt a férfi, utána a felesége. Templomban jobb oldalon ülnek a férfiak, balról a nők.

Ez a máig élő értékrend megszabja a két nem pályorientációját. A családok az értékesebbnek tartott fiukat a jobban fizetett pályák felé orientálják, amelyek ugyan általában erősebb fizikai igénybevételt követelnek, de kevesebb tanulóssal hamarabb elérhetők, és inkább lehetővé teszik a faluban maradást. Ez a magyarázata annak is, hogy 1970-től 1980-ig terjedő 11 év alatt például a 8. osztályos lányok tanulmányi átlaga 3.2, a fiuké pedig 2.8.

A lányokat a kényelmesebb munkakörülményeket biztosító adminisztrációs, valamint kulturális, egészségügyi és kereskedelmi szolgáltatásokat végző foglalkozások felé irányítják. A faluból kikerülő, városban dolgozó ingázó

lányok könnyebben találhatnak maguknak párt. 20-30 éve a továbbtanuló lányok férjhez menési esélyeinek csökkenése is jelentős visszatartó erőt jelentett. Ujabban az endogámia megszűntével, és azzal a tendenciával, hogy az érettségizett lányok egyre inkább szakmunkáshoz mennek férjhez, ez a visszatartó erő megszűnt.

A társadalmi determináltság hite nyilván a statikus társadalom tapasztalataiból alakult ki, de ennek is - jellemző módon - mitikus magyarázatot adtak. Eszerint az ember sorsa meg van írva a csillagokban. Közmondásban ez így hangzik: "Akit az Isten kétkrajcárosnak teremtett, az nem kaphatja meg a harmadikat."

A felszabadulás előtt módosabb szülők gyermekei az iskolában általában jobb tanulók voltak. Ebből azt a mechanikus következtetést vonták le, hogy a jobb anyagi körülmények között élő családok gyermekeinek törvénytörően jobb tanulóknak kell lenniük. Mivel a mai családok a felszabadulás előttiéknél sokkal jobb anyagi körülmények között élnek, természetesnek tartanák, szinte elvárnák gyermekeik magasabb tanulmányi eredményét. Elmaradásáért az iskolát okolják, hisz a gyermek anyagi körülményei miatt predesztinálva van a jó bizonyítványra.

Ezek szerint a vélemények szerint a nevelésnek csak korlátozott szerepe van a fiatalság formálásában, hisz az embert fatálisan determinálják örökletes tulajdonságai illetve társadalmi környezete. Így a népi felfogás a szociogenetikai elmülethez áll közel. Az előbb idézett

negatív vélemények talán a régi iskolán keresztül jutottak el a néphez, talán ítéletalkotásuk hibáiból keletkeztek. Kétségtelen, hogy a pesszimista felfogás ellenére a népi nevelés ősidők óta folyt, és sikerrel alkalmazott módszerei alakultak ki.

A család szocializációs szerepe megváltozott. Míg régen a társadalomba való beilleszkedésre a gyermek legfőképpen a szülői házban készült föl, addig ma a munkához és a mindennapi élethez szükséges ismeretek oly nagy mértékben megnövekedtek, hogy azoknak csak kis részét képes a család a gyermeknek átadni. Napjainkban még a gyermekgondozás és nevelés is olyan tudást igényel, amelyhez nem elegendők a tradicionális, családban átadható ismeretek. Ugyanakkor jelentősebbé vált az iskola, a tömegkommunikáció és a kortárs-csoportok szerepe. Szerephez juthat-e még ezek után a család a szocializáció folyamatában?

H.SAS Judit így válaszol erre: "De annak ellenére, hogy csökken a gyermekszám és a társadalom intézményei egyre nagyobb részt vállalnak a gyermek nevelésében, a gondozás terheinek mérséklődése vagy a mesterségátadás feladatának családon belüli csökkenése nem csökkenti a gyermek orientálásával, érzelmi kulturájának, értékrendszerének, beilleszkedésének segítségével, a nélkülözhetetlen érzelmi biztonság megteremtésével kapcsolatban a család szocializációs feladatait. Talán első sorban azért, mert későbbi életkorra tolódik /.../ a bekapcsoló-

dás a munkamegosztásban, a gyermekek később válnak társadalmilag érett felnőttekké, és így a szocializációs feladatok hosszabb ideig maradnak a családon belül is.³¹

A parasztság a rázúduló értékrendváltozások következtében elvesztette szilárdnak hitt tájékozási pontjait. A társadalmi struktúra megváltoztatásával pedig megnövekedett számára a társadalmi mobilitás lehetősége. Elsősorban osztálya státusát értékelte le, és nagy tömegben igyekezett az eddigitől eltérő rétegbe kerülni vagy legalább gyermekeit oda juttatni, általában szeretnék a társadalmi mobilitást a lokális mobilitás nélkül megoldani. Mivel a célul választott rétegnek alig ismerik a normáit, gyermekeik számára azzal igyekeznek megkönnyíteni a majdani beilleszkedést, hogy saját normáikat oldják, csökkentik a gyermekkel szemben támasztott követelményeket, s anyagilag megadnak nekik mindent, ami véleményük szerint a célt közelebb hozza.³² Már a kisebb gyermekszám is ezzel hozható összefüggésbe.

III. A közvetlen környezet változása

1./ A családstruktúra változásai

A személyiség fejlődését alapvetően az a tény határozza meg, hogy milyen társadalmi-politikai rendszerben él, melyik osztálynak, rétegnek a tagja. A társadalmi hatások azonban a közvetlen környezeten keresztül jutnak el hozzá. Ennek jelentőségéről ÁGOSTON György így ír: "... az iskolai oktatásnál nagyobb befolyása lehet a gyermek fejlődésére annak a közvetlen környezetnek, amelyben él, tevékenykedik."³³

Bátya lakossága a felszabadulás előtt szinte teljes egészében a mezőgazdaságból élt, tehát földműves volt. Ez a társadalmi, gazdasági körülmény megszabta a szocializáció feltételeit, s az évszázadok alatt alig változó paraszti hagyomány a módszereit és a célját. A mai falu népe már nem egyöntetűen mezőgazdasági foglalkozású, de a hirtelen bekövetkezett társadalmi átstrukturálódás ellenére a mezőgazdaság szinte valamennyi család életében továbbra is fontos szerepet játszik, ezért hatnak még ma is a paraszti családi nevelési hagyományok bizonyos elemei.

A felszabadulás előtti bátyai családtípus a két- és háromgenerációs homogén parasztcsalád volt, amely termelési és fogyasztási egységet alkotott, a családtagok tehát munkaidejük nagy részét is ott töltötték, biztosította

önmaga biológiai reprodukcióját, és kerete volt a gyermekek szocializációjának, az értékek átszármaztatásának.

1980-ban általános az egygenerációs család. A 729 családi háztartásból 685 az egycsaládos /93,96 % /, két-családos 42 /5,76 % /, a háromcsaládos 2 /0,27 % /.³⁴

A mai családok heterogenitására jellemző, hogy a keresőknek mintegy a fele /51,28 % / 639 fő nem mezőgazdasági foglalkozású. A tsz-ben az állami gazdaságban dolgozik és önálló kisgazda 607 fő /48,72 % /.

A nem mezőgazdasági foglalkozású népesség java része ingázó, főleg Kalocsára jár dolgozni naponta autóbusszal. Az ingázók és a helybeli értelmiségiek szabadidejükben családtagjaikkal intenzíven kertészkednek a zárt kertekben és a tsz-től vállalt földeken.

A csonka családok száma 58. Ezek nagyobb részében az özvegyen maradt szülő neveli gyermekét. A községi tanács anyakönyvvezetője a Házassági anyakönyv és az Anyakönyvi utólagos bejegyzések alapján kimutatta, hogy 1973-tól 1982-ig a községben 232-en kötöttek házasságot. Az 1000 lakosra jutó házasságok száma így 8,4, 0,2-del magasabb a megyei átlagnál. A 10 év alatt 76-an váltak el, az 1000 lakosra jutó válások száma 2,8, a megyei átlagnál 0,2-del szintén magasabb. A válások leggyakoribbak a házasságkötés utáni 1-5. és a 30-35. évben. Legritkábbak abban az időben, amikor a gyermekek iskolába járnak.

A bátyai családok már régóta nem biztosítják önmaguk biológiai reprodukcióját. A 100 házasságra jutó élve született gyermekek száma 171, a kalocsai járásban a

legalacsonyabb. A gyermekkel élő családok közül legnagyobb azoknak a száma, ahol csak egy 15 éven aluli gyermek él. /171/ Két 15 éven aluli gyermekkel 98, hárommal 7, négyvel 1 család él. 100 családra mindössze 51 15 évnél fiatalabb gyermek jut.

2./ A családok szociokulturális körülményei

Az 1981-es népszámlálás adatai szerint a 7 évesnél idősebb 2359 bányai lakos iskolai végzettség szerint a következőképpen oszlik meg:

0 osztályt végzett	33	/1,4 %/
1-5 osztályt "-	294	/12,46 %/
6-7 osztályt "-	967	/41,00 %/
8 osztályt "-	584	/25,00 %/
Szakmunkásképzőt	275	/12,00 %/
Középiskolát	131	/ 6,00 %/
Felsőfoku végzettség	31	/ 1,31 %/

A lakosság iskolai végzettsége emelkedő tendenciát mutat. Természetes az is, hogy a 0-15 éves gyermekek szüleinek magasabb az iskolai végzettsége. Ennek érzékeltetésére közöljük az 1975-ben, az 1979-ben végzett 8. osztályos tanulók valamint az 1983-84-es iskolaévben 7. osztályos gyermekek szüleinek iskolai végzettségét.³⁵

	1975	1979	1984
Felsőfoku végzettség	3,3%	12,5%	1,7%
Középiskola	3,3%	12,5%	29,2%
Ált.Iskola	24,6%	52,1%	57,0%
8 o.-nál kevesebb	68,8%	30,4%	12,0%

1.sz. táblázat

A 6-7-8. osztályos tanulók szüleinek iskolai végzettsége
1984-ben

	Apa	Anya	Össz.
8 o-nál kevesebb	6 8,60%	6 8,60%	12 8,60%
8 osztály	23 32,85%	40 57,10%	63 45,00%
Szakmunkásképző	26 37,14%	6 8,60%	32 23,00%
Nem bef.középisk.	2 2,85%	4 5,70%	6 4,30%
Középiskola	9 12,85%	13 18,60%	22 15,70%
Főiskola, egyetem	4 5,71%	1 1,40%	5 3,60%
Összesen	70 100,0%	70 100,0%	140 100,0%

A 6-7-8. osztályos tanulók szülei iskolai végzettségének
gyakorisági sorrendje

Apa: 1. Szakmunkásk. 37,14%	Anya: 1. 8 osztály 57,10%
2. 8 osztály 32,85%	2. középisk. 18,60%
3. Középiskola 12,85%	3. Szakm.k. 8,60%
4. 8 o-nál kev. 8,60%	4. 8 o-nál kevesebb 8,60%
5. Főisk.egy. 5,71%	5. Főisk.egy. 1,40%
6. Nem bef. középiskola 2,85%	6. Nem bef. középiskola 5,70%

Az apák iskolai végzettsége magasabb szintű, mint az anyáké. Különösen szembetűnő ez akkor, ha az egyes iskolavégzettségi fokok százalékát minőségüknek megfelelően az 1, 2, 3, 4, 5, 6 számokkal szorozzuk, tehát súlypontoszuk.

2.sz. táblázat

A 6-7-8. osztályos tanulók szüleinek iskolai végzettsége súlypontosva

	Apa	Anya	Különbség
8 o-nál kevesebb /1/	8,60	8,60	0,00
8 osztály /2/	65,70	114,20	-48,50
Nem bef.közép. /3/	8,55	17,10	- 8,55
Szakmunkásk. /4/	148,56	34,40	114,16
Középiskola /5/	64,25	93,00	-28,75
Főisk.egy. /6/	34,26	8,40	25,86
Összesen:	329,92 Sp	275,70 Sp	54,27 Sp

Mivel az utóbbi évtizedekben az a tendencia érvényesül, hogy inkább a lányok igyekeznek középiskolába, az volna várható, hogy az anyák rendelkezzenek magasabb iskolai végzettséggel.³⁶ Esetünkben épp fordított a helyzet. Ennek magyarázata talán, az, hogy az egyetemeti, középiskolát végzett lányok nagy része nem a faluban megy férjhez.

A gyermeknevelésben az anyáknak nagyobb szerepe van. Az anyák alacsonyabb iskolai végzettségük miatt nehezebben

szakadnak el a falu hagyományos családi nevelési szokásaitól.

A szülők iskolai végzettsége arányban áll a tanulók tanulmányi átlagával. /Lásd 3.sz. táblázatot!/
.

3. sz. táblázat

A gyermekek tanulmányi átlaga 8. o. félévkor és a
családfő iskolai végzettsége /1970-1980/

I. 8 osztálynál kevesebb

Jóles	8	
Jó	57	
Közepes	109	
Elégséges	71	
Elégtelen	21	
Össz.:	266	Átlag: 2,85

II. 8 osztály

Jóles	3	
Jó	28	
Közepes	25	
Elégséges	9	
Elégtelen	4	
Össz.:	69	Átlag: 3,24

III. Középiskola /szakmunkásképző is/

Jeles	7	
Jó	10	
Közepes	4	
Össz.:	24	Átlag: 4,14

IV. Főiskola, egyetem

Jeles	2	
Jó	2	
Össz.:	4	Átlag: 4,50

Bátyán az 1980-as népszámlálás adatai szerint nincs lakásinség. 952 háztartásra 982 lakás jut.

A lakások közül egy szobás	193
két szobás	489
három és több szobás	300

A lakás általában családi házat jelent. A házaknál több mint a fele a felszabadulás után épült. Csupán a 70-es években 139-et építettek.

Villany van 937 lakásban, viz /vezetékes/ 744, palackos gáz 775 lakásban, de WC csak 246-ban.

A modern házakat nem mindig használják ki jól lakóik. Sok gyermek ugyanabban a helyiségben /lakókonyhában vagy "szárítóban"³⁷/ tanul, ahol a család tagjai egész napjukat töltik. 1973-ban egy 7. osztály 38 tanulója közül 22 vallotta, hogy tisztaszobát tartanak /57,00 % /, ketten pedig azzal dicsekedtek, hogy két tisztaszobájuk is van. /5,00 % /³⁸ A tisztaszobák lassanként a tévé használata miatt lakószobákká válnak legalább télen.³⁹

1983-ban egy 30 fős 6. osztály tanulói közül 29-en nem a konyhában, hanem a szobában tanulnak, de 13 gyermek ebben a csoportban kénytelen megosztani a szobát tanulás idején a beszélgető, dolgukat tevő felnőttekkel.

A családok anyagi helyzetét jellemzi a tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságuk. 1973-ban a 38 7. osztályos tanuló szülei közül 7-en rendelkeztek személygépkocsival, 17-en motorkerékpárral. A gépkocsik számának emelkedésével nemcsak a gazdálkodás válik könnyebbé, a háztáji földeken, de az autó egyre több családnak teszi lehetővé, hogy kiránduljanak még az ország távolabbi tájaira, sőt külföldre is. 1973-ban az említett osztályban a családok 86 %-ának volt mosógépe és 24 %-ának hűtőszekrénye.⁴⁰

1983-ban a 6. osztály 24 tanulója közül már 3-nak volt saját kismotorkerékpárja és 18-nak saját kerékpárja.

Ma minden család rádió és televízió tulajdonos. Ez utóbbi erősen befolyásolja a családok napirendjét és a családtagok kapcsolatát. /Lásd: A gyermekek tevékenységének megoszlása c. fejezetben!/ A rádiót általában zajkulissza keltő szerepben használják, de a hírekre, s főleg az időjárásjelentésre nagyon odafigyelnek.

1972-ben az említett 7. osztály valamennyi családja járatott ujságot. Legtöbbször a Szabad Földet és a Rádió és Televízió ujságot olvasták.

A 38 családból nem volt könyve 4-nek,

1-10 könyve	11-nek
11-20 könyve	7-nek
21-50 könyve	9-nek
50-100 könyve	6-nak
ennél több	1-nek.

1983-ban a 6. osztály 31 tanulójának családjában a könyvállomány a következő képet mutatta:

Nincs könyve	1 családnak /cigányok/
1-10 könyve van	1 -"-
11-30 könyve van	3 -"-
31-50 könyve van	9 -"-
51-100 könyve van	12 -"-
101-200 könyve van	1 -"-
201-500 könyve van	4 -"-

A családok könyvállománya tehát örövendetesen nőtt. Már nemcsak a gyermekeknek vannak könyveik, hanem a felnőtteknek is. Ennek ellenére a tanulók még télen is csak napi 0,39 órát vagyis 23 percet töltenek olvasással. Ez az idő még 1973-ban 30 perc volt. A felnőttek általában még ennél is kevesebbet olvasnak. A községi könyvtárba is egyre kevesebben iratkoznak be. A beiratkozó 100-200 olvasó közül 50-80 %-uk általános iskolás. A könyvet kölcsönzőknek pedig 70-90 %-a gyermek.

A községi tanács ifjúságvédelmi megbízottja 1983-ban 9 iskolás gyermeket tekintett potenciálisan veszélyeztetettnek. A 9 gyermek 4 családból származik. Egyik családban

az apa bátyai, a többiben sem az apa, sem az anya
nem helybeli, úgynevezett "gyüttment", "lud tojta,
viz hozta", valamennyien lumpen elemek, közülük egy
család cigány.

IV. A családok szocializációs funkciói

1./ Gondozás, ellátás

Fejezetünkben a 30-as évek és napjaink gyakorlatát összehasonlítva megvizsgáljuk a bátyai családok szocializációs funkcióinak változásait. Ezek közül először azokat, amelyek a gyermek fejlődésének négy szakaszában /csecsemőkor, kisgyermekkor, óvodás- és iskoláskor/ a gondozás és ellátás valamint az ezekkel kapcsolatos önállóság szokásainak tartalmában és módszereiben következtek be. A szűkebb értelemben vett gondozás / a csecsemő védelme, őrzése/mellett foglalkozunk az étkezés, az öltözködés, az alvás, a tisztálkodás, a gyógyítás, a rendezett mozgás megtanítása és a zsebpénz problémájával. Mindezek során tisztázni szeretném a család tagjainak szerepét e tevékenységekkel kapcsolatos döntésekben és végrehajtásukban.

a./ A szűkebb értelemben vett gondozás

A két világháború közti időben a csecsemő gondozása kizárólag az anya feladata volt. A gyermekágyas anyát még szegény helyen is kimélte a család. A mezőgazdasági munkában helyt állt helyette férje, nagyobb gyermekei, szülei, apósáék. Főzésre sem volt gondja jó darabig, hiszen a kiterjedt rokonság a keresztelő után még hónapokig hordta a pamodát. A néphit szerint az anya és gyermeke ekkor volt legfogékonyabb mindenféle rontásra, ezért be kellett tartani az óvó, megelőző, elhárító

jellegű szokásokat: előírásokat, tilalmakat.

Különösen veszélyes időszaknak tartották a keresztelő előtti napokat, s emiatt igyekeztek az újszülöttet mielőbb keresztviz alá tartani. Az anyának mindenhova magával kellett vinnie a pólyást, ha feküdt, kezét a pólyán kellett tartania, ha mégis kiment, a bölcső mellé söprűt állított maga helyett, hogy ki ne cseréljék gyermekét. A boszorkányok ellen a gyermekágyas asszony ágyát felfüggesztett lepedővel kerítették el. /Ezt nevezték Szeged környékén Boldogasszony ágyának./ A bölcsőbe fokhagymát, bicskát, tükröt tettek vagy az anya menyasszonyi fátylát, a csecsemőre fordítva adták ingét, kezére fekete gyöngysort kötöttek a rontások ellen.

Az egészség, szépség és egyéb belső tulajdonságok biztosítása érdekében is egész sor tilalmat kellett betartani. Nem volt szabad a csecsemőt tükörbe mutatni, nehogy kancsal legyen, temetőbe vinni, mert nem nőne ki a foga. Naplement után pedig tilos volt - a rontás elkerülése érdekében - a pólyással az utcán tartózkodni. A csecsemő körmét egyéves koráig ollóval nem volt szabad vágni, az anya csak rághatta, hogy ne legyen lopós a gyermek.

A fiatal anya ma sokkal jobban megosztja csecsemőjével kapcsolatos teendőit családja tagjaival. Nemcsak az első fürdetésre kéri meg anyját vagy anyósát, hanem azt más-kor is gyakran rábizza. A csecsemő őrzésében, dajkálásában, fürdetésében, tisztábatevésében, etetésében nemcsak a nagyanyák vesznek részt, hanem ujabban szinte

valamennyi családban az apák is. A csecsemőt régen, de még a 60-as években is mereven pólyázták, hogy egyenes legyen. Ma angol pólyában, rugdalozóban tartják.

A csecsemővel kapcsolatos babonás szokásokat a fiatal szülők nemcsak nem gyakorolják, de nem is ismerik. A nagyszülők még ismerik őket, de nem gyakorolják, így ismereteiknek ez a része a fölösleges tudás körébe kerül. Gyakorlásukat a fiatalok nem engedik meg. Helyette pontosan járnak a Zöldkeresztbe tanácsadásra, oltásokra.⁴⁴ A gyermek gondozását aztán az itt hallott tanácsok szerint végzik.

Az ugynevezett GYES-szindróma Bátyán ismeretlen. A fiatal anyák nincsenek elszigetelve otthonukban. A szomszédság, rokonság mindennap fölkeresi őket. Maguk is, amikor már tehetik, kijárnak a családdal dolgozni, vagy éppen rájuk bizzák a házi munkák ellátását, míg a család többi tagja a határban dolgozik. A pamodát még ma is fél évig hordják. De ujabban már inkább nyers állapotban viszik az ételeket, csak a tortát elkészítve. /Csirke, gyurt tészta./

Nagyszabásu, 20-50 személyes keresztelői lakomákat rendeznek. Névadó szertartást csak az állami alkalmazottak szoktak kérni.

Az 1970-es évek elején, a mai 7-8. osztályosok csecsemő illetve kisgyermek korában 42 család felmérése alapján a következő képet kapjuk az anya elfoglaltságáról és a családtagok segítségéről.

4. sz. táblázat

A GYES ideje alatt az anya:	Segit			
	Össz.	férj	nagyszülő	gyerek
csak a gyermekkel foglalkozik	2	2	2	
gyermekkel és háztartással	8	6	4	3
gyermekkel, háztartással és mezőgazdasági munkával	22	16	14	2

b./ Étkezés

50 éve még a szoptatási idő általában a gyermek második életévének végéig tartott, de akadtak olyanok, akik három-négyéves korukig is szoptak. "Az anyjukat a szomszédbul huzták haza, mer szégyelltek vóna ott idegenek előtt szopni." A hosszú ideig való szoptatás fokozta a gyermekek betegséggel szembeni ellenállását, az anyák pedig az újabb terhesség elkerülése céljából ragaszkodtak a szokáshoz. A múlt század végének híres "tudós" pásztora például a családi hagyomány szerint kilenc éves koráig szoptott, s ezzel magyarázták természetfölötti erejét valamint hosszú életét.

Régen akkor szoptattak, ha a csecsemő sirt. Azt mondták, hogy "először a jobb csöcsbül köllött szoptatni, hogy jobbkezes legyen a gyerek." Más gyermekét csak bizonyos szertartás elvégzése után szoptathatta az anya, különben elapadt volna a teje.

A néhány hónapos csecsemőnek már cumit készítettek.

Megrágott kenyeret megcukroztak, vászondarabkába kötötték és a kicsi szájába dugták.

Ma igyekeznek minél előbb rátérni a csecsemő tápszeres táplálására. Még a nagymamák is erre biztatják menyüket, lányukat. Ennek az az oka, hogy a közelmúltban a tápszerek használatát szorgalmazta a csecsemővédelem. A mai hivatalos felfogás szerint az anyatejet nem pótolhatja semmi, tehát vissza kell térni a szoptatáshoz. Ennek a hagyománynak a visszaállítása most azért okoz nehézséget, mert a kisgyermekes anyák mielőbb szeretnék elkezdni a fogamzásgátló tabletták szedését, s ezért igyekeznek mielőbb cumira szoktatni csecsemőjüket.

1983-ban a csecsemők 54 %-a 4 hónapos koráig szopott, ettől kezdve 24 %-uk vegyes táplálást kap, 8 %-uk mesterséges táplálékot, 21,7 %-uk pedig 7 hónapos koráig szopik. Régen a szoba, a konyha vagy az udvar földjén csuszó- mászó kisgyermekre már kevésbé vigyáztak, így az minden piszkot a szájába vitt. Azt tartották: "Annyi földet kell megennie, öt-hat éves koráig, ahány kilós a gyerek."

Már a kisgyermek is azt a kosztot ette, amit a felnőttek, s alkalmazkodnia kellett azok étkezési idejéhez is. Az állószék mélyedésébe főtt babot tettek a kisgyermeknek, s azt majszolgatta. Étkezéskor az anyai ölébe ültette, s saját tányérjából etette. Kisgyermeknek csak a kanalat engedték régen használni, nehogy megszurja, megvágja magát a villával, késsel.

1983-ban az óvoda 26 kiscsoportosából a kanalat nem tudja használni 10 gyermek. 8 gyerek az ételt nem tudja

megrágni, mert otthon csak pépes ételt kapott.⁴⁵

A paraszti munkarend és a szegénység miatt szinte napjainkig megmaradt a napi kétszeri étkezés szokása, amely a középkori Európában általános volt. A reggelit késő délelőtt, a vacsorát késő délután fogyasztották. A polgári életben főétkezésnek számító ebéd csak vasárnap volt szokásban.

Étkezés előtt a család imádkozott, ezután előbb az apa, aztán az anya, majd a gyerekek szedtek a tálból, esetleg az anyjuk mert nekik. Étkezés közben nem tűrték, hogy a gyermekek beszélgessenek, de a felnőttek cseveghettek. A táplálkozás után ismét imádkozott a család.

Sok tésztát fogyasztottak. A böjtöket szigorúan betartották. Boltból alig vásároltak élelmiszert.

A főzésben, tálalásban, mosogatásban a tizéves kislány már segített anyjának.

1973-ban egy 38-as létszámú 7. osztály tanulóinak otthonában 25 esetben /75 % / volt a főétkezés este, s csak 13-ban /25 % / délben. 1983-ban egy 8. osztály 30 tanulójának otthonában már csak 11 esetben maradt meg az esti főétkezés. /36 % / Ez utóbbi felmérésből az is kiderült, hogy a munkás származású gyermekek egyharmada, a paraszt származásúak egyharmada, s az értelmiségi származásúaknak több mint fele este lakik igazán jól, s fekszik le tele gyomorral. Az esti főétkezés szokását ma az a tény is erősíti, hogy a család minden tagja máshol ebédel, s este szívesen fogyasztják az anya

által főzött házi kosztot.

A bőséges vacsorák alatt így figyelmeztetik a gyereket: "Ne egyél sokat, mert kéményseprővel fogsz álmodni".

Azt tartották: "Ki hogy eszik, úgy dolgozik". Az "aki nem dolgozik, ne is egyék" elvét szépen illusztrálja egy munkára szoktatásról szóló bátyai népmese. A kisgyermek étkezésekor "etető mondókát" mondtak.

1945 előtt kukoricakenyeret, lekváros kenyeret, sült krumplit, sült tököt, aszalt gyümölcsöt hoztak az iskolába a gyermekek uzsonnára. Tulajdonképpen nekik ez volt reggeli.

A tanulók 90%-a ma is éhgyomorral jön az iskolába, ezért a tizórait az első szünetben fogyasztják el. Emiatt a bátyai iskolában akkor van a nagy szünet.

Azok a gyermekek, akiket szüleik leginkább elhanyagolnak, reggelenként rendszeresen az ABC boltban vásárolják reggelijüket. /Kifli, sajt, konzerv, kakaó, kóla./ Egy-egy reggeliért már 1972-ben 5-10.-Ft-ot fizettek.

A többi gyermek ritkábban vásárol a boltban reggelit. Hét elején bőségesebb az uzsonnás csomagjuk. Disznóvágások idején szinte mindenki hurkát, kolbászt hoz. Onnepek, lakodalmak után pedig még a szemetesládába is kerül a tortákból.

A pénteki böjtöt csak egy-két gyermek tartja.

1983-ban a felső tagozat 93 tanulójának reggeli étkezését a következő táblázat mutatja:

5. sz. táblázat

Csak az iskolában reggelizik	93
Általában hazulról visz reggelit	76
Általában a boltban vásárol reggelit	17
A reggelit az anya készíti el	48
Más családtag készíti el	6
A tanuló készíti el	22

A 7-8. osztályos lányok legtöbbször már maga csomagolja reggelijét abból, amit édesanyja mond neki. Az anya mellett legtöbbször a nagymama szokott reggelit csomagolni.

A főzés a családok mindegyikében az anya dolga, ő teríti, ő szedi le az asztalt és a mosogatást is ő végzi. Mindebben a nagyobb lányok szoktak neki segíteni. Az asztalnál az anya ügyel arra, hogy mindent megegyenek, de az apa szól rá a rendetlenkedő gyermekekre.

1983-ban a 7. osztály 26 családjában az étkezéssel kapcsolatos döntések és munkamegosztás következő táblázatból látható:⁴⁷

6. sz. táblázat

1./ Ki dönt abban, hogy mit egyen a család?

	Apa	Anya	Gyermekek
M:	-	11	-
Á:	10	11	4
Gy:	4	4	4
R:	9	-	17
S:	3	-	1

2./ Ki szokott segíteni a főzésben?

	Apa	Anya	Gyermekek
M:	1	12	-
Á:	4	9	4
Gy:	5	5	1
R:	11	-	7
S:	5	-	14

3./ Ki szokott főzni?

	Apa	Anya	Gyermekek
M:	-	17	-
Á:	3	5	2
Gy:	-	4	1
R:	16	-	12
S:	7	-	11

6.sz. táblázat

4./ Ki szokott tálni?

	Apa	Anya	Gyermekek
M:	1	15	2
Á:	-	9	4
Gy:	1	2	6
R:	13	-	12
S:	11	-	2

5./ Ki szokta leszedni az asztalt?

	Apa	Anya	Gyermekek
M:	-	14	2
Á:	-	5	10
Gy:	1	3	4
R:	9	4	6
S:	16	-	4

6./ Ki szokott mosogatni?

	Apa	Anya	Gyermekek
M:	-	14	-
Á:	-	8	6
Gy:	-	2	8
R:	6	2	7
S:	20	-	5

c./ Öltözködés

"Az öltözködés a világban való megjelenés tárgyi feltétele, fellépést biztosít vagy gátol, elbizonytalanít. A megjelenés szavak nélkül vall az anyagi lehetőségekről, az egyénit, a családi sikerekről, megkönnyíti - még teljesítmény nélkül is - az integrálódást vagy ezt megnehezíti"⁴⁸ - írja H.SAS Judit.

A népviselet, amelyből a férfiak már az első világháború után kivetköztek, de az idősebb nők máig viselik, a társadalmi helyzeten kívül jelezte viselőjének etnikai hovatartozását, nemét, korát, családi állapotát. Le lehetett olvasni a ruházatról, hogy milyen évszak, ünnep vagy hétköznapi van, sőt még azt is, hogy ki mennyire ad magára, mennyire tiszta illetelmes a ruha tulajdonosa.

Az öltözködéshez szorosan hozzátartozik a hajviselet. Még tudják az öregek, hogy a múlt század közepén a fiúk haját két fonatban fogták össze, s csak 1858. óta vágják rövide. Száz évvel később a fiúk hosszú hajviselete ismét divatba jött, de általános iskolás korban a tanulók 3 %-ának engedik csak meg szüleik. A lányok haját szintén befonták, a nagylányok és az asszonyok kontyot viseltek. A női hajviseletben a férfiakéval ellentétes tendencia érvényesül. Egyre kevesebb a hosszú hajú nő. Az általános iskolás lányoknak 6 %-a visel hosszú hajat. A többséghez való hasonlítani vágyás következtében maguk a kis-

lányok szokták kérni szüleiktől, hogy vágják le a hajukat. Ez legtöbbször 8-10 éves korukban szokott bekövetkezni. A többség azonban már óvodás korában is rövid haját hord.

Az első világháború előtt a gyermekek 10-12 éves korukig "zubony"-ban jártak. Ezután a fiuk inget, gatyát kaptak, a lányok, szoknyát, bluzt. Az alsó ruha anyagát a lányoknak boltban vették, s a falubeli varrónőkkel varratták meg. a fiuknak pedig a vásárokon vettek kész felső ruhát.

A szegénység miatt a nagyobb gyermek kinőtt gönceit a kisebb örökölte. Új ruhát a legény csak 16 éves korában kapott a maga keresetéből. A lányoknak, mivel korábban kerültek eladó sorba, hamarabb volt szükségük új ruhára. A sokat hordott kevéske ruhát gyakran kellett mosni, foltozni. Volt olyan ház, ahol a gyermekek ágyban várták, míg megszárad a ruhájuk, máshol egyik gyermek egyik nap, másik másik nap ment felváltva ugyanabban a ruhában iskolába. Az esős napokat, amikor nem lehetett a határban dolgozni, "gatyafódozó" ünnepnek nevezték. Különösen kimélték az ünneplős ruhát, úgy, hogy azok több nemzedéket is kiszolgáltak. /A népviselet divatja nem változott./

A gyermekek a 30-as években kora tavasztól késő őszig mezitláb jártak. Télen és ünnepnap cipőt, csizmát vagy bőrpapucsot huztak, de hétköznap a szegényebbek fapapucsban / cokoltyában/ jártak. A legszegényebbek ezállásiak vasárnaponként templombajövet még novemberben is kilométereket gyalogoltak mezitláb kezükben

hozva lábbelijüket, s azt csak a falu határában huzzák fel.

Az iskolás gyermekek viselete a felnőttekéhez volt hasonló. 1956-ban végzett az a nyolcadik osztály, amelyben a lányok egy része még bőszyoknyát hordott.

A bőszyoknyás viselet feladása szülőknél és gyermekeknél egyaránt polgárosultabb, szabadabb /sokszor szabadosabb/ normarendszernek adta át a helyét. Az 50-es években még nagy felháborodást váltott ki a szülők körében az a rendelkezés, hogy az iskolai tornaórákon a lányoknak tornadresszben kell lenniük. Azóta ez egészen természetes. Ugyanigy elfogadják a lányok nadrágviselését, amelyet eleinte csak szzyoknyával együtt türtek meg.

Az öltözködéssel kapcsolatban is iratlan szabályok sokasága élt. Uj ruhát templomba készüléskor kellett először felvenni. A buzavetést csak tiszta fehér ruhában volt szabad végezni. A kislány haját először fűzfa alatt fonták be.

Napjainkban már a csecsemőnek is rengeteg ruhát vásárolnak. Az egészségügyi vizsgálat a Zöldkeresztben vagy a nagymise a templomban nemcsak a kismamák, hanem csecsemők divatbemutatója is.

Az 1983-ban a 7-8. osztály 44 tanulójánál végzett felmérés szerint

- a ruhavásárlás eloszlása és gyakorisága a családban
- a ruhavásárlás szempontjai
- a tanulók ruhakészlete

a következő képet mutatja:

7. sz. táblázat

Az új ruha az apának a legfontosabb:						-	-
az anyának						2	4,5 %
a gyermeknek						38	86,5 %
egyformán						4	9,0 %
Összesen:						44	100,0 %
A tartósság a fontos		a divat a fontos		Összes:			
az apánál	38	86,5 %	6	13,5 %	44	100 %	
az anyánál	19	43,2 %	29	66,5 %	44	100 %	
a gyermeknél	8	18,2 %	36	81,8 %	44	100 %	
A fiuk átlagos ruha száma:						26	/10 és 70 között/
a lányoké:						44	/ 25 és 65 között/

Az óvodás és kisiskolás gyermekeket a szülők általában túltöltöztetik. A gyermekek nem vigyáznak ruhájukra. Emiatt sűrűn kell váltaniuk ruhát. Gyakran elhagyják holmijukat, az iskolában nem ismerik föl saját ruhadarabjaikat. Otthon emiatt nem vonják őket komolyan felelősségre.

A túlzó divat ellensúlyozására, a helyi izlésnek megfelelő, az anya által kiválasztott "templombajáró" ruhákat is tartanak a szekrényekben a gyermekek számára.

Új ruhát kap a gyermek első áldozásra, úttörő- vagy kisdobosavatásra, ballagásra, ünnepekre, bérmlásra, sőt más alkalmakra is, pl. termények eladása után. Ha nem kapnak megfelelő konfekció ruhát, varratnak.

A használt ruhákat még a kistestvérek is ritkán öröklik. Másnak ajándékozni nem tudják őket, mert az ilyesmi sértésnek számít.

Iskolaköpenyt a gyermekek nem szívesen hordanak, ezért a szülők nem szerzik be. Az iskola nem is tudta kötelezővé tenni.

Az öltözködést és a vetkőzést a gyermekek 7 éves korukra elsajátítják. Az óvodában és az iskola 1. osztályában még az anya illetve az óvónő, tanítónő is segít. Legnehezebben a cipőfűzést tanulják meg. 26 kiscsoportos óvodásból a cipőjét 3 önállóan veszi le és huzza fel.⁴⁹

d./ Alvás

Az első világháboru előtt a csecsemő láb nélküli hordozható bölcsőben aludt, a 30-as években magas bölcsőben, tollpólyában, napjainkban pedig gyermekketrecben, laticell-párnás babakocsiban vagy a rekamén. A két világháboru között a gyermekek ágya rendszerint a kemence és a nyoszolya között elhelyezett posztejka volt. /Bakokra helyezett vesszőfonat szalmával és ágyneművel lefedve./ Egy-egy posztejlán két három gyermek is elfért. Ha nem jutott mindnek hely, a kemence-kuckóban vetettek valamelyiknek ágyat. A szülők ugyanabban a szobában aludtak télen. Az apa csak ritkán éjszakázott az istálló priccsén, nyáron viszont leginkább a folyosó végén felállított szunyghálóval el-

függönyözött ágyban töltötte az éjszakát, ilyenkor az iskolás gyermekek is szívesen háltak meg az udvaron vagy a szinben álló szekér derekában. Háló ruhájuk vagy a nappal is viselt fehérnemű, vagy valami rossz ing volt. A kisgyermek elaltatására dajkaéneket dudoltak az anyák.⁵⁰

A gyermeket így küldték aludni: "Aludj, hogy meg-nőjj!" "Aludj, mert mingyá reggel lesz! Kecelen má virrad!" Lefekvés előtt imádkozniuk kellett.

Téli estéken gyakran meseszó mellett aludtak el. Ezeket a meséket néha kifejezetten a gyermekeknek mondta nagyanyjuk, nagyapjuk, de szomszédolás alkalmával a felnőttek egymásnak meséltek, s a gyermekek csak lopva hallgathatták. Ilyenkor már sötétedéskor az ágyban voltak, s csak tűzhely meg a szomszédok pipájának parazsa adott némi világosságot.⁵¹

Reggelente a gyermekek rendszerint maguktól ébredtek, mert a házban, az udvaron akkora volt sürgés-forgás. A lusta gyereket így ugrasztották ki az ágyból: "Kelj föl, mer az énekes kókus má a hetedik határba jár, a kilencedik krajcárt kapja!"

A csecsemő álmának biztosítása érdekében, a vendégnek le kellett ülnie, nem volt szabad este megcsókolni a csecsemőt. Ha azt akarták, hogy a gyermek sokáig aludjon, ne zavarja felnőtteket, mákfőzetet itattak vele.

Ma az iskolás gyermekek modern gyermekágyakon, rekamékon alszanak.

1983-ban 44 7-8. osztályos tanuló közül

A szüleivel egy szobában alszik   külön alszik

6   13,6 %   38   86,4 %

Az ágyvetést az anya végzi mindig: 42 esetben

Néha a gyermek végzi: 2   -"-

Mesét ma már csak egy-két nagymama tud mondani óvodás és kisiskolás unokájának. A gyermekmeséket és a gyermekek számára átalakított tréfás meséket szívesen ismételtetik újra meg újra. Az óvodás koru gyermekek felének otthon meséskönyvből szoktak mesét mondani.⁵² Mesét olvasni a gyermekeknek nem szoktak, a meseigény kielégítését a televíziótól várják, de ezeknek egy részét a gyermekek nem értik. Esténként sokáig szokták nézni a televízió műsorát.

e./ Tisztálkodás

Még a 30-as években is hatottak a népi nevelési gyakorlatban azok a hiedelmek, amelyek a gyermek egészségének biztosítását célozták. Ezeknek az irracionális hiedelmeknek jó része kapcsolatban volt a racionális tisztálkodási szokásokkal, csak kísérték, de nem helyettesítették őket. A sima bőr biztosítása érdekében ugyan tojást tettek a fürdetővizbe, de a fürdetést is elvégezték. A dunai ruhamosáskor a gyermekeknek is fürdeniük kellett az irracionális magyarázat szerint azért, hogy sikerüljön a mosás. A nagypénteki fürdésnek is mágikus egészségvarázsló erőt tulajdonítottak. A csecsemő fürdővizébe az anyának is bele kellett mos-

kodnia, hogy jól aludjanak. A pelenkát nem volt szabad éjszakára kinn hagyni, a fürösztő vizet a sövénykerítés tövébe kellett önteni, nehogy a rosszak kárt tegyenek a csecsemőben. A pólyás orrának első váladékát a tükörré kellett kenni, hogy olyan tiszta legyen, mint a tükör.

A csecsemőt az anyja fürdette esténként teknőben. A kisgyermeket már nagyobb testvére is megmosdathatta. Az iskolás fiúk és lányok vasárnaponként nyári időben a Dunára, a Gödrökre vagy a Vajasra jártak fürödni.

A kisgyermeknek az anyja törölte meg az orrát. Ha taknyos volt rászóltak: "Fehér vér folyik az orrodbul!" Később megtanították, hogy köténye vagy zubbonya aljába maga törölje meg az orrát. Megmutatták neki, hogyan fujja ki orrát a földre.

A család általában egy lavorból ugyanabból vizből mosdott, s egy törülközőben törülköztek. Ha a gyerek nem akart mosdani, ezt mondták: "Odadlak a cigánynak! Nekem ilyen piszkos gyerek nem köll!" Vagy: "Nézd, a kiscica is mosdik!"

Tiszta alsót hetenként kaptak vasárnap reggel, de felső ruhájukat nemigen tudták váltani.

Ma már ismeretlenek a fiatal szülők körében a régi hiedelem-alapu tisztálkodási szokások. A nagyszülők is alkalmazkodnak a fiatalok tisztasági igényeihez, bár nem egyszer történik összeütközés a kétféle fel fogás miatt. Már a kisgyermek is veszekszik nagyszüleivel, ha azok beletörülköznek törülközőjébe, beleiszznak poharába, nem mosnak kezet kenyérszelés előtt.

Óvodás korukra valamennyi gyermek megtanul önállóan kezet mosni. Mivel otthon biliztetik őket, csak az óvodában tanulják meg a WC használatát, de valamennyien eléri a szobatisztaságot.⁵³

1983-ban egy 8. osztály 29 tanulója közül naponta fürdik 11, hetente 14, hetenként kétszer 8 tanuló.

A felső tagozat 93 tanulója közül 32 mindennap, /34,4 %/, alkalmanként 46 /48,4 %/ mos fogat. Soha nem mos fogat 15 tanuló /16,1 %/. A szülői példa erejét mutatja, hogy a mindennap fogat mosó gyermekek szülei közül 17-en alkalmanként szoktak fogat mosni /53,1 %/, míg a többiek szülei közül csak 15-en /24,6 %/.

f./ Gyógyítás

A régi népi felfogás a betegségeket irracionális okokkal magyarázta, s épp ezért általában irracionális eszközökkel gyógyította. A gyermekek betegségét legtöbbször szemverésnek vagy rontásnak tulajdonították. Megelőzésére, elhárítására sokféle eszközt és módszert alkalmaztak. /A kisbaba kezére gyöngyöt fűztek, a vendég sapkáját dobta a kisgyermekhez, stb./

A betegség okát még a 60-as években is több helyen szenes vízzel próbálták megállapítani, de ezzel "gyógyítottak" is. A ficamot és az orbáncot egy-egy "kisspecialista" gyógyította. Minden családban ismeretek azonban egy sereg hagyományos gyógymódot a ráolvasásoktól a mechanikus beavatkozásokig, a gyógy-

füvektől a szótalán vizig. Némely betegségre a szentelményeket tartották hathatósnak. Szenteltvíz használatával még a 70-es években is találkozott a védőnő.⁵⁴

Súlyosabb betegségek /rontások/ esetében javasokhoz fordultak. A faddi emberhez, a foktői asszonyhoz nem is kellett elvinni a gyermeket. A javasok hatalmába vetett feltétlen hit sok esetben serkentette a gyógyulást, míg máskor a beteg halálát okozta, hogy nem fordultak azonnal orvoshoz.

A 30-as évektől kezdve egyre gyakrabban kerestek gyógyulást az orvosnál. Eleinte csak utolsó próbálkozásként. Ma viszont a legkisebb betegséggel is az orvoshoz sietnek, javashoz pedig csak akkor, ha úgy érzik, betegükön már csak a csoda segíthet.

g./ A rendezett mozgás kialakulásának segítése

A koordinált mozgás az ember veleszületett funkcionális képessége. Fejlődését a társas ösztönök sorában az utánzó és a célreflex segítik.

A parasztcsaládokban a rendezett mozgás kialakítását - tudattalanul - játékos módon befolyásolták. Erre szolgáltak a mindig mozgással párosuló dajkarimek. Elmondásuk során a dajka a gyermek testével játszik /tapsoltatja, lábát emelgeti, fejét hajtogatja, ökölbe szorított kezének ujjait nyitogatja, fölállítja, sétáltatja/ közben pedig egyszerű dallamu szöveget énekelget újra meg újra. A szövegben a mozgás vagy a testrész gyakran jelképes szerepet kap. /Az ujjak az

az istálló ökrei, a fej a szita, az ütögetés a szitálás, a lábemelgetés a tánc, a höcögtetés lovaglás/ a dajkarimek játszása közben a csecsemőben és a kisgyermekben a proprioceptív és az exteroceptív érzékelés összekapcsolódik.

Ma a gyermekfolklórt nem ismerik a szülők. A nagyszülők és a rokonság viszont ismeri, s a gyermekkel való találkozásuk során föl-fölhangzanak a régi dajkarimek.

Az "első dolgok"-nak nagy jelentőséget tulajdonítottak. A gyermek első lépésének megtétele előtt például három keresztet rajzoltak elébe a földre.

Az állást eleinte állószékben gyakorolta a csecsemő. Mélyedésébe főtt babot tettek, s azt majszolgatta. A járást járószékben tanulta. Volt, aminek karimájába fogódzkodva körbejárhatott, s volt olyan, amit maga előtt tolhatott.

h./ Zsebpénz, ajándék

A két világháború között csak akkor volt a gyerekek pénze, ha már dolgozott, s fizetést kapott érte. Ebből a siheder vagy a nagylány vasárnapra megtarthatott magának valamennyit. Ma rendszeresen kapnak a tanulók zsebpénzt. 1973-ban a 7. o. 37 tanulójaiból vasárnaponként

8. sz. táblázat

12 tanuló fejenként	10.-Ft-ot	/32 %/
8 tanuló	"-	5.-Ft-ot /21,2 %/
5 tanuló	"-	8.-Ft-ot /13,2 %/
5 tanuló	"-	20.-Ft-ot /13,2 %/

kapott szórakozásra.

1983-ban a 7. o. 29 tanulója legutolsó névnapjára a következő ajándékot kapta:

9. sz. táblázat

Ruhaneműt kapott	21 tanuló
Édességet	11 "-
Hanglemezt	8 "-
Játékot	7 "-
Könyvet	6 "-
Pénzt	3 "-
Magnetofont	2 "-
Semmit	2 "-
Ékszer	1 "-

A 29 tanulónak összesen 27 330.-Ft-ja van félretéve.
Az egy főre jutó átlag: 942,41 Ft.

Mire akarják fordítani megtakarított pénzüket a
tanulók?

10. sz. táblázat

A szülők céljaira /ház, autó, butor/	6 tanuló
Kerékpár vásárlásra	5 -"-
Ajándékra	4
Magnetófonra	4
Motorkerékpárra	2
Ruhára	2
Ékszerre	1
Utazásra	1
Tartaléknak /nincs célja/	4

A Kisasszony napi bucsuban /szept.8./ egy-egy osztály tanulói 2-3.000.-R-ot költenek el a bucsui sátrakban értéktelenségekre.

2./ A biztonságérzet megteremtése

A bátyai - és általában a falusi - anyáknak az a szokása, hogy hosszú ideig szoptattak, nagymértékben megerősítette gyermekeik biztonságérzetét.

Ugyancsak testi kontaktust jelentett, hogy a csecsemőket, kisgyermeket ölből, karon, háton vitték magukkal munkába, szomszédokba, templomba, mindenhová. Közben az anya testének melege, járása, szívének ritmikus dobogása megnyugtatta a gyermeket. A csecsmő éjjel is pólyáján érezhette anyja kezét.

A gyermeket nemcsak a család tagjai vették körül, hanem a gyakran betérő szomszédok, rokonok, akikhez őt is sokszor elvitték. A csecsmőre, kisgyermekre illet néhány pillantást vetni legalább, érdeklődni róla, beszélni hozzá. Hagyományőrző családokban nem volt szabad megdicsérni, hanem inkább megköpködték, és azt mondták: "Jaj, de csunya!" Ezzel a rontás gyanuját kerülték el.

Már csecsemőkorában megszokta a gyermek, hogy téli estéken kedves emberekkel van tele a szoba, akikre később azért is odafigyelt, mert érdekes meséket vagy történeteket, pletykákat, híreket mondtak el egymásnak. Itt hallhatta azt a mesét, amely egy kisfiuról szólt, aki ilyen téli szomszédolás alkalmával dolgát végezni ment ki az udvarra, s egy farkas magával vitte, de az emberek kiszabadították.

Testi kontaktust jelentett a hordozáson, dajkáláson kívül a gyermek testének megérintésével, megfogásával

járó dajkarimes játékok sokasága. /Tapsoltató, tenyeresdi, ujjasdi, stb./⁵⁵ Az általuk létrejövő, a gyermek számára kellemes érzések a velük játszó felnőttekhez kapcsolódtak.

A csecsemő és a kisgyermek ugyanabban a szobában aludt, mint a szülei. Ha sirt, mindjárt dajkálták. Ilyenkor is altatót énekelgettek neki, hogy megnyugodjon. Ha a szülők munkába mentek, általában őt is vitték magukkal.

Fokozatosan ismerte meg a gyermek saját rokonságát, majd az egész falu rokonságrendszerét, megtanulta kit hogyan kell megszólítani. Ennek elsajátítását segítette az a tény, hogy minden családnak ragadványneve is van.

A gyermek biztonságérzetét szolgálta az emberek közötti eligazodás képessége mellett az is, hogy a gyermekeknek megvolt a helyük a falu szokásrendjében. Karácsonykor az ablakok alatt énekeltek, disznótorban fassangoskodtak, aprószentek napján sibároztak, nagy-pénteken Pilátust vertek, husvétkor locsolkodtak, urnapján virágot szórtak. Temetésen a halott rokon-gyerekei viszik a fészületet, esküvőn a menyasszony fátylát. A lakodalomban külön asztalhoz ültetik őket. Ők is fizetnek a menyasszonytáncért és táncolnak is.

Napjainkban a gyerek és édesanyja között kevesebb a testi kontaktus. Rövidebb ideig szoptatnak, kevesebbet dajkálnak, nem karon, hanem babakocsiban szállítják a csecsemőt. De még ma is magukkal viszik a kisgyermeket az anyák a templomba, ahol az utolsó pad hátlapjára

ültetik őket, hogy szembenézhessenek az oltár felé forduló, imádkozó anyával. A szokásrendben ma is megvan a gyermekek helye. Már a két-hároméves fiút is magával viszi az apja locsolkodni, sibározni, a lányokat az anyjuk küldi karácsonykor énekelni, s a többi szokást is megtartják.

Az általános iskola felső tagozatában végzett felmérésből most emeljük ki azokat a kérdéseket, amelyek a biztonságérzet megteremtésére vonatkozó szülői magatartásformákat reprezentálják.

/Lásd: 1.sz. melléklet 1,11,14,15. táblázat!/⁵⁶

A biztonságérzet megteremtésére szolgáló, az érzelmi kapcsolat szituációiban megnyilvánuló szülői magatartásformák összesített eredménye arról tanuskodik, hogy a lányok lényegesen több pozitív megnyilvánulásban részesülnek, még apjuktól is, mint a fiuk. /Lányok apjuktól: 48,00 %, anyjuktól: 66,00 %; Fiuk apjuktól: 38,75 %, anyjuktól: 51,75 %/⁵⁷

Az érzelmi gondozás /A/ területéről az első élethelyzet: "Mindenféle dologról tud szüleivel beszélgetni." A második: "Ha bánata van, szülei vigasztalják és segítik." Mindkét szituációban a válaszok első párjainak összevonása /Mindig + Általában/ azt mutatja, mint amit KOMLÓSI tapasztalt 1975-ben a baranyai falvakban: vagyis: az apák a fiukkal, az anyák a lányokkal vannak szorosabb kapcsolatban, de ez utóbbiak még a fiukkal is nagyobb százalékban vannak jó érzelmi kontaktusban, mint az apák.

/A/ 1. Apa fiuval: 53 %, lánnyal 45 %; Anya fiuval: 62 %, lánnyal 80 %; A/2. Apa fiuval: 40 %, lánnyal 24 %; Anya fiuval: 70, lánnyal 80 %.

Az A csoport 3. szituációja így hangzott: "Szülei mindig kéznél vannak, ha szüksége van rájuk." A válaszokból kiderül, hogy a konfliktusok megoldásában a lányok lényegesen többször számíthatnak mindkét nembeli szülőjükhöz, mint a fiúk. Ugyanez a helyzet az A/4-es szituációban is: "A szülők bajlódnak és vesződnek gyermekükkel."

/A/ 3. Apa-fiu: 42 %, lány: 58 %; Anya-fiu: 76 %, lány: 83 %; A/4 Apa-fiu: 26 %, lány: 39 %; Anya-fiu: 53 %, lány: 65 %.

Előbbi megállapításainkat megerősíti, ha a válaszlehetőségek utolsó párjait /Ritkán + Soha / összehasonljuk. Az A/1 szituációban az apa nagyobb százalékban nem beszél mindenféléről lányával, mint fiával. /fiával 22 %, lányával 42 %/ Az anyánál fordított a helyzet/ fiával 15 %, lányával 11 %/ A beszélgetés lehetőségének kizárása az anyánál lényegesen kisebb. /Apánál: 64 %, anyánál 26 %/

Az A/2 szituációban a vigasztalást az apák majdnem azonos százalékban tagadják meg /vagy nem tudják nyújtani/ gyermekeiktől. /Fiu 45 %, lány 46 % / Az anyák kisebb mértékben nem vigasztalnak. /Fiu 13 %, lány 11 % / Megfigyelhető, hogy az apák inkább a lányuknak, az anyák inkább a fiuknak nem nyújtanak vigasztalást.

Az A/3 élethelyzetben az elutasítás /kizárás/ az apa részéről a lányokkal szemben, az anya részéről a fiukkal szemben nagyobb. Apa-fiu 24, lány: 34; Anya - fiu: 11 %, lány: 2 %.

Az A/4 szituációban /bajlódás/ a lányokat a szülők kisebb mértékben zárják ki. /Apa-fiu: 59 %, lány: 44 %; Anya-fiu: 28 %, lány: 22 %/

A K szituáció-csoporthoz a "védelmezés" körébe tartozik. A felmérés azt tanúsítja, hogy a szülők lányukat jobban védik, mint a fiaikat. A védelem meg nem adása csupán az 1. szituációban nagyobb az apa részéről a lányok irányában, egyébként mindkét szülő inkább a fiuknak nem adja meg a védelmet.

A K/1 szituáció: "Ha gyermekük először megy valahová, valamelyik szülő vele megy, hogy minden rendben történjék." Az apa kicsiny értékben ugyan, de azonos százaléokban kíséri el fiát és lányát, az anya viszont fiát az apák százaléknál is kisebb mértékben, lányát pedig lényegesen nagyobb százaléokban. Az elutasításban viszont érvényesül a nemek szerinti összetartozás. Az apák inkább a lányuktól, anyák inkább a fiuktól tagadják meg az elkísérést. / M + Á: apa-fiu: 31 %, lány: 31 %, Anya-fiu: 21 %, lány: 54 %; R+S: apa-fiu: 56 %, lány: 60 %; anya-fiu: 51 %, lány: 38 %./

A K/2 szituáció: "A szülők gondterheltek, ha gyermekük nem tud magán segíteni." A K/3 szituáció: "A szülők ellenzik, hogy gyermekük tulságosan nagy gondot csináljon magának abból, ha valami történt vele."

Mindkét szituációban több pozitív szülői megnyilvánulásban részesülnek a lányok mindkét szülő részéről, mint a fiuk, és a fiukkal szemben nagyobb az elutasítás.

/K/2: M + Á: Apa-fiu: 32 %, lány: 57 %; R + S: Apa-fiu: 45 %, lány: 28 %. M+Á: Anya-fiu: 43 %, lány: 61 %; R+S: Apa-fiu 28 %, lány: 22 % / /K/3: M+Á: Apa-fiu: 22 %, lány: 50 %; Anya-fiu: 32 %, lány: 55 %; R+S: Apa-fiu: 50 %, lány: 33 %; Anya-fiu: 42 %, lány: 28 %/

Az N szituációcsoport a szülő-gyermekek baráti kapcsolatáról tájékoztat. Az N/1 szituáció: "A szülők örülnek, ha együtt vannak gyerekeikkel." A lányok itt is több pozitív megnyilvánulásban részesülnek mindkét szülő részéről, mint a fiuk, s a fiukat mindkét szülő nagyobb százalékban nem részesíti ebből az örömből.

/M+Á: Apa-fiu: 60%, lány: 81 %; Any-fiu: 75 %, lány: 89 %; R+S: Apa-fiu: 19 %, lány: 4 %; Anya-fiu: 8 %, lány: 7 %/

Az N/2 szituáció: "A szülők kirándulnak és sétákat tesznek gyermekükkel." Pozitív válasz igen alacsony százalékban érkezett, annál nagyobb volt a negatívok száma. Falun a családnak sétálni nem illik, soha nem volt szokás. Kirándulni is csak ujabban járnak vasárnaponként autóval. /M+Á: Apa-fiu: 13 %, lány: 13 %; Anya-fiu: 10 %, lány: 22 %; R+S: Apa-fiu: 70 %, lány: 74 %; Anya-fiu: 60 %, lány: 58 %/ A sétálás feminin jellegét az anya-lány kapcsolat viszonylag magas százaléka jelzi.

Az N/3 szituáció: "A szülők szívesen beszélgetnek gyermekükkel." Ebben a szituációban erősen érvényesül a nemek szerinti elkülönülés. /M+Á: Apa-fiu: 58 %, lány: 46 %; Anya-fiu: 64 %, lány: 76 %; R+S: Apa-fiu: 25 %, lány: 26 %; Anya-fiu: 17 %, lány: 9 %/

Az O szituációcsoport az érzelmi jutalommal kapcsolatos szülői magatartásformákat tartalmazza. A lányok itt is előnyben vannak a fiukkal szemben mindkét szülő részéről. De az anya részéről több pozitív megnyilvánulásban részesülnek.

O/1 szituáció: "A szülők jókat mondanak másoknak a gyerekekről." O/2 szituáció: "Szüleik nagyon kedvesek hozzá." O/3 szituáció: "Szüleik megdicsérik, ha valamit jól csinált."

/O/1: M+Á: Apa-fiu: 36 %, lány: 48 %; Anya-fiu: 42 %, lány: 55 %; R+S: Apa-fiu: 43 %, lány: 30 %; Anya-fiu: 54 %, lány: 19 % /

/O/2: M+Á: Apa-fiu: 32 %, lány: 43 %; Anya-fiu: 49 %, lány: 56 %; R+S: Apa-fiu: 38 %, lány: 57 %; Anya-fiu: 23 %, lány: 22 %/

/O/3: M+Á: Apa-fiu: 62 %, lány: 80%; Anya-fiu: 80 %, lány: 92 %; R+S: Apa-fiu: 13 %, Lány: 13 %; Anya-fiu: 9 %, lány: 4 %/

3. A beszéd, a metakommunikáció és a magatartásminták megtanítása

A gyermek szocializációs folyamatában alapvető jelentősége van a nyelvnek. A nyelv ugyanis a kultúra legfontosabb jellemzője "közvetítő a kultúra és a viselkedés között." A nyelvi relativitás elmélete szoros kapcsolatot tételez föl "egyrészt a nyelv, másrészt a gondolkodás és az észlelés között."⁵⁸ Egyes kutatók a különböző nyelvek sajátosságaiból vezetnek le specifikus eltéréseket a megismerő tevékenységben. Szerintük "a nyelv nemzedékenkénti hagyományozása mindig egy alapvető szocializációs folyamatot takar. A gyermeknek nemcsak azt tanítják meg, hogy hogyan használja a nyelvet, hanem a folyamat során tanulja meg azt is, hogyan gondolkodjon."⁵⁹

A paraszti kultúrában a mondott vagy énekelt szövegnek, a táncnak, mozgásnak, manuális tevékenységnek sokkal nagyobb szerepe volt, mint az írás-olvasásnak, így megismerő stílusukban a látással egyenlő rangú /ha nem nagyobb rangú/ szerepe volt a hallásnak, a tapintásnak és a propriocepcionak.

Az anyanyelv és a zenei anyanyelv tanítása a csecsemőkorban egyszerre kezdődött a paraszti kultúrában. A nyelv hangjainak, ritmusának, hanglejtésének, szavainak megismerése egyidőben történt a jellegzetes hangközöknek, dallamfordulatoknak a megismerésével, majd e nyelv fordulatainak, képalakításának, gondolkodásmódjának valamint zenei szerkesztésmódjának elsajátítása következett.

A gyermek anyanyelvtanulásában alapvető szerepe a sokszor ismételt dajkarimeknek, egyszemélyes mondókáknak van. Ezeket nem tudatosan tanítási szándékkal hangoztatták. Játék volt ez az "előadó" és a "hallgató" számára egyaránt, de a játék során szituatív módon tanult a gyermek.

Az anyanyelvtanulás optimális feltételét az a szeretetkapcsolat adja, amely a csecsmőt az anyához köti. A csecsmőt a szociális ingerek sokasága vette körül, a család és a rokonság minden tagja foglalkozott vele, de természetesen legtöbbet az anya dajkálta, fürdette, táplálta s közben beszélt hozzá, mondókákat, dalokat dudolt neki. Az így létrejövő biztonságérzet, a kellemes élmények kialakítják a gyermek szociális érintkezési szükségletét, mert érzi a beszéd általános érzelmi tónusát.

GROOS az utánzó játékok első szakaszát az optikai érzékelés játékos utánzásában látta.⁶⁰ A gyermek már 12 hetes korában utánozza a felnőtt szájmozgását. Egyéb mozdulatok utánzása a 10. hónaptól figyelhető meg. 16 hónapos korára megtanulja az "ügyes mutatványokat". Ezeket már ilyen felszólításra teszi: Hol az orrod? Milyen volt a tej? stb. A műfajcsoportot "babatudomány" c. alatt tartja számon a folklór.

A második szakasz az akusztikai érzékelések játékos utánzása. A gyermek gagyogása során utánozza a hallott hangokat. "Az ajakhangok: p, b, m a szopómozgás folytatása, a foghangok / t, d/ a nyelvnek a szopás során kialakult mozgását ismétlik."⁶¹ A bátyai altatódalokban,

dajkarimekben mindezek értelmetlen szavakban gyakran előfordulnak. /Csicsi, csicsija, drém, tidide./ Ezeknek a szavaknak a kimondásával az első ajak- és foghangok gyakorlása kezdődik.

A 3-7 éves gyermek beszédének további gazdagodása is jórészt játékos módon történt. GROOS értelmező utánzásnak nevezi a gyermekköltészetnek azt a szokását, hogy "értelmetlen zajnak bizonyos értelmet tulajdonít".⁶² Ilyenek a játékos állathangutánzók, vagy a harang zugásának szavakkal történő utánzása.

Némely mondókánk valóságos hangtani gyakorlatnak is felfogható, de akad tudatos nyelvtörő is, amelyben a sváb beszéd hangzását utánozzák egymás után gyorsan mondott magyar szavakkal.

A nyelvtanulásban a kötött szövegeknek, a mondókáknak azért is nagy szerepük van, mert zeneiségük /ritmusuk, rimeik, dallamuk/ miatt jobban megragadnak a gyermek emlékezetében. CSUKOVSKIJ szerint ugyanis "A nyelv mindennek előtt materiális hang alakjában jelenik meg a kisgyermek előtt."⁶³

A dajkarimek és az egyszemélyes mondókák mindig mozgással párosulnak, a gyermek teste, testrésze az utánzandó dolog képviselőjének számít. Pl. a fejet hajtogató játékban a fej szitának, a tenyeresdiben a tenyér kerekecskének, a háton lovagoltatóban a gyerek zsáknak felel meg. Máskor közvetlen a kapcsolat mondóka szövege és funkciója között. Pl. a tapsoltatókban, állítógatókban, jártatókban.⁶⁴

Ezeknek a mondókáknak legfőbb célja a különböző testrészek és alapvető koordinált mozgások tudatosítása és az anyanyelvtanítás. A különböző mozgások végeztetésével a gyermekben a saját test /proprioceptív/ érzékelése és a külvilágra irányuló /exteroceptív/ érzékelés összekapcsolódik.

A dajkarimek valószínűleg felnőttek alkotásai, míg az egyszemélyes mondókákat valószínűleg gyermekek találták ki. Az előbbieket felnőttek mondják gyermekeknek, az utóbbiakat a gyermekek természeti jelenségekhez, állatokhoz intézik.

Ha a bátyai mondókákból kiemeljük a legfontosabb szavakat, összeállíthatunk egy olyan szójegyzéket, amely a falusi ember alapszókincsét tartalmazza, természetesen sok mezőgazdasági eszköz és munkafolyamat neve nélkül. /Lásd: 2.sz. melléklet 1.sz. táblázatát!/

A cselekmény-elmondás megtanításának hagyományos eszköze a mese volt. KOVÁCS Ágnes határesetek egész sorát mutatja be mese és játék, próza és vers, de a recitált és az énekelt műfajok között is. Műfajilag ide tartoznak az ugynevezett formulamesék, a mesemondókák, a halmozó- és láncmesék, a mesekezdő és mesezáróformulák, az állathangutánzók, - értelmezők, a csalimesék egy része, a hintáztatók, a játszópajtást csuffátevő becsapómesék, a kiszámolók egy része.⁶⁵

Epikussá teszi ezeket a cselekmény, a szereplők és a párbeszéd megléte. "A népmese - írja KOVÁCS Ágnes - a bölcsőben kezdődik és a falusi élet mindennapjaiban gyökerezik."⁶⁶

Megtanulni azért könnyű ezeket, mert kötött szövegűek. Az igazi gyermekmeséket először a felnőttek mondják gyermeküknek, majd a gyermekek is egymásnak. Megjegyzésüket elősegítik az ismétlődő szituációk, azonos párbeszédes formák, a hangutánzó szavak. Bennük az ismert környezet jelenik meg, szereplők ismert állatok, emberek. Így ezeken keresztül érzelmi átélésben ismeri meg a gyermek saját mikrovilágát.

A referenciális beszédfunkció megfigyelése során tapasztaltuk, hogy az események elmondása során a bátyai gyermekek egyáltalán nincsenek tekintettel a beszéd poétikus funkciójára. Nem használják a közmondásokat, a szólások közül pedig csak a szleng határán állókat. /Izzad, mint zsidó a ladikban, olajra lép, söprés, stb./ Cselekmény-elmondásuk csupa "és" "meg" "akkor". A párbeszédet tárgyi mellékmondattá alakítják /aszonta, hogy .../. nem élénkítenek, jelen időszóval előadással, csak a múlt időt használják.

A 8.-os lányok hamarabb átveszik a felnőttek élénk, párbeszédek is tartalmazó előadását azzal a sajátossággal, hogy a beszélő személyt nem nevezik meg, idéző mondatot nem használnak, pusztán a hanghordozással, hangszinváltással érzékeltetik a beszélőt.

Már a kisgyermekek is a fiatal szülők nyelvhasználata hatására egy csomó divatos szót használnak, de nem érzik ezek stílusértékét, s emiatt rossz helyen alkalmazzák őket. Iskolai feleletben pl.: "Petőfi és Arany haverok voltak." A csaj, srác, fater, muter, bratyó, tesó, sulí,

dogá, meló, karó, kaja, frankó, szerelés, csuka, matek, stb. gyermek és szülő szókincsében egyaránt megtalálható. A szülők talán ritkábban használják, de megértik ezeket a szavakat. A gyermekek a maguk nevét gyakran becéző alakban írják föl füzetükre. Szégyenkezés nélkül nevezik meg a legvulgárisabban egyes testrészeiket, fiziológiai folyamataikat maguk között. De árulkodáskor tanáraik előtt is megismétlik társaik durvának, illetlennek érzett szavait. A csunya beszédet mindnyájan elítélik, sőt a maguk nevelési gyakorlatában majd küzdeni is akarnak ellene.

A gyermekek számára idegen lesz egy sor olyan szó és kifejezés, amely a paraszti élet mindennapjaihoz tartozott. Az iskolában épp úgy meg kell ezeket magyarázni nekik, mint a városi gyermekeknek. /Asztag, béklyó, sarló, palóka/ buza/kereszt, táltos, sulyok, gereben, cséplés, rokka, ökör, stb./

A népnyelv hatása az egyre gyérülőbb őzés, s a hosszú mássalhangzók rövid ejtése. Az ilyen beszédet parasztnak tartják. Ennek kerülésére /főleg az őzés-re/ figyelmeztetik gyermekeiket a szülők. Néhány tájszó azonban általánosan tovább él. /Gyün = jön, miháncs = mihelyt, éhetetlen = telhetetlen!/ vargyu = varju, mama = nagymama, dedó = nagypapa, agromónus = agronómus, csupál = tép, kuszi = kutya, stb./

A fatikus beszédfunkció a régi tekintélyelvű családi nevelésben nehezebben fejlődött, mint ma. Elvárták a gyermekektől, hogy különbséget tegyen tegezés és magázás

között. Szüleit és a felnőtteket, néha még idősebb testvéreit sem tegezhette, s próbálkozásainak folytonos visszautasítása, javíthatása gátolta kapcsolat-teremtő képességének verbális kifejlődését. Gyakori eset volt, hogy a kisgyermek sokáig csak "apa", "anya" megszólítást mondott, s rámutatott arra a dologra, amire fel akarta hívni szülei figyelmét, s így elkerülhette a magázás eltévesztését.

Ma általános, hogy a gyermekek nemcsak szüleiket, de nagyszüleiket, sőt ismeretlen felnőtteket is tegezve szólítanak meg, magukat teljesen egyenrangúnak érezve velük szemben. Óvodások az óvó nénit, iskolások a tanító nénit eleinte általában tegezik, s az önözést csak kevés gyermek sajátítja el, mert ezt a formát a faluban a felnőttek sem használják. Emiatt udvariatlannak tűnik beszédük. /A tanítónőt így kérdezi meg tanítványa: "Maga jön be órára?"/ A tetszikelés erőltetésének hatására a gyermek ezt a formulát tulkompenzálja: "Magának tetszik bejönni órára?"

A fatikus beszédfunkció körébe tartozik a köszönés. Ez régebben azért volt egyszerű, mert a faluban csak "dicsértessék"-et köszöntek. A gyermekek egyáltalán nem köszöntek egymásnak, egykoru felnőttek pedig köszönés helyett sztereotípiákkal üdvözölték egymást. Ezeket a lányok hamarabb sajátítják el és alkalmazzák különböző szituációkban. /No, beszélgetnek? Van-e sok? Köll-e segítség?Elmult az ebéd? Jó étvágyat! Látom, rosszkor gyöttem. No, épp jókor gyöttem. No, takarítás?

Ha még egyszer találkozunk, valaki fizet! Gyűjjön velünk!
No, ki lehet birni?/ Csak sokára sajátítják el a jel-
képes értelmű sztereotípiákat. /Krumplit kér a nadrágod!
= Lyukas. Sokan vannak odakinn. = Hideg van. Ráült az
ördög! = Elveszett. Tartoztam az ördögnek egy uttal. =
Fölöslegesen jártam. Zabba vannak a lovak! = Ébredj!
Mi az, megjött Lackó? Hozott körtét? = A lusta megszólítása./

Amikor az iskola az 50-es években bevezette az "előre"
uttörő köszöntés helyett a napszaknak megfelelőt, a
gyermekek sokáig kétféle követelmény között őrlődtek.
Ezt érzékelteti a következő eset a 60-as évekből.
Családlátogatásra megy a tanító. Tanítványa üdvözlí:
- Jó napot kívánok! Nagypja rászól: Mér nem köszönsz a
tanító urnak? - Köszöntem - mentegetőzik a gyerek.
- Nem hallottam! - így az öreg. Erre a kisfiu észbekap:
- Dicsértessék a Jézus!

Míg az uttörő köszönést senki sem fogadta el minden-
nap használatra, a Jó napot, bevejt... üdvözlési formula
lett, a felnőttek is egyre inkább ezt használják. De a
gyermekek továbbra is dicsértessékek köszönnek a tisz-
telendő urnak, így kell köszönniük szüleiknek is ha
vasárnap templomba indulnak vagy megjönnek a miséről.
Ez utóbbi esetben még hozzá kell tenniük: "Részük legyen
a szentmisében!" /A magázó formula itt megmaradt!/
Jó napot a tanítókat üdvözlí. A szülőket, felnőtteket
csókolom-mal, de akiket tegeznek, szia-val köszöntik.
Az 50-es években még tanítók is így engedték el a gyer-

mekeket: "Utcán néniknek, bácsiknak köszönni!" Ezt a falu népe még akkor el is várta a gyerekektől. Ma már csak annak köszönnék az utcán, akit ismernek közelebről. "Belémbotlik, nekem jön, akkor sem köszönné!" - mondja a mai állapotokról egy idős ember.

A konatív funkció a szülőkkel folytatott kommunikációban egyre nagyobb szerepet kap. "Zsarnokká válnak a gyerekek" - panaszkodnak a pedagógusok. Minden évben akad egy-két olyan új óvódás, aki kezének fel-tartásával követeli, hogy vegyék ölbe, dajkálják. Az "éhes vagyok" sok helyen azt jelenti: enni kérek. A "csoki köll" kisgyermeki követelés a nevelés hatására később "csokit vögyél"-re szelidül. Az óvodában kezdik megtanulni a "legyen szives" meg a "kérek szépen" formulákat.

Az iskoláskorú fiúk már a 3-4. osztályban gyakran használnak egymás között a "kérlek szépen" vagy az "érted" fatikus elem helyett egy kéttagú trágár beszéd-tölteléket. /Nem konatív funkcióban, s nem gondolnak a kifejezés jelentésére, észre sem veszik trágár voltát./ Főleg dicsekvés közben, ezzel kezdik s aztán szinte minden mondatba belekerül. "B.. meg, az én fateromnak olyan kocsija van!" A lányok inkább a "te figyelj" kifejezést használják ehelyett a kelletténél többször.

Az emotív funkció a düh levezetésére, főleg a játék közben jut szerephez. Percenként hangzik el ilyenkor a "hülye", "menj a francba", "menj a p..-ba" kifejezés.

Hasonló kifejezéseket, trágárságokat, káromkodásokat a felnőttektől is gyakran hallanak, bár ők a gyermekek szájából nem szívesen hallják vissza azokat. "Haragszanak, ha én káromkodok, de ők káromkodnak" - írta egy tanuló. A régi paraszti világban, ha a gyermek előtt mondott valaki ilyesmit, így figyelmeztették: "Gerenda van a szobában!"

A metanyelvi funkciót szolgáló "tessék" helyett a kisebbek a "mi?", "mi van?", "hogy?", "mit mondasz?" kérdéseket használják. A gyermekek szókincsa az iskola elkezdése előtti 4 hónapban is fejlődik. Ezt bizonyítja a 2. sz. melléklet 2. sz. táblázatán közölt szókincs-felmérés. Az írásbeli kifejezőképesség és a helyesírás érzékeltetésére egy közepes képességű parasztcsaládból származó kislány magyar dolgozatát közöljük. /Lásd: 2.sz. melléklet 3. sz. táblázatát!/

A bátyai felnöttek igen hangosan beszélnek egymással, ezt a hangerőt a gyermekek is megtanulják.

Az illemre nemcsak a családban neveltek. A kortárs-
csoportban kicsufolták /mondókával/ a pityergő kisfiút,
de az árulkodót is. Tudtak mondókát arra a kislányra,
akinek nagyon felcsuszott a szoknyája, aki szellentett,
aki társaságban sugdolózott. Mindezek elkerülésére a
családban is figyelmeztették a gyermeket.

A legtöbb helyen megmondták a gyermekeknek, hogy ha szomszédban vannak, s ott étkezni kezdenek, jöjjenek haza. Megtanították őket arra, kit hogyan kell megszólítani, hogyan kell beállítani valahova. / Nem szabad

"ajtóstul rontani a házba."/ Megtiltották a gyermekeknek, hogy uzsonájukat, vacsorájukat az utcán fogyasszák.

Az étkezés szertartására is rászoktatták a gyermekeket. Megkövetelték tőle, hogy templomba járjon, oda ünneplős ruháját vegye föl. Megmutatták neki, hol a helye a templomban, figyelmeztették a helyes viselkedésre, sok helyen még a prédikációt is kikérdezték mise után gyermeküktől.

Másfajta magatartásmintákat láttak a gyermekek a lakodalmakban, a torkoscsütörtöki házi mulatságokban. Ezekben illett kirugni a hámból. Azt szolták meg, aki magábazárkózott, nem beszélgetett, nem dalolt, nem táncolt, kivonta magát a közös evés-ivás-mulatozás gyönyörűségéből. Ma már a gyermeknek is adnak pénzt, hogy táncolhasson a menyasszonnyal. Tudatosítják benne, hogy a más lakodalmára kiadott költségek majd az ő menyegzőjén visszatérülnek. A lakodalmak alkalmával igyekeznek a gyerekek minél felnőttesebben viselkedni. Itt köszöntik egymást kézfogással, először, itt rugnak be, itt gyujtanak rá először.

A régi nevelésben a gyermek feltétlen engedelmisséggel tartozott szüleinek. "Próbáltam vóna csak én feleselni, vagy azt mondani, hogy nem" - mondta az egyik szülő gyermekkorára emlékezve. Ma viszont gyakori, hogy a gyermekek ellentmondanak, megtagadják szüleik kérését.

A boltból visszajáró pénzzel régen el kellett számolni, ujabban megtarthatják, sőt minden alkalommal, amikor boltban járnak, maguknak is vásárolnak valamit.

4. A család mint interakciós tér

a./ A döntés demokratizmusa

A család a közös cél érdekében /nyugalom, gyarapodás, tekintély, stb./ feladatait megosztja tagjai között. Eközben a családtagok egymással állandó kölcsönhatásban vannak. A gyermek ebben az interakciós térben sajátítja el oktatás és utánzás útján a státuszához tartozó szerepeket, a társadalom normáit, itt gyakorolja a társadalmi viselkedés formáit.

A régi bátyai család patriarchális jellegű volt. Hagyománytartó családokban a férj még a 20-as években is tegezte feleségét, de az magázta urát. A család minden dolgában a gazda döntött. A közmondás szerint a férj "Isten az Isten után, ördög az ördög után." Ujabb eredetű hiedelem szerint a családban az fog parancsolni, aki az esküvőről kijövet elsőnek lépi át a templomküszöböt.

Fejezetünkben a mai bátyai családokat a szülői döntések demokratizmusa alapján csoportosítottuk. A döntéseket KOMLÓSI Sándor kérdései alapján kilenc konkrét esetben vizsgáltuk.⁶⁷

a./ Hogyan fogadják szüleid, ha valami nem mindennapi dolgot akarsz tenni?

b./ Ki dönti el, hogy ezt a különös dolgot megteheted-e vagy sem?

c./ Szüleid közül melyik különösen jó hozzád?

d./ Ki akar szigorubban megbüntetni, ha rossz voltál?

e./ Ki dönti el, hogy kell-e büntetést kapnod?

f./ Végül is ki büntet meg szüleid közül?

g./ Kihez fordulsz közülük, ha valami gondod vagy bánatod van?

h./ Melyikük kíván meg tőled nagyobb, magasabb teljesítményeket?

i./ Ki dönt arról, hogy valami drága dolgot megvesznek-e neked?

A fenti konkrét szituációk a következő szülői magatartásformák körébe sorolhatók:

a./ b./ Szülői ellenőrzés, irányítás

c./ g./ Baráti kapcsolat és támogatás

d./ e./ f./ Büntetés

h./ A teljesítmény megkövetelése

i./ Gondozás

A válaszok alapján azokat a családokat, ahol minden egyes esetben kizárólag az apa dönt patriarchálisnak, ahol minden esetben kizárólag az anya dönt matriarchálisnak, amelyekben közösen döntenek egalitáriusnak nevezzük.

Azokat a családokat, ahol közösen döntenek ugyan, de némely esetben inkább az apa szava a végső patricentrikusnak, ahol közösen döntenek ugyan, de némely ügyben inkább az anyáé az utolsó szó matricentrikusnak nevezzük.

A táblázat alapján az egyes konkrét eseteket elemezve a következőket állapíthatjuk meg: Ha a gyermek valami "nem mindennapi dolgot" akar megtenni, akkor a fiú kivánságát az anya 3,00 %-ban, a lányét 11,00 %-ban

helyteleníti. /Egyéni helyeslés nem került elő! Megállapítható, hogy a szülők a fiuk kérését kisebb százalékban helyeslik közösen, mint a lányokét. /F: 36,40 %, L: 46,00 %/ A lányok kérését pedig kisebb mértékben helytelenítik közösen mint a fiukét. /F: 60,60 %, L: 43,00 %/ /Lásd: 3.sz. melléklet 1. sz. táblázatát!/

A b./ kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy az előbbi esetben a döntést végül is a fiuknál az apa valamivel nagyobb százalékban hozza meg egyénileg, mint a lányoknál. /F: 24,00 %; L: 22,00 %/ Anya egyéni döntése pedig a lányoknál nagyobb. /F: 24 %; L: 32,00 %/. Ebből következik, hogy a két szülő közös döntése a lányok esetében kisebb százalékot képvisel. /F: 52,00 %; L: 46,00 %/

A baráti kapcsolat és támogatás terén /c./ és g./ kérdés/ megállapítható, hogy a fiuk és lányok egyaránt az anyát tartják "különösen jó"-nak. /F: 45,80 %; L: 43,20 %/ Hasonlóan egymáshoz közel álló, de az anya százalékától lényegesen kisebb értékek utalnak az apa másodlagos szerepére ezen a téren. /F: 15,20 %; L: 16,00 %/ Egészséges családi légkörre utal az a tény, hogy a fiuk és a lányok közel egyformán jónak tartják mindkét szülőjüket. /F: 39,00 % L: 40,60 %/ A g./ kérdésre adott válaszok alapján megállapítható, hogy gondjukkal, bánatukkal a fiuk és a lányok egyaránt első sorban az anyjukhoz fordulnak. /F: 57,80 %; L: 83,80 %/ Ilyen esetekben a fiuk mégis nagyobb százalékban keresik meg apjukat, mint a lányok. /F: 15,10 %; L: 5,40 %/ A fiuk nagyobb százalékban várnak mindkét szülőtől vigasztalást, mint a lányok. /F: 27,30 %;

L: 10,80 %/.

A büntetés szituációit nézve /d./ e./ f./ a fiukat és a lányokat egyaránt az apa akarja szigorubban megbüntetni, de fiukat az apa nagyobb százalékban, mint az anya. /F: 54,50 %; L: 43,20 %/ Az anyák lányukkal szemben szigorubb büntetés kiszabását kívánják.

/F: 36,40 %; L: 40,60 %/ Annak az eldöntésében, hogy kapjon-e büntetést a gyermek, úgy látszik az apák előbbi szigorú szándékukról hamar lemondanak, kisebb százalékban döntenek a büntetés kiszabása mellett, fiukkal szemben megbocsátóbbak. /F: 15,20 %; L: 32,40 %/ Az anyák is hajlanak a kompromisszumra, ők is többször megbocsátanak fiuknak. /F: 24,20 %; L: 32,40 %/ Ebből következik, hogy a fiuk büntetésében legtöbbször a két szülő közösen dönt, a lányokéban pedig azonos mértékben hol egyikük, hol másikuk. /F: 60,60 %; L: 35,20 %/.

Az "ítéletet" fiuknál az apa, lányoknál az anya szokta "végrehajtani". /Apa: F: 42,40 %; L: 24,30 %; Anya: F: 30,30 %; L: 35,10 %/ Közösen hajtják végre a fiuknál 27,30 %-ban, a lányoknál 40,60 %-ban./

Furcsa, hogy az apák a lányokkal szemben valamivel magasabb százalékban támasztanak követelményt /h./ eset/ mint a fiukkal. /F: 39,40 %; L: 40,50 %/ Míg az anyák a fiuktól és a lányoktól is 24,20 illetve 24,30 százalékban követelnek.

A gondozás területéhez tartozó döntésekben /i./ eset/ az apa inkább a fiuk, az anya inkább a lányok érdekében mondja ki a döntő szót. /Apa: F: 15,20 %; L: 13,50 %;

Anya: F: 33,30 %; L: 37,80 %/ A közös döntés a fiuknál valamivel nagyobb, mint a lányoknál. /F: 51,50 %; L: 48,70 %/

A táblázatból látható, hogy 1983-ban bátyán a szülői döntések demokratizmusa alapján leggyakoribb a patricentrikus család /48,70 %/ ezt követi gyakorisági sorrendben a matricentrikus / 35,70 %/, az egalitárius /7,10 %/, a matriarchális /4,00 %/, végül a patriarchális /1,5 %/. Az 50 éve még uralkodó családtípus a fiatalok körében szinte ismeretlen. A patricentrikus és matricentrikus típusok pedig átmenetet alkotnak az ideális, az egalitárius családtípus felé. /Lásd: 3.sz. melléklet 2.sz. táblázat!/

Az apa nagyobb döntési jogkörére utalnak az efféle válaszok: "Édesanyám édesapámra bizza a döntést, de előbb őneki is bele kell egyeznie." "Édesapám dönti el, de ha nem olyan nagy dolog anyu is elenged." Mindketten /döntenek/, de az apu egy kicsit jobban szavazó."

Az anya fontosságát tartalmazzák a következő mondatok: "A lányoknak, nézetem szerint, az anyjukhoz kell menni, ha valami gondjuk van." "Legtöbbször anyu /dönt/, mert ő szokott jobban figyelni ránk." "Anyu mérges szokott lenni, apu nem szól semmit." "Másképpen lenne, ha apu többet lenne velünk otthon." "Anyám nem rohan mindig, mint édesapám." "Anyu jobban foglalkozik velem."

A közös döntéseket így fogalmazták meg: "Közösen döntenek el." "Egyformán megkívánják." "Apa is, anya is kigondolja közösen, hogy mivel büntetnek meg."

/A gondommal/ "először anyához, aztán természetesen apához /megyek/".

A vizsgált 70 családból mindössze 1 reprezentálja a patriarchális típust. A 3.sz. melléklet 3-6. sz. táblázatok összevetéséből megállapíthatjuk, hogy ebben a családban a férj parasztember, felesége háztartásbeli, s mindketten 8 osztálynál kevesebbet végeztek. A Bátyán leggyakoribb patricentrikus családokban a férj legtöbbször szakmunkásképzőt végzett, s az iparban dolgozik, az anya 8 osztály vagy ennél kevesebb iskolai végzettséggel rendelkezik és leggyakrabban háztartásbeli. Az egalitárius családokban igen magas a középiskolát végzett szülők száma. /Apa: 42,8 %, Anya: 28,6 %/ Viszont alacsony ebben a családtípusban a mezőgazdasági foglalkozású férfiak és a háztartásbeli feleségek valamint 1 kivétellel az alacsony iskolai végzettségűek aránya. /Apa: paraszt 28,60 %; Anya: htb. 14,30 %; Apa: 0- 8 osztály: 28,60 %; Anya: 57,10 %!/
A vizsgált 70 családból mindössze 1 reprezentálja a patriarchális típust. A 3.sz. melléklet 3-6. sz. táblázatok összevetéséből megállapíthatjuk, hogy ebben a családban a férj parasztember, felesége háztartásbeli, s mindketten 8 osztálynál kevesebbet végeztek. A Bátyán leggyakoribb patricentrikus családokban a férj legtöbbször szakmunkásképzőt végzett, s az iparban dolgozik, az anya 8 osztály vagy ennél kevesebb iskolai végzettséggel rendelkezik és leggyakrabban háztartásbeli. Az egalitárius családokban igen magas a középiskolát végzett szülők száma. /Apa: 42,8 %, Anya: 28,6 %/ Viszont alacsony ebben a családtípusban a mezőgazdasági foglalkozású férfiak és a háztartásbeli feleségek valamint 1 kivétellel az alacsony iskolai végzettségűek aránya. /Apa: paraszt 28,60 %; Anya: htb. 14,30 %; Apa: 0- 8 osztály: 28,60 %; Anya: 57,10 %!/
1983-ban az 5-6-7-8. osztályban megvizsgáltuk, hogy a tanulók szülei közül melyikük dohányzik. Az eredményekből a szülők hagyománytisztelőre, illetve hagyományokkal való szembefordulására is következtethetünk. Hagyománytisztelőnek tarthatjuk azokat a családokat, ahol egyik szülő sem dohányzik vagy csak az apa szívja a cigarettát. "Modern" felfogású ebben a kérdésben az a

1983-ban az 5-6-7-8. osztályban megvizsgáltuk, hogy a tanulók szülei közül melyikük dohányzik. Az eredményekből a szülők hagyománytisztelőre, illetve hagyományokkal való szembefordulására is következtethetünk. Hagyománytisztelőnek tarthatjuk azokat a családokat, ahol egyik szülő sem dohányzik vagy csak az apa szívja a cigarettát. "Modern" felfogású ebben a kérdésben az a

család, ahol mindketten dohányoznak, vagy ahol csak az asszony dohányos.

11. sz. táblázat

Egyik szülő sem dohányzik	36 családban	38,70 %
Csak az apa dohányzik	32 "-	34,40 %
Mindketten dohányoznak	17 "-	18,30 %
Csak az anya dohányzik	8 "-	8,60 %

b./ Szülői magatartásformák

A szülő-gyermek viszony feltárására az 5-6-7-8. osztályban 46 lányt és 47 fiut kérdeztünk ki a KOMLÓSI-féle kérdőívvel. "A kérdőívben 46 konkrét, a szülő és gyermek kapcsolatában természetesen előforduló élethelyzetet írtunk le. Ezeket a konkrét szituációkat úgy választottuk ki, hogy általában 3-3-ból összevonhassunk egy átfogóbb szülő bánásmódot, eljárást." Az eredeti szituációk és a belőlük kialakított szülői magatartásformák a mérések eredményeivel együtt az 1. sz. mellékletben megtalálhatók.

A kérdéscsoportok közül a Biztonságérzet megteremtése c. fejezetben már ismertettük az A./ K./ N./ és O./ kérdéscsoportra adott feleletek feldolgozását.

Az egész felmérésnek az a megdöbbentő tanulsága, hogy Bátyán 1983-ban a lányok több szülői törődésben részesülnek, mint a fiuk nemcsak az anyák, de az apák részéről is. /Lásd: 1.sz. melléklet 16. táblázatát!/
1

/Anya - fiu: $M+\acute{A}=40\%$; Apa-fiu: $M+\acute{A}=35\%$; Anya-lány: $M+\acute{A}=51\%$; Apa-lány: $M+\acute{A}=42\%$ / A nemtörődés, elutasítás mértéke ugyanakkor a lányokkal szemben mindkét szülő részéről kisebb, mint a fiuknál. /anya-fiu: $R+S=42\%$; Apa-fiu: $R+S=48\%$; Anya-lány: $R+S=36\%$; Apa-lány: 46% /

A testi fenytést /B./ szituációcsoport/ az apák a fiuknak, lányoknak többször ígérlik meg, mint az anyák. /Anya-fiu: $M+\acute{A}=21\%$; Anya-lány: $M+\acute{A}=27\%$. Apa-fiu: $M+\acute{A}=32\%$; Apa-lány: $M+\acute{A}=37\%$ / Ez utóbbi adat azt mutatja, hogy az apák a lányukkal szemben szigorubbak, intoleránsabbak.

A gyermek elverése nemekhez "kötött". Vagyis fiut inkább az apa, lányt inkább az anya ver meg. /Anya-fiu: $M+\acute{A}=6\%$; Anya-lány: $M+\acute{A}=17\%$; Apa-fiu: $M+\acute{A}=13\%$. Apa-lány: $M+\acute{A}=15\%$ / Kisebb vétségekért pofont adnak a szülők hasonló megoszlásban, de sokkal gyakrabban. /Anya-fiu: $M+\acute{A}=13\%$, Anya-lány: 39% ; Apa-fiu: $M+\acute{A}=25\%$; Apa-lány: 31% /.

/Egy másik felmérésben arról érdeklődtünk, mi miatt kapnak leginkább büntetést. 1983-ban a 6. o. és a 8.o. 51 tanulója 118 okot sorolt föl. Ezek gyakorisága a következő:

12.sz. táblázat

Nem tanulásért, egyesért	41	34,74 %
Tiszteletlenségért	13	11,01 %
Csavargásért	10	8,47 %
Kár okozásáért	8	6,77 %
Káromkodásért	3	2,54 %
Rosszaságért	2	1,69 %

Lustaságért: 1 0,84 %

Az iskolával régen egyáltalán nem törődtek. "Nem azt kérdezték, mikor hazajöttem, hogy mi a lecke, hanem azzal fogadtak, melyik fődre kell kimenni kapálni" - mondta egy 38 éves apa. Mára viszont teljesítményorientálttá lett a szülők nevelési gyakorlata. S amiért régebben könnyen csattant a pofon - a lustaságért tudni illik - ma alig büntetik.

A teljesítményeket elsősorban az apák követelik meg fiuktól és lányuktól is jobban, mint az anyák. /C./ szituációcsoport/ Azt, hogy a gyermek különösen erőltesse meg magát, az anyák inkább a fiuktól, az apák inkább a lányoktól várják el. /Anya-fiu:M+Á=47 %; Anya-lány: 19 %; Apa-fiu:M+Á= 49 %; Apa-lány:65 %/ A lányoktól az apa és az anya egyaránt 52 %-ban kívánja, hogy többet teljesítsen, mint más, de az anyák a fiuktól csak 32 %-ban, míg az apák a fiuktól 43 %-ban kívánják ugyanezt.

A teljesítményorientáltság bizonyítéka, hogy igen magas értékeket kapunk, amikor arról érdeklődünk, hogy a szülők jó jegyek szerzését mennyire követelik meg gyermekeiktől. A fiuktól az apák és az anyák is többet követelnek ezen a téren. /Anya-fiu:M+Á=74 %; Anya-lány:M+Á=71 %; Apa-fiu:M+Á=72 %; Apa-lány:M+Á= 67 %/

A segítőtársi kapcsolat keretében /D./ szituációcsoport/ mindkét szülő többet mesél lányának, mint fiának. /Anya-fiu:M+Á=52 %; Anya-lány: 72 %; Apa-fiu:M+Á=51 %; Apa-lány: 58 %;/ A fiuknak inkább

az apjuk segít a barkácsolásban /54 %/, lányoknak viszont az anyjuk segít a kézimunkázásban /51 %/. A házi feladatok megoldásában az anyák többet segítenek lányuknak is, fiuknak is, de az apák lényegesen többet segítenek lányuknak, mint fiuknak.

/Anya-fiu: $M+\bar{A}=49$. Anya-lány: 63 %; Apa-fiu: $M+\bar{A}=19$ %
Apa-lány: 54 %/

A kifejezett elutasítás keretében /E./ szituációcsoport/ Az anyák nagyobb mértékben tesznek gyermekeiknek szemrehányást, ha más gyermek jobban viseli magát az övéknél. /anya-fiu: $M+\bar{A}=29\%$, anya-lány: 26%;
Apa-fiu: $M+\bar{A}=26\%$; Apa-lány: 17%/ Mindkét szülő többször hordja le lányát, mint fiát. /Anya-fiu: $M+\bar{A}=17\%$;
Anya-lány: 19%; Apa-fiu: $M+\bar{A}=26\%$. Apa-lány: 17%/
Az anyák többet zsörtölődnek mindkét nembeli gyermekükkel, mint az apák, viszont az anyák többet a fiukkal, az apák többet a lányokkal. /Anya-fiu: $M+\bar{A}=26\%$; Anya-lány: 24%; Apa-fiu: $M+\bar{A}=17\%$; Apa-lány: 20%/

Az elvi fegyelem /F./ szituációcsoport/ terén az apák a fiukat, az anyák a lányokat büntetik igazságosan. /Anya-fiu: $M+\bar{A}=62\%$; Anya-lány: 70%; Apa-fiu: $M+\bar{A}=75\%$;
Apa-lány: 63%/ A gyermekre bízott feladat értelmét a lányoknak jobban magyarázzák a szülők, mint a fiuknak. /Anya-lány: $M+\bar{A}=85\%$; Anya-fiu: 67%; Apa-fiu: $M+\bar{A}=77\%$;
Apa-lány: 79%/ A büntetést ugyancsak a lányoknak indokolja inkább mindkét szülő. /Anya-fiu: $M+\bar{A}=36\%$;
Anya-lány: 70%; Apa-fiu: $M+\bar{A}=46\%$; Apa-lány: 70%/

A kedvezmények megvonása /G./ szituációcsoport/ terén munkával ritkán büntetnek a szülők. Az anyák inkább a lányukra, az apák a fiukra rónak ki büntetésből külön munkát. /Anya-fiu: M+Á= 8%; Anya-lány: 13%; Apa-fiu: M+Á= 8 %; Apa-lány: 4 %/ A gyermekeket különösen kedvelt tevékenységüktől büntetésből szokták eltiltani. Ezt a büntetésmódot mindkét szülő főleg a fiukkal szemben alkalmazza. /Anya-fiu: M+Á= 30%; Anya-lány: 22%; Apa-fiu: M+Á= 24 %; Apa-lány: 18%/ A büntetési módok között alig akad arra példa, hogy a gyermektől büntetésül elvegyék a szülők legkedvesebb játékait. Inkább a szülők a fiukat sujták ezzel. /Anya-fiu: M+Á=6%; Anya-lány: 4%; Apa-fiu: M+Á=4%; Apa-lány: 2%/

A szociális elkülönítés /H./ szituációcsoport/ általában ritkán szerepel. A szobából való kiküldéssel inkább csak a lányokat büntetik. /Anya-fiu: M+Á=4%; Anya-lány: 8%; Apa-fiu: M+Á=2%; Apa-lány: 4%/ A baráttól való eltiltást leginkább az apák alkalmazzák fiukkal szemben. /Anya-fiu: M+Á= 6%; Anya-lány: 6%; Apa-fiu: M+Á= 24%; Apa-lány: 4%/ A korai ágybaparancsolást inkább az anyák alkalmazzák, az apák pedig főleg lányukkal szemben. /Anya-fiu: M+Á= 8%; Anya-lány: 15%; Apa-fiu: M+Á= 4%; Apa-lány: 8%/.

A felelősség elvárása /I./ szituációcsoport/ terén az otthoni segítséget a szülők elsősorban lányuktól várják el, de az anyáknál az apák nagyobb mértékben követel-

nek otthoni munkát a fiuktól. /Anya-fiu:M+Á=46 %;
Anya-lány: 89 %; Apa-fiu:M+Á=70 %; Apa-lány:143 %/
Az önkiszolgálást és a maga körüli rendtartást az
anyák követelik meg inkább, de mindkét szülő főképp
a lányától követeli ezt meg. /Anya-fiu:M+Á=88 %;
Anya-lány:96 %; Apa-fiu:M+Á=79 %; Apa-lány:87 %/
A bevásárlást inkább az anyák várják el gyermekeiktől,
s mindkét szülő főképp lányától. /Anya-fiu:M+Á=34 %;
Anya-lány:59 %; Apa-fiu:M+Á=12 %; Apa-lány:37 %/

Az elnézés területén /J./ szituációcsoport/ a
tanulók vallomásaiból az derül ki, hogy fiuk, lányok
szinte azonos mértékben tudják szüleiket mindenre rá-
beszélni. Eltérés csak annyi, hogy a lányok inkább
anyjukra, a fiuk inkább apjukra hatnak. /Anya-fiu:M+Á=
41 %; Anya-lány: 42 %; Apa-fiu:M+Á=41 %; Apa-lány:39 %/
Az anyák-fiuk, az apák lányuk rendetlenkedését nézik el
megtorlás nélkül nem túl magas százalékban. /Anya-fiu:
M+Á=15 %; Anya-lány:20 %; Apa-fiu:M+Á=15 %; Apa-lány:11 %/
A lányok úgy érzik, hogy szüleik őket nehezebb szívvél
büntetik meg, mint a fiukat. /Anya-fiu:M+Á=36 %;
Anya-lány: 46 %; Apa-fiu:M+Á=34 %; Apa-lány: 56 %/

Az érzelmi büntetés területén /L./ szituációcsoport/
a tanulók azt érzik, hogy az anyák érzelmileg mélyebben
átélik gyermekük rosszalkodását, de a lányok rendetlen-
kedése mindkét szülőt szomorubbá teszi, mint a fiuk
rosszalkodása. /Anya-fiu:M+Á=49 %; Anya-lány: 68 %;
Apa-fiu:M+Á=37 %; Apa-lány: 48 %/ A 2. szituációra

adott feleletekből kiderül, hogy mindkét szülő inkább a lányok lelkiismeretét igyekszik felkelteni, ha azok rosszkodtak. /Anya-fiu: M+Á= 34 %; Anya-lány: 59 %; Apa-fiu: M+Á= 35 %; Apa-lány: 68 %/ Az anyák többször jelentik ki rosszkodó gyermeküknek, hogy tudni sem akarnak róla, mint az apák, de az apák ezt a büntetési formát a lányokkal szemben kétszer akkora mértékben alkalmazzák, mint fiukkal szemben. /Anya-fiu: M+Á= 15 %; Anya-lány: 15 %; Apa-fiu: M+Á= 7 %; Apa-lány: 13 %/

A hatalommal, tekintéllyel irányítás területén /M./ szituációcsoport/ az anyák nagyobb százalékban kíváncsiak arra, hogy gyermekük mire adja ki a pénzét, mint az apák. Az anyák inkább a lányuk pénzkidadásai, az apák inkább a fiuk pénzkidadásai felől érdeklődnek. /Anya-fiu: M+Á= 49 %; Anya-lány: 59 %; Apa-fiu: M+Á= 43 %; Apa-lány: 30 %/ A gyermek hazajövetelének pontos megkövetelésében az előbbihez hasonló a helyzet, de magasabb értékekkel. /Anya-fiu: M+Á= 63 %; Anya-lány: 63 %; Apa-fiu: M+Á= 41 %; Apa-lány: 37 %/ A szórakozásra való elkéredzkedést az anyák nagyobb mértékben követelik meg, s mindkét szülő nagyobb mértékben követeli meg a lányoktól, mint a fiuktól. /Anya-fiu: M+Á= 61 %; Anya-lány: 87 %; Apa-fiu: M+Á= 53 %; Apa-lány: 82 %/

A 15 szülői magatartásforma 46 szituációjának összesítéséből kiderül, hogy az anyáknak a nevelésben 83 % - kal nagyobb szerepük van, mint az apáknak. /Anyák: 677 %p; Apák: 594 %p/ /Lásd. 1 sz. melléklet 17.sz. táblázatát!/

Ha az egyes szülői magatartásformákból gyakorisági sorrendet készítünk, megállapíthatjuk, hogy azokat az apák illetve az anyák milyen sűrűn használják. Örven- detes, hogy az első 9 szülői magatartásforma pozitív ráhatásokat tartalmaz, és csak a 10. után következnek a negatív ráhatások, a büntetések. /Lásd. 1.sz. mellék- let 17.sz. táblázatát!/⁶⁸

A két gyakorisági rend általában párhuzamosan halad, még a százalékpontok is megegyeznek, illetve közel áll- nak egymáshoz. Néhány eltérésre azonban fel kell figyel- nünk. A gondozás az anyáknál a második helyre, az apáknál csak a 6. helyre került. A teljesítmény megköve- telése viszont az anyáknál csak a 9. helyen áll, addig az apáknál a 3. helyen, és ez a patricentrikus család- tipussal van összefüggésben. A testi fenytés az apák szülői magatartásformáinak gyakoriságában két fokkal előbb áll, mint az anyák gyakorlatában. /Apáknál 11., anyáknál a 13. helyen./

c./ Munkára nevelés

A homogén parasztcsalád termelési és fogyasztási egységet alkotott. Az ifjabb nemzedék szüleitől sa- játította el a mezőgazdasági munkához és a háztartás- vezetéséhez szükséges ismereteket, valamint a mun- kával kapcsolatos beállítódást. A szorgalom a legfőbb erény volt, miatta még a kisebb-nagyobb jellembeli fogyatékokat is megbocsátották. A lustaságot tar- tották a legnagyobb bűnnek. "Aki nem szeret dógozni,

az rosszabb, mint a tüdőbaj" - mondták. Igazi munkának, fiziokrata szemléletük alapján, csak saját tevékenységüket tekintették. Nélkülözhetetlenségük tudatából származott paraszti osztályöntudatuk. Különösen a szellemi foglalkozásukat tartották ingyenélőknek, de egy kicsit mindig irigyelték is az urak könnyűnek látszó életét. Az ötvenes években még rosszallották az egyre sikeresebb "beiskolázási kampány"-t. "Minek az a sok aktatáskás? Ki fog majd dógozni?" - kérdezték értetlenül. Eddig ugyanis úgy illett, hogy a "pógár" -gyerek /"pógáron" itt parasztot értettek/ szülei életmódját folytassa. Ritkaságszámba ment, ha valamelyik családban a fiút iparosnak adták a közeli városba. Ezt a tettüket általában azzal magyarázták, hogy otthon nem bírtak vele, mestere majd megneveli. Később a hazakerülő, önállósuló iparos is igyekezett földet szerezni magának, amelyen családotul dolgozott mestersége mellett.

A lányok életcélja a férjhezmenetel volt. Amikor az 50-es évek elején a 8.-os lányoktól megkérdeztük, mik akarnak lenni, hangos nevetés volt a válasz, hisz ilyet lánytól nem illett tudakolni.

A fiuk és a lányok tehát egyaránt a parasztcsalád hagyományos munkamegosztására készültek, az egész családi nevelés erre irányította őket. A szülők számára a gyermek nemcsak fogyasztó volt, de mielőbb "termelőerővé" kellett válnia. Ennélfogva a pályaválasztás viszonylag új probléma a falusi családokban.

50 éve a parasztyermékek kicsiny korukban játszadozásuk közben már jövednő munkájukat, életformájukat próbálgatták. Sokszor már csecsemőkorban kivitték őket szüleik a határba. Az iskolásgyermekek reggel meghagyták: "Iskola után a Tirába /határrész/ gyere!" Az 50-es években cédulán üzenték meg, hova menjen délután a szüleinek segíteni.

A 60-as évek végétől, a háztáji gazdálkodás fellendülésével újból szükség lett volna a gyermekek munkaerejére, de addigra már a falu normája lett az egykézés, és az iskola is úgy szervezte meg a gyermekek idejét /a városi modell alapján/, hogy azok még ha akartak volna se tudtak otthon segíteni. Egy szülő a 70-es évek derekán így panaszkodott: "Egy tizenhárom éves gyerektől már el lehet várni, hogy segítsen otthon. Etesse meg a disznókat, főzzön valamit meg húmféle dógokat elvégezzen. De most zenekar, most sportkör, most örsiggyűlés, most szindarab próba, most ez, most az ... Hát mikor az anyám kinjába vegyem hasznát a saját gyerekemnek?! Reggel elmegy, este látom." Szintén a háztáji gazdálkodás miatt háborogtak a szülők eleinte az őszi kötelező mezőgazdasági munkák miatt. "Te elmész a téeszbe paprikát szedni az iskolával. A mienk meg szedetlen. Hónap gyűn a fagy. Azt egye meg a fene? Nem mész te sehova! Velünk gyűessz. Majd megmondod a tanító bácsinak, te is paprikát vótál szedni. Az is a téeszé." - mondta egy szülő gyermekének. A háztáji gazdálkodás a szülők minden energiáját,

maradék és töredék idejét is igénybe veszi. Emiatt kevesebbet törődnek a gyermekekkel. A 70-es években egy családlátogatáskor kérésünkre, hogy a gyermekkel többet foglalkozzanak, ezt a választ kaptuk: "Mit gondusz, mikor én este hazagyűvök, a hat disznó ugy ordít, mint a sakál, bírok én akkor a gyerekekkel foglalkozni?"

A munkára nevelés családi módszereiről 1970-ban a 8.-os tanulók így vallottak:⁶⁹

"Óvodából egyenest a földre mentem. Ott játszottam a föld végén 4 óráig, akkor anyukámmal hazamentünk." /F/

A föld végében játszó gyermek előbb utóbb unatkozni kezdett. Irigykezdvé nézte a felnőtteket, akik mintha csak játszanának, s nem dolgoznának, vidáman nevetgélnek, beszélgetnek, miközben a kezük is jár. Szinte könyörgött, hogy engedjék őt is közéjük, adjanak neki is egy kapát. Ez a módszer a munka iránti érdeklődés felkeltése.

A munka fogásait munka közben oktatták: "Mutatta anyám, ne a bal kezem legyen lenn a kapán." /L/ "Mutatta anya, hogy lazítsem a földet." /F/

Sikerélményhez juttatták: "Negyedikes koromban már megengedték. Kapáltam. Versényeztem anyámmal, hogy ne maradjak le. Persze ők lassabban kapáltak." /F/ "Paprikaszedéskor, ha lemaradtam, segítettek." /L/

Alkalmazták a fokozatosság elvét. "Délbe hazajöhettem." /F/ "Kapáláskor a kurtasorba osztottak be." /F/ "Engem küldtek vízért." /L/

Türelmesek, megbocsátók vele szemben. "Ha kivágtam a paprikát: „Máskor vigyázz!" /F/

Tréfásan biztatták a gyermeket. "Ha megunod, újra kezdéd!" /F/ "Nem te fáradtál el, hanem a kapa!" /L/ "A kezéd is járjon, ne csak a szád!" /L/

Beláttatták a munka hasznosságát. /Meggyőzés/ "Látod, amit te megkapálsz, azt má nem köll nekem!" /L/ Kedvet ébresztettek a munkához: "Ültess! Látod, milyen szép föld? Itt könnyű lesz dógozni!" /L/

Anyagilag érdekeltté tették. "Ha kivágtad a kórót, tied lehet." /F/ "Kapálj, ebből lesz pénz. Kapsz ruhát!" "Kapálj, mert nem eszel kolbászt!" /F/

Beláttatták a munkában szerzett szakismeret fontosságát. "Tanuldd meg a kapálást, mer a kapát nem veszi ki senki a kezedből! Ezt mindig megtalálod!" /F/

A munkára nevelésben az egész falu közreműködött. A földjükön dolgozó család mellett elhaladó kocsiról mindig tettek dicsérő megjegyzést a gyermekekre. "No segítség is van?!" /L/ "No így aztán halad, ha ketten is csinálják!" /L/

Dicséreteikben igyekeztek hatni a prepubertás korában lévő gyermekek fiui és lányi büszkeségére / nemi identitástudatára/. "Dolgozz, mert nem löszöl a menyecskénk!" "Hadd lássuk, hogy tudsz dógozni?! Jó löszöl-e menyecskének?" "Kapálj rőndösen, mit szónak Paliék, ha látnak!" /L/ "Ültess, Pali, ha katona löszöl, majd meglátogatlak!" /F/

Amikor a gyermek a munkafogásokat elsajátította, azok készséggé váltak, az állóképesség fokozása céljából igyekeztek elterelni a gyermek figyelmét a munka megerőltető monotonijáról. Állandóan tréfálkoztak, beszélgettek, pletykáltak, meséltek. Néha nem gyerek fülének való témák is előkerültek. Ilyen^{kor} nevetve rászóltak a fülét hegyező gyerekekre: "Te már figyelsz ide?" A figyelmeztetés hangneméből megértette a gyermek, hogy ezt nem kell komolyan venni, egyre inkább úgy érezte, hogy egyenértékű tagja a családnak.

A fiuk munkára nevelése a magángazdálkodás idején azzal kezdődött, hogy megbarátkoztatták a lóval. Az apa vagy nagypapa este hazatérve a határból megállt kocsijával a kapu előtt. Már rohant is elé az anya vagy a nagymama ölében a kisfiuval, s az ülésre ültette a férfi mellé. Így hajtottak be az udvarba. A kifogott ló hátára ültették a kislegényt, s úgy tettek, mintha ő irányította volna a lovat a vályuhoz, aztán az istállóba.

Az apa szántáskor a lóra vagy az ekére ültette fiát. Boronáláskor a tüskös boronán apja lábai közt, azokba belekapaszkodva ült a kisfiu. A 10-12 éves legényke szántáskor, ekézéskor már vezette a lovat.

1970-ben így vallották első nagy munkaélményükről a fiuk: "Tizenkét éves voltam, amikor először szántottam. A bátyós tartotta az ekét, én a lovat vezettem. Addig-addig ácsingóztam, hogy megengedte, hogy én tartsam az

eke szarvát. Ő meg vezette a lovat. Aztán, mikor látta, hogy jól megy, ő lefeküdt a borozda végibe, én meg örültem, hogy szánthatok." "Én már szántottam is egy fordulót." "Apám megengedi, hogy kifogjam a lovat." "Apám ezt mondja a kocsin: Amíg rágyujtok, fogd a gyepelőt! Aztán van úgy, hogy nálam marad végig."

A lányok a háztartási munkát kezdték korán tanulni. Néha saját kárukon próba-szerencse alapon jöttek rá a helyes megoldásra. "Harmadikos koromban főztem bablevest. Sirtam, mert nem akart piros lenni. Nem tettem bele paprikát." "Negyedikes koromban vacsorával vártam a szüleimet. Nagyon megdicsérték."

1973-ban a 7. osztály 37 tanulójaiból a nyári szünetben 9 tanuló végzett fizetett munkát valamilyen üzemben. Közülük 2 két hónapot, 2 pedig egy hónapot. A többiek ennél rövidebb ideig dolgoztak. A háztájiban mind a 37 tanuló dolgozott a nyáron, tehát még azok is akik "állásban" voltak. A háztájiban ledolgozott napokat a következő táblázat mutatja:

12. sz. táblázat

5-10 napot dolgozott	8 tanuló
11-20 "- "-	13 tanuló
30 "- "-	15 "-
45 "- "-	1 "-

Az egy tanulóra jutó háztájiban ledolgozott napok száma kb. 20.

Az üzemekben és a háztájiban dolgozó tanulók így irtak élményeikről: "Estefelé jött a brigádvezető szólni, hogy másnap lehet paprikát öntözni. Hajnali fél négykor felébresztettek. Amikor kimentem, még sötét volt. Kerékpárral indultam. Élvezet volt a hajnali páradus levegőben egyedül ..."/F/

"Reggel van, csörög a vekker. Munkába megyek. Az öntözésnél dolgozom. Felkelek, felöltözöm, s megmosdok. Elindulok. Az utcán még sötét van ..."/F/

"Reggel édesanyám öt órakor kelteget: - Kelj fel, mindjárt indulunk munkába! Én még nagyon álmos voltam, szerettem volna még aludni, de fel kellett kelnem..."/L/

A munkaleírások is őszinte átélésről tanuskodnak. "Öten beálltunk a kijelölt táblába, mindjárt hozzáfogtunk a munkához. A csövek a föld végén heverték egymásra rakva, ezeket kezdtük lefektetni a helyükre. Jó óra múlva készen voltunk. Beindítottuk a hidráncsot, és végig ellenőriztük a vezetékét. Utána a fák alá mentünk. Ott többen lefeküdtek aludni. Egy felnőtt is volt velünk, beszélt nekünk a tavalyi öntözésről. Négy óra elmultával hozzáfogtunk megint a telepítéshez. Kemény munka volt a vízzel telt csöveket hordani, mégis egykettőre végeztünk..."

"A főnök nagyon jó ember, nem hajt a munkában... A telepítés közben fürgén mozgunk, mert versenyzünk, a többiekkel... Ebéd közben beszélgetünk. - Lajos bácsi, jó volt régen maguknak? - Hát bizony nem nagyon. Mi még többet dolgoztunk, mint ti. De nem kerestünk ám úgy!" /F/

"Reggeliig még szívesen kapáltam, de reggeli után, mikor elkezdett nagyon sütni a nap, már nem volt kedvem hozzá. Tűrhetetlenül melegen volt, csak úgy szakadt rólam az izzadtság. Legjobb lett volna elmenni a Vajasra fürödni, de nem lehetett. Munka közben a szüleim arról beszéltek, ha nem lesz eső, akkor a szárazság elpusztítja a növényeket..." /L/

"Már éppen befejeztük, mikor a nagynéném jön, hogy menjünk neki segíteni kapálni. Mi pedig szépen befejeztük a magunkét, aztán mentünk. A nap melegen sütött. Ugy izzadtunk, mint zsidó a ladikban. Nagy léptekkel jött az ebédidő, de még mi kapáltunk..." /F/

A nehéz mezőgazdasági munkába azóta egyre kevésbé vonják be a szülők gyermekeiket. De nyaranként még szinte minden tanulónak részt kell vennie a háztáji gazdaság munkáiban.

1983-ban a 6-7-8. osztály 75 tanulója sorolta föl írásban otthoni munkáit. Összesítését a következő táblázat tartalmazza.

13. sz. táblázat

	Fiú		Lány	
Háztartási munkák, bevásárlás	31	79,5%	34	94,4%
Mezőgazd.munka, állatgond.	25	64,1%	24	66,7%
Kistestvér felügyelete	4	10,2%	5	13,9%
Egyéb nehéz fizikai munkák	8	20,5%	2	2,8%

A felmérésből megállapítható, hogy a gyermekek leggyakoribb otthoni munkája a háztartással kapcsolatos.

Örvendetes, hogy ma már - bár kisebb mértékben - a fiuk is részt vesznek ebben. Nagyon sok fiu rendszeresen takarít, mos, mosogat otthon. A nagyobb erőt igénylő munkákból, mint amilyen pl. a favágás, autómosás, építkezés, a fiuk jobban kiveszik a részüket. Otthoni segítségre a tanévben napi 52 perc jut.

d./ A gyermekek tevékenységének megoszlása - időelszámolás

Az 1983. nov. 28. - dec. 4. terjedő időszak /7 nap/ időelszámolását /Lásd: 4.sz. melléklet 1.sz. táblázatát!/ összehasonlítjuk az 1973. márc. 5-10. között végzett időelszámolással. /Lásd: 4.sz. melléklet 2.sz. táblázatát!/ Megállapíthatjuk, hogy az elfoglaltságok gyakorisági sorrendje nagyjában megegyezik. /Néhány elfoglaltságot ugyan nem vettünk figyelembe 1973-ban./ 1983-ban a televízió nézés az 5.-ről a 4. helyre került. Helyet cserélve a tanulásra fordított idővel.

Az egyes elfoglaltságokra fordított idők közti eltérés bizonyos tendenciákat mutat. 1983-ban 4 perccel többet alszanak a gyermekek, mint tíz évvel korábban. Ez azért van így, mert az ötnapos munkahéten annyira kifáradnak, hogy szombaton, vasárnap jóval tovább maradhatnak az ágyban, mint régebben. Ugyancsak az ötnapos munkahét okozza, hogy csökkent az iskolában töltött idő, de számolni kell azzal a ténnyel, hogy mind az öt napon 6 órát töltenek ott. Ma 40 perccel tanulnak kevesebbet otthon,

mint 1973-ban. Napi 10 perccel nőtt az önként vállalt iskolai munkára fordított idő. Játéokra 1 perccel, olvasásra 7 perccel jut kevesebb idő.

Az időelszámolásokból megállapítható, hogy a tanulóknak nincs állandó napirendjük. Ezt a folyton változó iskolai kötelező elfoglaltságok nem teszik lehetővé. Az alvásra, az el nem számolt tevékenységekre /étkezés, tisztálkodás, jövés-menés/ tanórákra és az önként vállalt iskolai munkákra eső időt vesszük. / a tanítási napokon napi 6 óra iskolai elfoglaltságot számítva/, akkor ez napi 19 óra 13 percet jelent. Egyéb tevékenységekre mindössze napi 4 óra 47 perc jut. Ez alatt kell tanulni, vendégségbe menni / ez is alkalomszerű/, otthon segíteni /amikor kéri a szülők/, olvasni, játszani, tévézni, magnót hallgatni. Kiderül továbbá, hogy a lányok értékes tevékenységekre több időt fordítanak. Ezt a jelenséget bizonyára nem írhatjuk teljes egészében annak a számlájára, hogy biológiailag és pszichológiailag hamarabb érnek, így előbb alkalmazkodnak a társadalmi elvárásokhoz. Bizonyára szerepe van ebben annak a ténynek is, hogy a szülők többet foglalkoznak velük, mint a fiukkal.

A lányok szorgalmasabbak a fiuknál. Otthon többet tanulnak. /L: 1 ó 28', F: 1 ó 20'/ Régebben is így volt ez, hisz 1970 - 81. között a lányok tanulmányi átlaga 3,2, a fiuké 2,8 volt. Jobb tanulmányi eredményük azzal is magyarázható, hogy kétszer annyit olvasnak, mint a fiuk. /L: 31', F: 15'/ Az uttörő szervezetben, az önként vállalt iskolai munkában kétszer annyit tevékenykednek, mint a fiuk.

/L: 1 ó, F: 30'/ Otthon több hasznukat veszik, hisz egyharmaddal többet segitenek. /L: 1 ó, F: 41'/

A hasznos tevékenységre fordított időt a játékból, a tévé-nézésből és az "el nem számolt idő"-ből nyerik, hisz jóval kevesebbet játszanak /L: 13', F: 44'/, kevesebbet néznek tévét /L: 1 ó 27', F: 1 ó 42'/ A jövés-menésre, étkezésre, tisztálkodásra, a fiuknál 39 perccel fordítanak kevesebbet /L: 2 ó 21', F: 3 ó/

A felnőttekkel való együttélésre mindezek mellett több idejük jut. Vendéglátásra, vendégségbe menésre 5 perccel több /L: 54', F: 49'/ a templomra pedig 3 perccel jut több idő. /L: 50', F: 47'/ Lásd: 4.sz. melléklet 1. sz. táblázatát! /

Hogyan töltötték 1973-ban a 7.-es gyermekek vasárnapjukat? Nézzünk néhány tipust.

Értelmiségi szülők lánya: Délelőtti mise, segítés a főzésben. Délután tanulás, mozi, tv. vagy ez utóbbi helyett autózás a rokonokhoz.

Értelmiségi szülők lánya: Délelőtti tanulás, tv. Délután olvasás, tanulás, ritkán mozi. Este tv. vagy olvasás.

Paraszt szülők lánya: Délelőtti mise, segítés a főzésben. Délután séta a barátnőkkel a főutcán, mozi, séta.

Paraszt szülők tovább tanulni készülő fia: Délelőtti mise, magnózás, olvasás, délután olvasás, magnó, tv., ritkán mozi.

Munkás szülők tovább tanulni készülő fia: Délelőtti mise, könyvtár. Délután séta a barátokkal a főutcán,

mozi, tv.

Paraszt szülők fia: Délelőtti mise, séta a barátokkal a főutcán. Délután séta, mozi, séta.

1966-ban JÁKI-N. Sándor 260 budapesti felsőtagozatos általános iskolás vasárnapi időtöltését vizsgálva megállapítja, hogy a templomot csak 5 gyermek említi.

Nálunk még ma is igen magas a templomba járó gyermekek száma. Nem lelki szükségből, de szülői kényszerből járnak leginkább.

De akadnak olyanok akik hétköznapi is eljárnak a templomba, lelkes ministránsok és "templomi hittanosok". A templom a faluban a városok színházi eseményeihez hasonló élményt nyújt. Az a hely, ahol be lehet mutatni az új ruhát, ahol a hétköznapiól eltérő látványosságban van része a hívőnek. Ahogyan egy tanuló mondta: "Arról lehet megtudni, hogy vasárnap van."

5./ A szülő mint modell

A gyermek magatartását, erkölcsiségét, izlését, irányultságát, egyszóval személyiségét sokminden befolyásolja. A régi időkben a szülő volt leginkább hatással gyermekére. Tőle kapott példát a paraszti élet rendjének elsajátítására, tőle vette át a hagyományokat.

Vajon csökkent-e napjainkban a szülőnek mint modellnek a jelentősége?

Felmérésünkben egy 8. osztály 27 tanulója 5 - 1 ponttal súlyozott 12 tényezőt, amelyek a divatról /D/, illemről /I/, tudományról /T/, világnézetéről /Vn/ és az erkölcsről /E/ alkotott értékitéleteiket befolyásolja. /Lásd: 5.sz. melléklet 1.sz. táblázatát!/

A felmérésből kiderült, hogy a szülő ma is a legfontosabb befolyásolási tényező. A tanárok csak a 2., a barátok a 4., az iskolatársak a 7., más felnőttek pedig a 8. helyre kerültek. Az intézmények közül az iskola a 3., az uttörő az 5. helyre. A tömegkommunikációs eszközök közül sorrendben a könyv a 4., a rádió a 6., a napilap a 9., 10. a televízió, 11. a mozi. /A mozi minden tekintetben az utolsó helyen áll. Ez talán azal magyarázható, hogy a faluban nincs filmvetítés, a gyerekek, ha moziba akarnak menni, néha-néha Kalocsára utaznak. /Lásd: 5.sz. melléklet 2.sz. táblázatát!/

Megállapítható az is, hogy a tanulók értékrendje egészséges, hisze első helyen áll a világnézet, másodikon az erkölcs, harmadikon a tudomány, negyediken az

illem és ötödiken a divat.

A tudományt kivéve mindenütt a szülő a legerősebb befolyásolási tényező. /A tudományban első helyen a tanár áll, helyet cserélve a szülővel./ A többi értékben a tanár mindenütt a második, kivéve a világnézetet, ahol ezen a helyen a könyv áll, s a tanár a harmadik. /Lásd: 5.sz. melléklet 3.sz. táblázatát!/
Az 5-8. osztály 93 tanulójának példaképrangsora a következő

14. sz. táblázat

1. Szülő	47 tanulónál	51 %
2. Idősebb testvér	17 "	18,1 %
3. Tanár	11 "	12,0 %
4. Más felnőtt	7 "	7,3 %
5. Osztálytárs	6 "	6,4 %
6. Rokon	3 "	3,2 %
	93	100,0 %

A szülő tehát a példaképek közt is az első helyen áll, s második helyen az idősebb testvér.

A családi nevelési gyakorlat verbálisan megfogalmazott elméleti megalapozás nélkül is olyan hatással van ma a bátyai gyermekekre, hogy szüleik nevelési magatartásformái modellként szolgálnak számukra. Ők is hasonlóképpen akarnak majd nevelni.

Egy hatodik osztály 31 és egy nyolcadik osztály 22 tanulójaival irattunk fogalmazást ezzel a címmel: Hogyan nevelnék én?

A szülő modell volta egyértelműen kiderül a következő mondatokból: "Szeretném úgy nevelni /gyermekeimet/, mint ahogy engem neveltek szüleim." /L/ "Ahogy édesanyám és édesapám, /úgy nevelnék/." /L/ Konkrét hagyományok megőrzésének szándékát is kifejezik. "A nagyobb ünnepeken ugyanúgy tennék, mint az én szüleim is teszik. Ajándékot adnék." /L/ "Hittanra is beiratnám, mint a szüleim tették velem." /L/

A szülői neveléssel való teljes azonosulásról csak lányok vallottak. Pszichoszexuális fejlődésük során hamarabb szocializálódnak, inkább elfogadják a társadalom normáit, mint a fiuk.

A szülői nevelés ellenmodell lehetett annak a lánynak a számára, aki így írt: "Egészen másképp nevelném mint ahogy engem nevelnek." /L/ Ezt a látszólagos szembefordulást enyhíti a kislány kompromisszumra hajló, zárójelbe tett megjegyzése: "/ Bár az se rossz!/"

A nevelési célt legtöbb esetben egy-egy követelmény elvárásának megfogalmazásával fejezték ki. Legtöbbször /9 esetben/ - az iskola és a szülők értékrendjét átvéve - azt szeretnék, hogy gyermekük jó tanuló legyen. "Lehetőleg jól tanuljon." /L/, "Szeretném, ha sokkal jobban tanulnának, mint én." /F/ "Elkövetnék mindent, a jó tanulásuk érdekében." /F/ "... tanulásra készíteném."

Ugyanilyen számban került elő a kényeztetés és a kényesség elutasítása. "Nem kényeztetném őket." /F/ "Nem kényeztetném, de megtennék értük mindent." /F/

"Nem kényeztetném, de minden tőlem telhetőt megtennék értük."/F/ "Nem kényeztetném, kis korától rendre szoktatnám."/L/ "... ne legyen kényes."/L/

Egy-egy általános vagy speciális erkölcsi tulajdonságokkal jellemezték emberi ideáljukat. A becsületesség, tisztesség hatszor került elő. "Szeretném, ha becsületes ember válnék belőle."/F/ "Tisztességesek legyenek..."/F/ "Tisztességre nevelném."/L/ "Tisztességre tanítanám."/L/

Három tanuló kifejezetten a keresztény életideált tartja követendőnek. Egyikük a bűnözés elkerülése miatt jut erre a következtetésre. "Ne legyen olyan, mint akik a Kék fényben vannak. Kereszténynek nevelném őket."/L/ Másikuk a szeretetre és engedelmességre nevelésből következteti a keresztényi ideált. "Ugy nevelném, hogy megbecsüljék egymást és másokat és mások munkáját és szófogadó gyerek legyen. Kereszténynek nevelném őket."/L/ A harmadik /már idéztük/ a szülői nevelési magatartással való teljes azonosulás miatt akar keresztény embert nevelni.

Háromszor kerül elő az egészséges élet, a tisztaság mint nevelési cél. "Ugy próbálnám higiénikus életre nevelni, hogy szeresse a tisztaságot."/L/ "Rendre tisztaságra tanítanám..."/L/ "Tisztességesek és egészségesek legyenek."/L/ "Tanuljanak, sportoljanak."/F/

Ugyancsak három tanulónál fordul elő az udvariasság, jól neveltség, az idősek, a szülők, nevelők megbecsülése. "Udvariasak és jólneveltek legyenek."/L/ "Igazat mondjon, tiszteletben tartsa az öregeket, tanárait."/L/

"Rendre, tisztaságra tanítanám, és hogy az idősebbeket, szüleit tisztelni kell."/L/

A keresztény ideál, az udvariasság, az idősek tisztelete, a szófogadás mind lányok dolgozataiban szerepelt. Mindebben a közvélemény nő-ideálja tükröződik: a nő a passzív, a függőséget elváró és szeretetközpontú ember.

Modernebb felfogásról tanuskodnak azok a leány dolgozatok, amelyek az önállóságot, az önálló gondolkodást tűzik ki célként. / 3 helyen/. "Vigyázni fogok, hogy ne legyen önfejű /!/, és az iskolában maga gondolkodjon, ne másoljon a másiktól."/L/ "Ha már nagyobb megtanítanám az önállóságra."/L/ "Vigyázok, hogy ne legyen önfejű, akaratos, kényes. Szokja meg az önállóságot."/L/

Kapcsolódik az önállóság igényéhez a rendre nevelés célja. " ... rendre szoktatnám."/L/ "Mindig rendre szoktatnám."/L/ "Rendre, tisztaságra ..." /L/ "... ne legyen rendetlen ..." /L/ "Nem tanítanám trehányak."/F/

A segítőkészséget mint kialakítandó jellemvonást egy tanuló említette. "Segítőkésznek nevelném." /F/

A munkára nevelés általános vagy konkrét megfogalmazása is esetben található meg a dolgozatokban.

"Segítésre nevelném."/L/ "Segíteni is kell nekik."/L/ "Minden szombaton segitenének az anyjuknak vagy nekem."/F/ "A főzéssel, mosással, takarítással és a testvérével is törődjön."/L/ "Persze az otthoni munkát is és a mezőgazdasági munkát is egyaránt elvárom, hogy segítse."/L/

"A házi munkára és a mezőgazdasági munkára is tanítom majd őket, hogy ne legyenek lusták."/L/ "A takarításban ők is segitenének."/L/ "Elvárom tőle, hogy segítsen. Ha lány, akkor a háztartásban, ha fiú akkor a nehezebb munkában."/F/ "... a munkára nevelném őket."/F/

A válaszokból kiderül a bátyai felnőttek családi munkamegosztása, amely szerint a férfiak csak a nehéz fizikai munkát /legtöbbször mezőgazdasági munkát/, a nők pedig háztartási és mezőgazdasági munkát is végeznek. A gyermekek ezt általában természetesnek tartják, s így akarják elosztani családjukban a munkát. Otthoni segítségük nemek szerint ma is elkülönül.

Egy tanuló írt a munkára nevelés kezdeti módszeréről. "Az önállóságot azzal szeretném elérni, hogy önálló szobája lesz, önállóan tartsa rendben."/L/

A szülői magatartásformák közül legnagyobb számban, 14-szer a segítőtársi kapcsolat szerepel. Szüleik általában nem tudnak nekik segíteni a tanulásban, ezért saját leendő gyermekeik nevelésében ezt a hiányt ki akarják küszöbölni annál is inkább, mert - mint láttuk - azokat jó tanulóknak képzelik el. "Tanulásukkal foglalkoznék."/F/ "Tanulásban, ahogy tudnám segiteném."/L/ "Ha nem ért valamit, elmagyaráznám."/F/ "A tanulásban segitenék, ha nem ért valamit."/L/ A jelenlegi gyakorlatban, amennyiben megvan, általában az anya feladata, ezért olvashatunk ilyen elképzelést: "Ha szükséges segítenék a tanulásban, de ezt inkább a feleségemre bízom."

Két kislány úgy véli, hogy a tanulás céljának megmagyarázásával motiválhatja leginkább gyermekét. "Nem hagynám addig tanulni, amíg nem tudja, miért is tanul, mert később nehéz lesz behozni."/L/ "Biztatnám a tanulásra."/L/

A segítőtársi kapcsolat során a tapasztalatokat is át akarják adni. / 4. adat / "Egy kis komolyságra, intelligenciára tanítanám."/L/ "Tapasztalataimat a megfelelő életkorban átadnám nekik."/F/ "Sokat foglalkoznék velük, megtanítanám sokmindenre."/L/

A tanulás segítségét 4-en az ellenőrzéssel próbálják megoldani. "A tanulást szigorúan ellenőrzöm, nem úgy, hogy elverem, csak leszidom majd."/L/ "Tanulásukat ellenőrizném."/F/ "Minden este a leckéjét ellenőrizném."/L/ Ebben is jelentkezik a nemek szerinti feladatmegosztás: "Mindennap a leckét anyukának felmondják, vagy nekem /!/, akkor mehetnek csak játszani."/F/

Az érintkezés, a beszéd stílusa 2 dolgozatban szerepelt. "Arra tanítanám őket, hogy ne beszéljenek csúnyán."/F/ "Művelt, intelligens, tisztességes beszédre tanítanám. Csúnya beszédért büntetést adnék."/L/

A szeretetteljes légkört mint a családi nevelés alapját hárman említik. "Szeretném őket."/L/ "És szeretni fogom, és amit tudok, majd megteszem értük."/F/ "Én szeretni fogom, amit biztos el fog tőlem várni."/L/

A szülő és a gyermek baráti kapcsolatában a családi kirándulást, nyaralást 21-en említik. Ennek magyarázata az,

hogy a gyakorlatból ez a fajta családi együttlét még igen ritka. /Lásd: 1.sz. melléklet 14.sz.táblázat 2. rovatát!/ "Minden nyáron elvinném kirándulni, nyaralni."/L/ "Kirándulni vinném őket évente kétszer, háromszor, és persze nyaralni."/F/ "Hetente elvinném őket moziba, kirándulni, játszani velük."/F/ "Elvinném őket, ha jól viselkednek, kirándulni."/L/ "Nyaralni elmennénk a Balatonra."/L/

Ide tartozik a gyermekek játékában való részvétel. /2 adat/. "Kirándulnék, játszani velük, segítenék nekik."/F/ A közös szórakozás: "Vinném kirándulni, szórakozni őket."/L/ / 2 adat / A közös beszélgetések: "Sokat beszélgetnék velük, ügyeiket megbeszelném."/L/ "Sokat beszélgetnék vele gondjairól."/L/

A jutalmazásról 11 adat áll rendelkezésünkre. Ezek közül 9 anyagi jellegű. "Ha nekem gyerekeim lesznek ... az ajándékokat minden évben az ünnepnapokon megkapják."/L/ "Hetente vennék neki ajándékot."/F/ "Megajándékoznám név- vagy születésnapján."/L/ "Vennék neki játékot, de csak, ha lesz rá pénz."/L/ "Veszek neki mindent, amit akar."/L/ "Fizetés után némi zsebpénzt adnék."/F/ "Minden hónapban zsebpénzt kapnának."/L/

A jutalmazást ezekben a mondatokban nem kötik feltételhez a gyermekek. Csak egyikük irt így: "A jóért azzal jutalmaznám, hogy kapna egy olyat, aminek legjobban örül."/L/

A nem anyagi jellegű jutalmak esetében mindig meg-

jelölték, miért jutalmaznának. Engedély-adás: "És tábor-ba is mehetne, ha jó a bizonyítványa."/L/ "Ha jól felelt, barátnőjüket vagy tanárukat is elhozhatnák a lakásunk-ra."/L/ Végül az egyetlen erkölcsi jutalmazási példa: "Ha jó, akkor megdicsérem."/F/

A büntetések közül a verést csak 4-en alkalmaznák. "Ha megérdemlik, meg is verem őket."/L/ "Ha rosszat csinál, elverném."/L/ "Verni csak akkor fogom őket, ha nagyon muszáj."/L/ "Bottal nem verném őket." /Csak kézzel?/ /F/

18-an szavakkal is kifejezik, hogy nem akarnak veréssel büntetni. "Verni nem verném, ha rosszat csinálnak, csak jól leszidnám őket."/L/ "Ha nem verném, megmagyaráznám neki, hogy nem szabad."/L/ "Büntetni veréssel nem fogom, mert veréssel csak megfélemlítem őket."/!/ /F/

Leggyakoribb kilátásba helyezett büntetés a tévé nézésének megtiltása. /9 adat/ "Ha rosszat csinál, nem nézhet tévét."/L/ "Ha rossz jegyet hozna, tévé elvonás."

A szidást 6-an említik: "Csak szigorúan fognám őket, míg kicsik, addig szidnám nagyon."/F/ "Csinytevéseikért megszidnám őket."

Egyéb megvonások büntetésből: Zsebpénz: "A büntetést nem olyan szigorúan veszem, esetleg nem nézik a tévét, és a zsebpénzből levonnék."/L/ "Nem adnék neki csokira pénzt."/L/ Mozi megvonás: "Ha rossz jegyet hoznak, nem mehetnek moziba."/F/ Vacsora megvonás: "Ha vacsora

után jönnek haza, a vacsorától eltiltanám őket, majd megszokják a rendet."/F/

Büntetés helyett megmagyarázná a gyermeknek helytelen tettét 6 tanuló. "Nem verném meg őket, hanem elmagyaráznék mindent." /L/ "Leszidnám és megmagyaráznám, amit nem értenek."/L/ "Figyelmeztetném hibáikra."/L/

Bezárással büntetne egy tanuló: "Ha rossz jegyet hoz haza, nem bántanám, csak nem mehetne sehova, csak tanulna."/L/

"Általában" fenyt, tilt, büntet egy-egy tanuló.

Nyilván a büntetések elkerülése végett a szigorúságot emliti 3 tanuló. "Szigoruan nevelném, a tanulásban nagyon szigoru leszek, hanem is úgy, mint egy tanár."/L/ "Szigoruan nevelném, nem kényeztetném."/F/ "Nem hagynék mindent rájuk."/L/

A szigoru nevelés korlátozhatja 1./ a tévézést: "A TV-t csak meséig nézhetnék, szombaton végig nézhetnék."/F/ "Amig kicsik, a tévében csak a mesét engedném."/F/ "Csak olyan műsort nézhetnek, ami oktató is tanulságos is."/L/ "Este csak 8-ig nézhetnék a tévét."/F/ 2./ a szabadidő felhasználását: "Ha nagy lesz nem engedem csavarogni vagy diszkóba."/L/ "Játszani csak akkor, ha készen vannak a leckével."/F/ 3./ a zsebpénzt: "Ne vegyen a saját pénzén, amit akar, hanem azért spóroljon is."/L/ 4./ az édességfogyasztást: "Édességet nem vennék nekik minden nap."/L/

A szigorúságot 3-an utasítják el. "Nem nevelném szigoruan."/F/

A kifejezett engedékenység 5 esetben a szórakozási lehetőségek szabad felhasználását jelentik. "Hát én elengedném őket moziba, ha rossz jegyet hoznak az iskolából."/F/ "Ha van szórakozási lehetőségük, elengedném őket, ha nekik való."/L/ "Soha nem verném meg őket, és nem tiltanám semmitől."/L/ "A szórakozást nem tiltanám el."/L/ "Minden hét végén elmehet szórakozni."/L/ "Moziba is elengedném."/L/

A gondozás területén 25 adat vonatkozik a ruházkodásra. 13 tanuló hangsúlyozza a ruha szépségét, divatosságát. "Szépen ruháznám."/F/ "Divatosan öltöztetném."/L/ "Jól ruháznám, szépen."/F/ "A ruházat mindenképp divatos volna, alkalomhoz illő."/F/ "Szeretném mindig a divat szerint öltöztetni."/L/ "Ruhát vennék nekik, hogy csinosan szépen járjanak óvodába."/L/

11 tanuló az öltözet megfelelőségét /célszerűségét/ hangsúlyozza. "Ellátnám őket a szükséges holmikkal."/F/ "Rendesen öltöztetném."/L/ "Rendesen ruháznám."/L/ "Jól ruháznám". /F/

5 tanuló a ruhák nagy számát emeli ki: "Sok ruhát és sok könyvet vennék neki."/L/ "Ami ruhát szeretne, megvenném neki."/L/

A takarékos öltözködésről 5 tanuló írt. "A ruháról csak annyit, hogy ha például van nagyobb testvére, attól tud örökölni. Ha valahova mennek iskolába vagy óvodába, akkor azt a ruhát nem használják."/L/ "Ruhát akkor vennék, ha ami van, azt már majdnem kinövik."/F/ "Mindig

legyen a használatnál több ruhájuk." /L/

A ruha tisztaságát hárman említették: "Ugy ruháznám, hogy mindig tisztán, rendesen járjanak." /F/ "Nem járatnám őket koszos, rongyos ruhában, de el sem kéne nyeztetném őket." /L/ "Ruhájuk mindig épolt legyen." /L/

1 tanuló említi, hogy ruhavásárláskor gyermeke izlését figyelembe venné. "Olyan ruhát veszek neki, amilyen neki tetszeni fog, mert kár kiadni pénzt olyan holmira, amelyiket nem hordja." /L/

A táplálkozást 9-en említették. "... egészségesen táplálnám." /L/ "Megetetném finom ennivalóval." /L/ Négyen az étkezés rendszerességét emelték ki. Ennek oka a hagyományos bátyai helytelen étkezési időpont. "Rendszeresen etetném." /F/ "Naponta háromszor, vagy ha éhes többször is adnék neki enni. Délben főtt ételt." /!/F/ "... rendesen reggel, délből /!/, uzsonnára, vacsorára kapnának ennivalót. Ha véletlen nem akarnak enni, nem tuszkolnám beléjük." /L/ "Szeretném, ha rendszeresen étkeznének." /L/

A tisztaságot négyen említették. "Tisztán tartanám őket, naponta mosakodnának, hetenként fürdenének. A ruhájuk fésült lenne." /L/ "Minden este fürdetném őket." /L/ "Mindennap felszólítanám őket, hogy mossanak fogat." /L/

A tiszta ruha biztosítása, a mosdatás, fürdetés, az erre való felszólítás ma az anya feladata. Ezért erről a kérdésről csak lányok irtak.

Négyen szólnak a gyermek külön szobájáról. "Külön szobát adnék nekik." /L/

Egy lány ír a fektetésről. "Külön szobát adnék nekik, este időben lefektetném őket."/L/

Nemcsak a szülők nevelése, de egész életmódja is modell a gyermek számára. A "Milyen lesz az életem 15 év múlva?" c. dolgozatban 22 nyolcadikos tanuló családjai mai értékorientációját vetíti a jövőbe. Közülük négyen már számításba veszik a faluból való elkerülést, de 15 kifejezetten ragaszkodik Bátyához. Az életcélok közt legtöbben elsőnek a családi házat említik, aztán autó vagy motorkerékpár vételét. Mindehhez pénzgyűjtést, takarékoskodást, szorgalmas munkát, mellékfoglalkozást tartanak szükségesnek. Tehát ugyanazt az utat járnák, mint szüleik ma. Jellemző, hogy a szórakozást csak városi körülmények közt tudják elképzelni. Pozitív megnyilvánulások a munkahelyi ambíciót, tanulást, önművelést tartalmazó dolgozatok.

Életpálya: Egy gimnáziumba jelentkezett jó rendű tanuló, adminisztrátor szülők lánya így ír: "Sajnos most még nem tudom eldönteni, hogy mit csinálnék szívesen." Betanított munkásként dolgozó elvált asszony kitűnő képességű, jó rendű lánya hajlandó kompromisszumra. "Felvételizek főiskolára. Az sem lesz baj, ha nem sikerül, akkor a szakmában szeretnék dolgozni." A főiskolai felvétel kudarcát nem érzi veszteségnek, mint általában a fizikai munkások gyermekei.

Egy mezőgazdasági gépszerelőnek jelentkezett elégséges rendű parasztcsaládból származó fiú úgy képzei el éle-

tét 15 év múlva, ahogyan szülei ma élnek. "A tsz-ben szeretnék dolgozni, mint növénytermesztő gépszerelő. Tsz tag leszek, és ha jól dolgozok, gabonát kapok, amin sertést lehet hizlalni, majd kellő súlyát elérve leadom. Így is gyarapíthatom vagyonomat." Változás szüleihez képest annyi, hogy szakmunkásként dolgozik majd.

A szülők támogatása a mai falusi gyakorlat szerint nem önzetlen. A közmondás - "amíg él adjon, ha meghal, hagyjon" - így tükröződik a gyermekek dolgozatában: "Segítenék szüleimnek a mezőgazdasági munkában, mert tudom, hogy a mezőgazdasági munka jól jövedelmez, és többet tudnak a szüleim nyújtani nekem /!/, mert testvérem nincs."; "Szeretnék, egy autót vásárolni a szüleim segítségével, mert tudom, hogy egyedül annyi pénzt nem tudok összerakni... Később megnősülök, és a szüleimmel lakunk." Az együttlakás az indulás anyagi feltételeinek megteremtéséhez szükséges takarékoskodás miatt szokásos néhány évig.

Ház, lakás: Legtöbbször falusi családi házban képzelik el jövőbeli életüket. "Házunk előtt virágos kert lesz."; "Megtakarított pénzből építek egy családi házat."; "Egy kertesi családi házban fogunk lakni. Magam építem házamat." Ma a legtöbb falusi család a házépités gondjában ég. Vagy maguk építenek, vagy a szomszédnak, rokonnak járnak segíteni. Ez a törekvés tükröződik a tanulók dolgozataiban.

Takarékosság: "Fizetésünket összeadjuk, összegyűjtjük, legelőször házat veszünk."

Életmód - kiegészítő foglalkozás: A minta a szülők háztáji gazdálkodása. "Lesz szép veteményes kertünk, ami-
ben az ebédnek valót megtermeljük."; "Mellékfoglalkozás-
ként nyulakkal fogok foglalkozni, mert ha hazamegyek, lesz
időm rá ellátni az állatokat."; "Lehet, hogy itt maradunk.
Ha falun fogunk lakni, akkor lesznek háziállataink. Azt
hiszem, nyulakból lesz a legtöbb. És háztáji földet
veszek ki, azt fogom művelni."

Életmód - szórakozás: "Ha városban élek, sok barátom
lesz, és a feleségemmel sokat fogunk szórakozni, moziba
járni."

Mindezek a gyermeki elképzelések egybeesnek a szülők
szándékaival is, amely szerint a gyermek ne legyen pa-
raszt, tanuljon szakmát, de lehetőleg maradjon a faluban.

Egy 1973-ban végzett felmérés szerint egy 37 fős
8. osztályból 12-en /32 %/ határozottan állították, hogy
pályaválasztásukban szüleik szándékát vették figyelembe.
"Pályaválasztásomban a szüleim segítettek. Ők ajánlották
fel ezt a pályát. Nekem is megtetszett, kedvet érzek
ehhez a munkához."; "Szüleim mondták, és én is úgy gon-
dolom, hogy nekem ez a szakma jó lesz."

Az osztály nagy részében 17 tanulóban / 46 %/ nem
tudatosodott, hogy kinek a hatására döntött. Általában
azt írják, hogy befolyásolástól mentesen választották
foglalkozásukat, iskolájukat. "Saját magam választottam."

De itt is akadtak, akik ehhez hozzátették: "Saját magam választottam ezt a pályát, de szüleim is jónak tartják."

Más felnőtt 2 tanulót befolyásolt. "A testvérem barátja H.L. mesélni szokott, hogy milyen ez a szakma, és nekem annyira megtetszett ..."

Testvére hatására egy tanuló választott. "Hát a pályaválasztást azt a szüleim rám bízták. Azt mondták, ők annak adnak, aminek szeretnék menni. A nővérem is azt mondta, hogy nem olyan nehéz szakma, és a munka is szép."

Tanára tanácsát szintén egy tanuló követte.

A 60-as években, amikor a hagyományos paraszti életforma a mezőgazdaság kollektivizálásával egyszeribe megváltozott, a parasztszülők a maguk életformáját ellenmodellként igyekeztek gyermekeik előtt feltüntetni. A gyermekek segítsége a mezőgazdasági munkában már első sorban nem a munkára nevelést, hanem a paraszti munkától való elijesztést szolgálta. A tanulók magyar dolgozataikban leírták, hogy munka közben efféle intelmeket hallottak: "Bizony, kislányom, ha nem tanulsz, egész életedben ültethetsz és kapálhatsz!" "Tanulj, fiam, valami mesterséget, mer ha földműves lösző, akkor nagyon keserves lösz az életöd!" "Látod, ezt a legutolsó mesterséget ne válaszd! Akárhol könnyebben megkeresed a kenyered. A földdel a legnehezebb dolgozni."

1973-ban 35 8. osztályos tanuló nyilatkozott egy felmérésben pályaválasztási motivumairól. A kérdések a következők voltak:

1. Mi akarsz lenni és miért? /Ok, pozitív indoklás/
2. Mit szeretnél ezzel elkerülni? /Negatív indoklás/
3. Mit szeretnél ezzel elérni? /Cél/

Egy 1980-ban hasonló célú, de fogalmazás formájában megírt felmérés eredményeivel összekapcsolva közöljük az eredményt. /Lásd. 6.sz. melléklet!/

Az 1974-es felmérés döntésmeghatározó motivumait értékelve a következőket állapíthatjuk meg.

A válaszok általában őszinték, de a közösségi szempontot tükröző válaszok közül a "használni akarok az emberiségnek" egy gyöngye képességű és hanyag tanulótól pusztán frázis. Ugyanitt őszinte egy orvosnak készülő kitűnő tanuló válasza: "Segíteni akarok másokon."

Az anyagi szempontot tükröző válaszok a szülők felfogását is tükrözik. "Jó anyagi körülményeket akarok magamnak biztosítani."; "Nem akarok másokra szorulni." "Kényelmes életet szeretnék biztosítani magamnak."

Öt tanuló fogalmazta meg a család segítésének igényét. "Akkor tudnék a szüleimnek segíteni."

Feltűnően sok volt a fizikai munka elkerülésének motivuma, ami az előzővel, a családhoz kötődéssel ellentétes tendenciát is rejt. A munka hosszú ideig a falu fiziokrata szemlélete szerint egyet jelentett a mezőgazdasági fizikai munkával, amit általában a "kapálás" szimbólumába tömörítettek. A szülői elrettentő tanítások is hozzájárulhattak az efféle válaszokhoz: "Nem akarok kapálni és nehéz fizikai munkát végezni."; "Nem szeretnék

olyan nehéz munkát vállalni, mint a szüleim."

A szakma iránti érdeklődést tükröző válaszok elsősorban a leendő szakmunkások feleleteiben figyelhetők meg. "Szeretek szerelni."; "Szeretem a gépeket és szeretek velük dolgozni." A gimnáziumba és szakközépiskolába készülőök még általában nem látják tanulásuk célját, ezért gyakran ilyen válaszokat adtak: "Szeretek írni és számolni."

Az 1980-as felmérésben a különböző szempontok egymás mellett szerepeltek ugyanannak a tanulónak a motivumai között.

Egy elégséges rendű, mezőgazdasági gépszerelőnek készülő fiu motivumainak rangsorában első az érdeklődés, második az anyagi szempont, harmadik a társadalmi szükséglet felismerése. "Szép szakma, jól lehet keresni, van munkalehetőség, van továbbtanulási lehetőség." Az utolsó motivum az önfejlesztés lehetősége.

Egy közepes rendű, parasztcsaládból származó, fodrásznak készülő fiu így ír: "A fodrász mindig tiszta ruhában jár. Szép a munkája. A szomszéd fodrász mesélte. Sok a fizetése is. Fodrász mindig volt és kell." A gyermek számára a fodrász már ruházatában is "különb" szüleinél, ezért is fordít hátat ősei foglalkozásának.

Egy a tsz-ben dolgozó özvegyasszony kitűnő képességű, de csak jó rendű lányának motivumai: "Jó szakma. Tiszta helyen, melegben, jó körülmények között, s én szeretek varrni. Édesanyám barátnője is varrónő." Ez a kislány segített már édesanyjának havas esőben kint a sáros

földön. Tudja, mit jelent a határban dolgozni, s el tudja képzelni a varroda kényelmes munkatermét.

1983-ban 27 7.-es ismét válaszolt az 1973-ban már feltett 3 kérdésre. Pályaorientációjuk a következő képet mutatja. / 1. kérdés: Mi akarsz lenni?/

Fiu		Lány	
gépkocsivezető	1	cukrász	2
villanyszerelő	1	varrónő	4
kőműves	1	fodrász	3
burkoló kisiparos	1	bolti eladó	1
finommechanikus	1	adminisztrátor	1
állatgondozó	1	óvónő	5
traktoros	1		
mg. gépszerelő	1		
agronómus	1		
orvos	1		

Megfigyelhető, hogy a fiuk pályaválasztása sokkal jobban szóródik. A lányok sokszor azért választanak azonos szakmát, hogy a barátnők együtt maradhassanak. A lányok nagyobb számban szándékoznak középiskolába menni, de a felsőfoku végzettséget csak a fiuk közül ketten veszik célba. Valamennyien a faluban ismert szakmákat választottak, ezek nagy része helyben is folytatható. Föltűnő az is, hogy a mezőgazdaság, mint élethivatás, csak a fiukat érdekli.

A pozitív indoklásban az apa példáját 3 fiu említette. A lányok egyáltalán nem említették egyik szülő példáját

sem. /Buszvezető/ "Szeretném édesapám példáját követni."/F/ /Agronómus/ "Látom, hogy édesapám kevesebb munkával jól keres."/F/ /Állatgondozó/ "Édesapám is az, és sikerült egy-két olyan munkát ellesni, aminek első látásra semmi értelme /?/" /F/

A negatív indokolás során /2. kérdés: Mit akarsz ezzel elkerülni?/ előkerülnek 1./ társadalmi szempontok: /Villanyszerelő/ "Hogy ne haljon ki a munka!/"/F/ "Hogy elveszítse a szakma a népszerűségét"/F/ /Burkoló/ "Hogy ne legyenek átázott falu konyhánk."/F/ /Óvónő/ "Hogy ne menjenek a gyerekek felkészületlenül az iskolába."/L/ 2./ egyéni szempontok: /Agronómus/ "Hogy nekem ne mondják, hogy kérem maga csinálja meg ezt és ezt."/F/ /Eladó/ "Rossz bandába keveredni."/L/ /Fodrász/ "El szeretném kerülni a lustaságot."/L/ /Adminisztrátor/ "A mindennapi kapkodást, rohanást, idegeskedést."/L/ 3./ családi szempontok: /Kőműves/ "Hogy ne legyek földönfutó." /=
ingázó/ /F/ /Buszvezető/ "A rossz családi életét."/F/

A cél felől megközelítve első helyen áll az egyéni szempont. /9 adat/ 3. kérdés: Mit akarsz ezzel elérni? /Varrónő/ "Hogy fejlesszem a kézügyességem."/L/ /Mechanikus/ "Hirnevet."/F/ /Állatgondozó/ "Ne lehessen rám mondani, hogy "ne siess" meg, hogy lassú." 2. helyen a család segítése szerepel. /5 adat/ /Varrónő/ "Hogy otthon a szüleimnek segítsek varrni."/L/ "Hogy ruhákért nem kell a boltba menni." /L/ /Óvónő/ "Ha nekem is lesz gyerekeim, többet tudok vele foglalkozni."/L/ "Segitsem a

szüleimet."/L/ 3. helyen állnak a közösségi szempontot tükröző válaszok. /4 adat/ /Óvónő/ "Hogy műveltek, illemtudóak, becsületesek legyenek /a tanítványaim/."/L/ "Meg szeretném tanítani a gyerekeket a jóra, hogy felkészülve menjenek az iskolába."/L/ /Szerelő/ "Legyen élethivatásom, és másoknak örömet szerezzek egy megjavított géppel."/F/

Ugyancsak négy adattal szerepel az érdeklődés. /Fodrász/ "Hogy olyan munkát végezzek, amihez kedvem van."/L/ /Szerelő/ "Hogy bele tudjak kóstolni a szakma fortélyai-ba."/F/ Negyedik helyen állnak 2 adattal az anyagi szempontot tükröző válaszok. /Traktoros/ "Jó életviszonyt" /F/ /Varrónő/ "Hogy én is tudjak pénzt keresni."/L/ /Buszvezető/ "Hogy jó életet éljek."/F/ A fizikai munka elkerülése csak egy adatból derül ki. /Agronómus/ "Inkább szellemi munkát szeretnék végezni, mint fizikait. Az emberek ne mondják, hogy bemegy a munkahelyére, megiszik egy liter pálinkát és öt liter bort."/F/

A három felmérés azt bizonyítja, hogy megváltozott a családok véleménye a munkáról. Ma már nemcsak a mezőgazdasági tevékenységet tekintik munkának. Épp ezért szinte teljesen kiveszett a fizikai munkától való menekülés motivuma a pályaválasztás motivumai közül.

Mintha már itt előrevetülne, hogy a férfinak fontosabb a társadalmi státusz, mint a nőnek. /F: 13: 68,42%;

L: 10: 40,00%/

Családi státusukat /gyerek, apám fia/ 7-en tartották meghatározónak. /15,90 %/ Figyelemre méltó, hogy a

családhoz jobban kötődő lányok valamivel nagyobb
százalékban. /F: 3: 15,70 %; L: 4: 16,00 %/

Nemüket /fiu, lány/ 22,77 % jelölte a kiegészítés-
ben. A gyorsabb pszichoszexuális fejlődéssel magyaráz-
ható a lányok magasabb aránya. /F: 3: 15,78%; L:7: 28,00%/

A mérés teljes eredménye:

15.sz. táblázat

	F i u		L á n y		Össz.
1./ Iskolai státus	13	54,18	6	20,00	37 %
2./ Nem	3	12,50	7	23,35	18 %
3./ Belső tulajdonság	3	12,50	6	20,00	16 %
4./ Családi státus	3	12,50	4	13,33	13 %
5./ Ember	-	-	4	13,33	7 %
6./ Lakóhely	1	4,16	2	6,66	5 %
7./ Magyar	-	-	1	3,33	2 %
8./ Külső tulajdonság	1	4,16	-	-	2 %
Összesen:	24	100,00%	30	100,00%	100 %

Megjegyzés: Belső tulajdonság: dolgos, buta, humoros,
ügyes, nyugodt, becsületes, tisztességes, kedves,
barátságos, okos.

A rangsor készítésekor az "Én ... vagyok" hiányos
mondatot 10 adott érték rangsorba szedésével lehetett
kitölteni. /Uttörő, ember, x osztályos, fiu/lány,
szurkoló, magyar, együttes rajongója, katolikus,
családtag, bátyai/. Ha a rangsor számait 1-10. súlypon-
toknak fogjuk fel s megszorozzuk a tanulói választások

számával, megkapjuk azt az értékrendet, amely egyuttal az azonosulás sorrendjét is tartalmazza.

Az első helyre került értékkel való azonosulást evidensnek vehetjük. /Ember: 94,76 %/ A magyarság 2. helyre kerülése örvendetes. A családdal való azonosulás fontosságát fejezi ki, hogy ez az érték a 3. helyre került. A vallás Bátyán igen fontos. A gyermekek legtöbbje "hittanos", templomba jár, mert a szülők megkövetelik tőlük. Ennek az értéknek a 4. helyre kerülése a régi értékrend szívós továbbélését tanúsítja. Ugyancsak fontos a faluval való azonosulás, ezért került ez az 5. helyre. A nemmel való azonosulás csak a 6. helyet foglalja el. De itt is, mint az előző hiányos mondat kiegészítésekor, a lányok sokkal nagyobb százalékban tartják fontosnak nemüket.

6./ Identitástudat

Fejezetünkben azt vizsgáljuk, hogyan alakult a bátyai gyermekek identifikációja a családban.

Az előzőekből kiderült, hogy bizonyos esetekben az apa a fiával, az anya a lányával törődött többet. Ennek következtében a fiu az apával, a lány az anyával azonosul.

A gyermek éntudatának kialakulásában jelentős a név megtanulása. A régi névadás mintegy 25 férfi és 15 női név között válogatott évszázadokon keresztül úgy, hogy egy-egy családban a keresztnév is öröklődtek nemzedékeken át. Nem akarták, hogy valaki nevével kitűnjön a tömegből. Megtörtént az is, hogy a keresztelő után a

gyermeket más néven kezdték hívni, hogy a betegség ne találjon rá. Ilyen esetben a gyermek "irott" nevével először csak az iskolában találkozott, de társai, néha pedig tanítói is, az otthon használt néven szólították.

A 70-es években szakítottak a családok a névadás hagyományaival. Egymással versengve adnak gyermekeiknek soha nem hallott neveket. Néha még ki sem tudják ezeket mondani, ezért mindjárt valami becenéven kezdik nevezni gyermekeiket. A különleges nevek lassan természetessé válnak a faluban, a viselőik számára sem előnyt, sem hátrányt nem jelentenek. /Norbert, Milán, Raymund, Nikoletta, Brigitta, Henriette, stb./

Ma is akadnak családok, ahol a gyermekkel verses formában tanítják meg a nevét. A gyermekfolklór "baba-tudomány" cím alatt tartja számon azokat a kérdéseket-válaszokat, amelyek a kisgyermek nevének megtudakolására irányulnak. /"No, Janika meg tudod-e mondani a neved?"/ A dajkarimekben mindig annak a gyermeknek a nevét mondták /énekelték/, akivel éppen játszottak. A kortárscsoportban a névcsufolók közé tartozó társas gyermekmondókákkal bosszantották egymást, ugyanakkor megerősítették mindenkiben a személy és neve közti kapcsolat tudatát.

A pszichoszexuális identitás kisgyermekkorban a felnőttek véleményének tükrében alakul ki. A gyermek megtanulja, hogy ő kisfiu vagy kislány, s neméhez milyen magatartás tartozik. Nemének megfelelően nevelik. Már a

kisgyermek öntudatlanul utánozza apját vagy anyját, játékaiban lejátssza azok interakcióit.

A 30-as években a fiuk "befogták" társaikat madzag "hám"-ba, vessző "ustorral" hajtották őket, mint apjuk a lovakat. "Cséplést" játszottak nyáron. Két marék port csurgattak ujjaik között, miközben zugtak, mint a gép. Egy középkorú asszony így emlékezett gyermekkori játékaire: "Miklós kaszált nádvágóval fűvet, én meg szedtem utána a markot."

Ha fiuk-lányok disznótorost, lakodalmat játszottak, a fiuk előbb-utóbb dülöngélni kezdtek, duhajkodtak, orditoztak, gajdoltak, utánozva részeg emberek viselkedését. Az óvodában az óvónők szerint ma is sokszor játszanak "részögös"-t. A lányok próbálják csillapítani őket, mentik a homoktortákat a romboló részek elől.

Az iskolás fiuk inkább fogócskáztak, golyóztak, a lányok bujócskáztak, énekes körjátékot játszottak. A kandászozás nevű metében már a 10-12 éves fiuk-lányok egyaránt részt vettek, de nagybőjt idején még az ifjú házások sem restelltek kandászozni. A kisfiuk szívesen gyűjtöttek cserebogarat, öntöttek ürgét, a lányok pedig őrizték a libákat.

Játékszereik is különböztek. A fiuk lyukas lábost húztak maguk után, az volt a "kocsi". A lányok rongy vagy kukorica babát készítettek, bogáncsból butorokat ragasztottak össze, szobát rendeztek be a kitakarított árokponton. A nagyobb fiuk csuzlit, bodzafapuskát, nyilat gyártottak, pörgettyűt, kereplőt, kiskocsit faragtak.

Bürökből boronát, uborkából tehenet eszkábáltak.

Ma megkapnak mindenféle játékot. Saját maguk viszont nem tudnak készíteni játékszeret. A boltban vásárolt drága holmik mellett unatkoznak. Alkotó fantáziájuk, kreativitásuk ezen a téren csökkent. Ugyetlenség bánnak a bicskával. A kisgyermek szétdobálják, szertehagyják játékaikat. A kisiskolás lányok még szoktak babáiknak ruhát varrni, a fiuk pedig leginkább futballozni szeretnek.

A 7-8. osztályos tanulók identitástudatát egy hiányos mondat kiegészítésével és egy rangsorkészítéssel mértük.

A hiányos mondatban /Én .. vagyok./ legtöbbször társadalmi szerepük szerint /tanuló, uttörő, 7-es, közepes rendű/ sorolták be magukat. /23 tanuló 52,27 %/ ezen belül a fiúk nagyobb százalékban, mint a lányok.

16.sz. táblázat

Érték és azonosulási sorrend:

1. Ember	398 sp	94,76 %	
2. Magyar	350 sp	83,33 %	
3. Családtag	291 sp	69,28 %	
4. Katholikus	279 sp	66,42 %	
5. Bátyai	257 sp	61,19 %	
6. Fiú/Lány	236 sp	56,19 %	/F:68:34,44%; L:168:67,2%
7. X.osztályos	202 sp	48,00 %	
8. Uttörő	167 sp	39,76 %	
9. Együttes rajongó	84 sp	20,00 %	
10. Szurkoló	74 sp	17,61 %	

V. Összegezés

A vizsgált község paraszti nevelési gyakorlata a két világháború között nemcsak szociálisan, hanem etnikusan is meghatározott volt. Nevelése a faluközösségbe jól beilleszkedni tudó ember kialakítását célozta, tehát a környezet által irányított személyiségeket preferálta. A passzív személyiségvonásokat, ha nem is kizárólagosan, hanem más személyiségvonásokkal együtt, ma is fontosnak tartják. Nevelési elveiket közmondásokban fogalmazták meg. Nagyon erősen élt az a hit, hogy a nevelhetőséget biológiai és szociális tényezők determinálják. Nem elsősorban az intellektuális képességeket tartották lényegesnek és kiművelendőnek. A szociális determináltság hitéből fakadt az a mai felfogás, hogy a jobb anyagi körülmények automatikusan jobb képességűvé, jobb tanulóvá teszik a gyermeket. Míg a régi időkben az iskolának nem tulajdonítottak nagy jelentőséget, ma fontosnak tartják, hogy a gyermekek jó eredményeket érjenek el ott.

A homogén parasztcsaládok patriarchális jellegűek voltak. Értérendjükben a férfié volt az elsőbbség. Munkájukat és családi nevelésüket is határozott férfi-női munkamegosztás jellemezte. A fiukat a férfi munkára apjuk, a lányokat a női munkára anyjuk nevelte.

A régi patriarchális családtípus a fiatal családok körében mára szinte teljesen ismeretlenné vált. A demokratikus családtípus felé az átmenetet jelenti a ma

leggyakoribb patricentrikus család, ahol a férj és feleség általában közösen beszélnek meg mindent, de bizonyos kérdésekben a férj dönt. Ezzel magyarázható az a jelenség, hogy oldódott a gyermeknevelésben a szigorú nemek szerinti elkülönülés, bár bizonyos területeken ma is megfigyelhető. Megállapítottuk, hogy az anya ma is többet foglalkozik ugyan a gyermekneveléssel, de ma már a csecsemőgondozásban is részt vesznek a férfiak. A döntések felét közösen hozza a házaspár. Feltűnő, hogy a lányok nevelésével többet foglalkozik mindkét szülő.

A szülői magatartásformák első kilenc helyén pozitív megnyilvánulás található. A testi fenytetés helyett leginkább a tévé-nézés eltiltásával büntetnek. A büntetést leggyakrabban a rossz iskolai osztályzatért adják. Ennek oka az, hogy a szülői nevelés - főleg az apák részéről - eredményorientált.

Az anyagi jólét emelkedésével és a gyermekszám csökkenésével nőtt a gyermekek gondozásának minősége. Ma már az orvosi-védőnői tanácsoknak megfelelően látják el a csecsemőket. Kiderült az is, hogy a közelmultban a szoptatás kérdésében a népi gyakorlatnak volt igaza, nem a hivatalos egészségügyi felfogásnak.

Nagy mértékben növekedett a gyermekeknek adott zsebpénz és más anyagi juttatás. Mivel a tanulók egyaránt látnak példát a felnőttek körében a takarékosagra és a könnyelmű pénzszerzésre, mindkettőt utánozzák. Az utóbbi

magatartásnak azonban falun alkalmakhoz kötött a gyermekek számára nagyon vonzó, hagyományos mintái élnek. /Lakodalom, bucsu./

Az anyanyelv és a zenei anyanyelv tanulása a közelmúltban még egymástól elválaszthatatlan volt, amihez hozzájárult a koordinált mozgás gyakorlása a mondókák, dajkarimek segítségével. Az élő folklór alkotások felhasználása ma teljesen ismeretlen a falusi nevelési gyakorlatban, a mindennapi kommunikációban használatos sztereotípiákat, a beszéd stílusát az illemmel együtt tanulják meg a gyermekek, az előbbi utánzás, az utóbbi oktatás útján. Az általánosan elterjedt tegezés következtében a gyermekek nyiltabbakká váltak.

A mai heterogén falusi család már nem alkot termelési és fogyasztási egységet ugyan, de a háztáji gazdálkodás felvirágzásával sok lehetőséget nyújt a közös családi termelő munkára. Míg a régi parasztcsaládokban a gyermekeknek a termelésben való mielőbbi bekapcsolása volt a cél, ma az iskolai bizonyítvány megszerzése, az hogy általa magasabb társadalmi státusba juthasson. Napjainkban a gyermekek otthon elsősorban a háztartásban segítenek, s csak másodsorban végeznek mezőgazdasági munkát. A háztartásban a lányok nagyobb százalékban segítenek, de a hagyománytól eltérően már fiuk is takarítanak, söprögetnek, mosogatnak.

A gyermekek nem napirend szerint töltik otthon idejüket. Csökkent a tanulásra és az olvasásra fordított idő, és nőtt a passzív tévézés perceinek száma.

A tanulók pályaválasztásában egyre inkább a szakma iránti érdeklődés a döntő motívum, mint sem a fizikai munkától való menekülés.

A gyermekek véleményét első sorban szüleik befolyásolják szinte valamennyi kérdésben. Velük azonosulnak leginkább. Ennek tudható be, hogy máig erős a vallásos nevelés hatása. /Köszönés, keresztelő, hittan, templom /

Átveszik a gyermekek szüleik értékorientációit. Ugy akarják ők is elrendezni életüket 15 év múlva, ahogyan azt ma teszik szüleik. Elfogadják és tovább akarják adni szüleik nevelési gyakorlatát is.

A hagyományos névkészlet felhasználása idején nevével senki sem akart a közösségből kirini. Ujabban ugyan különleges neveket adnak a szülők gyermekeiknek, de épp ezek divatja miatt elveszett föltűnő jellegük. A gyermekek játékaikban jövőendő hivatásukat játszották nemükkel, paraszti mivoltukkal való azonosulásuk gyakorlásaként. A fiuk ma a futballozáson kívül alig ismernek más játékot, a kislányok viszont még babáznak.

A csökkenő születésszámok miatt ma már a falusi család sem képes önmaga reprodukciójára, de továbbra is legfőbb kerete a gyermek szocializációjának.

A bátyai családi nevelés jelenlegi helyzetéből következik néhány fontos pedagógiai feladat. Pedagógiai propagandánknak továbbra is népszerűsítenie kell azt a gondolatot, hogy a gyermekek nevelésében az apákat nagyobb szerep illeti. Annál fontosabb ez, mert a nevelő

hatások az iskolában is elsősorban tanítónők, tanárnők részéről érik gyermekeinket. Fontos továbbá felhívni a figyelmet arra, hogy a fiukkal és a lányokkal egyenlő mértékben foglalkozzanak, így csökkenteni lehetne azoknak a negatív befolyásolási tényezőknek a hatásait, amelyek a szülők részéről kissé elhanyagolt fiukat érik a családon kívül. Mérsékelni kellene a szülők és a rokonság tulzott mértékű ajándékozási kedvét. Kivánatos volna a tévé-nézés csökkentése és az olvasásra fordított idő növelése. A folklór alkotások visszahozása a szülők nevelési gyakorlatába igen hasznos volna, de reménytelennek látszik.

Több idő biztosítása volna szükséges arra, hogy a gyermekek a felnőttek termelő munkájába be tudjanak kapcsolódni, általában arra, hogy a felnőttekkel együtt éljenek.

Küzdeni kell a szülők eredményorientált nevelése ellen úgy, hogy az iskolai oktatásban a differenciálás a gyermekek képességeinek szabadabb kibontakozását tegye lehetővé. Tehát képességre orientálttá kell tenni családi nevelésünket.

Továbbra is erősítsük mindazt a pozitív vonást, amely a családok nevelési gyakorlatában él, őrizzük az értékes családmodell tekintélyét. Népszerűsítsük az egalitárius családmodellt, ahol egyenrangúak a családtagok, racionalizálják a házi munkát, a döntéseket közösen hozzák, az őszinteség, bizalom, megértés,

szeretet uralkodik a családban, ahol érdeklődnek egymás iránt, önismeretre és önállóságra nevelnek, az értékeket határozottan megkülönböztetik, ahol nem merev mintákat, hanem értékeket akarnak átadni.

Jegyzetek

1. ÁGOSTON György 1961. 4.
2. V. ö.: ÁGOSTON György 1976. 11 - 18.

A parasztcsaládok nevelésének volt célja, bizonyos fokú tervszerűséget is megfigyelhetünk benne /az életkori és nemi sajátosságok figyelembe vétele/, a folyamat keretében a család szolgált, a nevelési tevékenység megszervezését a család végezte, a társadalom alkalmoszerű hatásait a család integrálta. Mindehhez azonban hiányzott a tudatosság, csupán a mindenki által elfogadott hagyomány szabályozta. A népi nevelés gyakorlatát ilyen értelemben nevezzük spontánnak.

ÁGOSTON György /1961./ munkájában /101., 104./ kifejti, hogy a nevelés fogalmába bele kell foglalnunk a gyermek környezetének megszervezését.

3. V. ö.: BERENCZ János 1969.

"A neveléstörténeti kézikönyvek, monográfiák /.../ sajnos többnyire meglehetősen ritkán éltek a néprajzi gyűjtések által szinte felkinált anyaggal. Pedig mennyire előbb lenne a neveléstörténet, ha az egyoldalú "művelődéstörténeti" beállítottság helyett arra törekedne, hogy a nép gyermekei nevelésének valódiságát, a nevelési szokások alakulását is feltárja. Az, hogy milyenek voltak, hogyan változtak a gyermekek játékai, hogyan nevelték őket hagyományosan

munkára, illemre, olyan érdekes, fontos kérdések a neveléstörténész számára, hogy feltárásuk aligha nélkülözheti a néprajzi kutatások tapasztalatait." MEDINSZKIJ 1951.

Művében csak az őstörténeti nevelés tárgyalásakor hivatkozik recens ethnológiai anyagra.

4. ORTUTAY Gyula é. n. 67.
5. V. ö.: KOZMA Tamás 1977. 255 - 256.

A szocializáció folyamán természetesen nemcsak ismereteket, hanem magatartásformákat és normákat is elsajátít az ember.

Szocializáción a kultúra elsajátításának halálíg tartó folyamatát értjük. Nagy szerepe van benne a spontán társadalmi hatásoknak és a szociális tanulásnak.

A "belenevelődés" főnév a belenevelődik /önmagától/ visszaható igéből származik és a folyamat passzív és spontán jellegére utal.

6. V. ö.: NÉMETH Imre 1977. "belenevelődés" címszó
7. Jól példázza ezt a szándékot Tessedik Sámuel munkássága.
8. ORTUTAY Gyula 1973. 391.
9. KÖCKEIS, Eva 1974. 218.

Értékösszeütközés a kapitalista társadalomban nemcsak a polgári és munkás szubkulturák között voltak, hanem a polgárság és a parasztság kulturája között is.

Mindez csak következmény volt, az igazi okot az osztályellentétekben kell keresnünk.

ORTUTAY Gyula 1973. 377.

"Ezek az iskolák /.../ az uralkodó rend tiszteletét, megerősítését, s nem a magyar parasztság valóságos művelését, a hagyományos szóbeli kulturából való fel-emelését szolgálták."

Uő. 378.

"... 1945 után is kemény munka volt meggyőzni a szülőket az iskolakötelezettség elvéről."

10. BROMLEJ, Julján Vlagyimirovics 1976. 194.

11. A népi nevelési hagyományokra nálunk először hívta fel a figyelmet:

HERMAN Antal 1891. 218.

A népi nevelési hagyományokat tárgyaló néprajzi munkák:

GYÖRFFY István 1942.

BELLOSICS Bálint 1903.

GÖNCZI Ferenc 1937.

KISS Lajos é. n.

KRESZ Mária 1949. 53 - 92.

ZÖLDY Pál 1974. 513.

RUITZ Izabella 1965. 572. és 1966. 93.

GAZDA Klára 1980.

12. ORTUTAY Gyula 1947. 70.

13. Népi írók önéletrajzi munkái:

SZABÓ Pál 1958.

VERES Péter 1963.

MÓRICZ Zsigmond 1959.

Paraszti önéletírások:

GYŐRI Klára 1975.

"EMLÉKÜL hagyom..." 1974.

14. JÓZSA Péter 1976.

15. Uo.

16. NAGY Rezsőné 1981. 27 - 28.

17. A "hagyomány" értelmezése:

ISTVÁNOVITS Márton 1979.

Hagyomány: a közösségi magatartásformák és objektívációk nem örökletes programja, a kultúra invariáns rendszere, a kultúra grammatikája. A hagyomány jelenléte emberi közösségek létének feltétele, az élők világában egyedül emberi közösségek sajátja /.../ Helytelen az a néprajzi irodalomban megtalálható gyakorlat, amely a hagyomány köznyelvi értelmét megszorítás nélkül elfogadja, az "ősi"-vel, "örökség"-gel, a tudománysszak kutatási tárgyával azonosítja.

18. SULYOK Katalin 1982. 47 - 58.

19. H. SAS Judit 1976.

20. LIPP Mária 1981.

21. ORTUTAY Zsuzsa 1972. 687 - 692.

22. KOMLÓSI Sándor 1975. 66 - 125.
23. FEHÉR Zoltán 1973., 1974.
24. KRESZ Mária 1949.
25. JÓZSA Péter 1976.
26. ÁGOSTON György 1961. 50.
27. V. ö.: NÉMETH Imre 1977.
28. FEHÉR Zoltán 1970.
29. SHERPELL, Robert 1981.
30. FEHÉR Zoltán 1975. A dolgozatban szereplő valamennyi hiedelem forrása.
31. H. SAS Judit 1976. 14.
32. V. ö.: FERGE Sándorné 1966. 36.
33. ÁGOSTON György 1961. 58.
34. A statisztikai adatok forrása:
EZERKILENCSZÁZNYOLCVANADIK /.../ 1981.
Házassági anyakönyv és az Anyakönyvi utólagos bejegyzések /A községi tanácsnál/
35. Középiskolának tekintettük a szakmunkásképzőt is.
36. FEHÉR Zoltán 1981.
37. "Szárító": a fűszerpaprika szárítására az udvarban emelt kisebb épület. Ujabban nyári konyhának rendezik be, de sok helyen télen-nyáron ott laknak, hogy a nagy házat kiméeljék.
38. FEHÉR Zoltánné 1973.
39. HALÁSZ Péter 1969. A tisztaszobák problémájáról szóló tanulmányhoz a felméréseket Bátyán a dolgozat írója végezte.

40. FEHÉR Zoltánné i. m.
41. A községi könyvtáros 1957. óta a dolgozat írója.
42. FEHÉR Zoltán 1975.
43. A csecsemőgondozás 25 éves községi gyakorlatáról
Budai Mária községi védőnő adott részletes tájékoztatást.
44. 1982-ben a Zöldkeresztben 12-szer megjelent a kismamák 79 %-a, 11-szer 21 %-a. Egyéves korukig valamenyi csecsemőt megvizsgálta a községi orvos. Megfelelően fejlettnak találta 98 %-ukat. A Két évet betöltött gyermekeknek 98 %-át vizsgálta meg, s ebben a csoportban már mindannyian megfelelően fejlettek voltak. /Budai Mária védőnő adatai/
45. Mikó Pálné Molnár Mária óvónő közlése.
46. FEHÉR Zoltánné i. m.
47. A 6. sz. táblázat rövidítései: M: mindig, Á: általában, Gy: gyakran, R: ritkán, S: soha.
48. H. SAS Judit 1976.
49. Mikó Pálné Molnár Mária óvónő közlése.
50. FEHÉR Zoltán 1971.
51. A mesélési szokásokról és a hagyományos meserepertóárról részletesebben:
FEHÉR Zoltán 1978.
52. Mikó Pálné Molnár Mária óvónő közlése.
53. Uő.
54. Budai Mária községi védőnő közlése.

55. FEHÉR Zoltán 1971.
56. A felmérés KOMLÓSI Sándor /1975/ tanulmánya alapján készült. Részletesebben a Szülői magatartásformák c. fejezetben.
57. KOMLÓSI Sándor 1975.
Felmérésének legfőbb tanulsága, hogy a falusi apák inkább a fiukkal, az anyák inkább a lányukkal foglalkoznak, de az anyák a fiukkal is több időt töltenek, mint az apák.
58. SHERPELL, Robert 1981. 79.
59. Uő. 78.
60. GROOS, Arnold 1978. 108 - 110.
61. MÉREI Ferenc - Binét Ágnes 1978. 47.
62. GROOS, Arnold i. m. 114.
63. KOKAS Klára 1972. idézi.
64. BORSAI Ilona 1980. 547.
65. KOVÁCS Ágnes 1980. 487.
66. KOVÁCS Ágnes 1980. 514.
67. KOMLÓSI Sándor i. m.
68. KOMLÓSI Sándor felmérésében csak az első 7 volt pozitív.
69. FEHÉR Zoltán 1970.
70. V. ö.: SZILÁGYI Vilmos 1978. 29 - 46.

Irodalom

ÁGOSTON György 1961.

Pedagógia I. A nevelés elmélete I. rész

/Tankönyvkiadó, Budapest/

ÁGOSTON György 1976.

A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer

/Akadémiai Kiadó, Budapest/

BERENCZ János 1969.

A pedagógia és a néprajz kapcsolatáról

/In: Pedagógiai Szemle 10./

BELLOSICS Bálint 1903.

A gyermek a magyar néphagyományban

/Különnyomat a Bajai Tanítóképző Évkönyvéből, Baja/

BORSAI Ilona 1980.

A magyar népi gyermekmondóka műfaji sajátosságai

/In: Népi kultúra - népi társadalom, Akadémiai Kiadó,
Budapest/

BROMLEJ, Julian Vlagyimirovics 1976.

Etnosz és néprajz

/Gondolat, Budapest/

"EMLEKÜL hagyom..."

/Önéletírások; Szerk.: Hoppál M., Küllős I., Manga J.;

Gondolat, Budapest/

/EZERKILENCSZÁZNYOLCVANADIK/ 1981.

1980. évi Bács-Kiskun megyei népszámlálás adatai

/Központi Statisztikai Hivatal, Budapest/

FEHER Zoltán 1970.

Családi nevelési hagyományok

/Kézirat. A Magyar Pedagógiai Társaság pályázatán I. díj-
jet nyert dolgozat/

FEHER Zoltán 1971.

Bátyai mondókák és gyermekjátékok

/Kézirat. A Magyar Rádió pályázatán kiemelt I. díjat
nyert gyűjtemény/

FEHER Zoltán 1974.

A bátyai szállások

/Cumania II. Bács-Kiskun Megyei Muzeumok Közleményei,
Kecskemét/

FEHER Zoltán 1975.

Bátya néphite

/Folklór Archivum 3.; MTA Néprajzi Kutató Csoport,
Budapest/

FEHER Zoltán 1978.

Bátyai népmesék

/In: Cumania V. Bács-Kiskun Megyei Muzeumok Közleményei,
Kecskemét/

FEHER Zoltán 1981.

Hogyan befolyásolják egy falu hagyományai az általános
iskolát végzett fiatalok pályaválasztását?

/Kézirat. Szakdolgozat a JATE Pedagógia Tanszékén/

FEHER Zoltánné 1973.

A megváltozott falusi társadalmi struktúra tükröződése a tanulók személyiségstruktúrájában, és az ezzel kapcsolatos pedagógiai feladataink.

/Kézirat. Pedagógus továbbképző tanfolyam vizsgadolgozata/

GAZDA Klára 1980.

Gyermekvilág Esztelneken

/Kriterion Könyvkiadó, Bukarest/

GÖNCZI Ferenc 1937.

A somogyi gyermek

GYŐRI Klára

Kiszáradt az én örömem zöld fája

/Kriterion Könyvkiadó, Bukarest/

GYÖRFFY István 1942.

Néphagyomány és nemzeti művelődés

/A Magyar Táj- és Népismeret Könyvtára, Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya, Budapest/

GROOS, Arnold 1978.

Utánzó játékok

/In: Magatartásminták - azonosulás; Szerk.: Zrinszky L.

Gondolat, Budapest/

HALÁSZ Péter 1969.

Falusi építészet, megoldatlan kérdések

/In: Valóság 5./

HERMAN Antal 1891.

A magyar gyermek etnográfiaja

/In: Ethnographia/

H. SAS Judit 1976.

Életmód és család. Az emberi viszonyok alakulása a

családban /Békés megyei életmód vizsgálatok alapján/

/Szociológiai Tanulmányok; Akadémiai Kiadó, Budapest/

ISTVÁNOVITS Márton

"Hagyomány" /szócikk/

In: Magyar Néprajzi Lexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest/

JÓZSA Péter 1976.

Kód, kultúra, kommunikáció

/Népművelési és Propaganda Iroda, Budapest/

KISS Lajos é. n.

A szegény ember élete

A szegény asszony élete

/Athenaeum, Budapest/

KOKAS Klára 1972.

Képességfejlesztés zenei neveléssel

/Zeneműkiadó Vállalat, Budapest/

KOMLÓSI Sándor 1975.

A falusi nyolcadikosok családbeli nevelésének néhány
jellegzetessége

/In: A falusi nyolcadik osztályos tanulók fejlettsége
és nevelése II. rész; Magyar Pedagógiai Társaság, Bu-
dapest; Szerk.: Szántó Károly/

KOVÁCS Ágnes 1980.

Hol kezdődik a mese?

/In: Népi kultúra - népi társadalom XI - XII.. Akadémiai
Kiadó, Budapest/

KOZMA Tamás 1977.

A nevelésszociológia alapjai

/Tankönyvkiadó, Budapest/

KÖCKEIS, Eva 1974.

A munkásszubkulturák és az iskola közötti értékösszeüt-
közés

/In: Az iskola szociológiai problémái; Tankönyvkiadó,
Budapest/

KRESZ Mária 1949.

A hagyományokba való belenevelődés egy parasztfaluban

/In: Néprajzi tanulmányok; A Pázmány Péter Tudományegye-
tem Néprajzi Intézetének Kiadványai I. Budapest/

LIPP Mária 1981.

Történetileg kialakult minták a különböző családtípusok
élőkultúrájában

/In: Kultúra és Közösség 5./

MEDINSZKIJ /?/ 1951.

A nevelés története

/Közoktatásügyi Kiadóvállalat, Budapest/

MÉREI Ferenc - Binét Ágnes 1978.

Gyermeklélektan

/4. kiadás, Gondolat, Budapest/

MÓRICZ Zsigmond 1959.

Életem regénye

/Szépirodalmi Könyvkiadó/ Budapest/

NAGY József 1980.

5 - 6 éves gyermekeink iskolakészültsége

/Akadémiai Kiadó, Budapest/

NAGY Rezsőné 1981.

Családértékek tükröződése egy fiatal pályaválasztásában

/In: Pályaválasztás 4./

NÉMETH Imre 1977.

"Belenevelődés" /szócikk/

/In: Magyar Néprajzi Lexikon; Akadémiai Kiadó, Budapest/

ORTUTAY Gyula 1947.

Két előadás

/Budapest/

ORTUTAY Gyula é. n.

Kis magyar néprajz

/Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest/

ORTUTAY Gyula 1973.

Az ifjúság és a folklór

/In: Fényes, tiszta árnyak; Szépirodalmi Könyvkiadó,

Budapest/

ORTUTAY Zsuzsa 1972.

Családi nevelési hagyományok - Beszámoló egy pályázatról

/In: Pedagógiai Szemle 7 - 8./

RUITZ Izabella 1965. és 1966.

A parasztfjúság társasélete a Bódva vidékén 1880-1950.

/In: Ethnographia/

SULYOK Katalin 1982.

Más nyelven beszélünk

/In: Forrás 3./

SHERPELL, Robert 1981.

Kultura és viselkedés

/Gondolat, Budapest/

SZABÓ Pál 1958.

Nyugtalan élet

/Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest/

SZILÁGYI Vilmos 1978.

Pszichoszexuális fejlődés - párválasztási szocializáció

/Tankönyvkiadó, Budapest/

VERES Péter 1959.

Számadás

/Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest/

ZÖLDY Pál 1974.

A kisgyermek nevelése a szegény családokban Topolyán

1900 körül

/In: Ethnographia/

Alkalmazott módszerek

A két világháború közötti időszak nevelési elveinek, szokásainak feltárása néprajzi gyűjtéssel.

A nevelésben alkalmazott folklór alkotások feltárása néprajzi gyűjtéssel. /1200 hiedelem, 150 népmese, 120 gyermekdal és mondóka, 100 szólás és közmondás./

A mai nevelési ideál - interjú a szülőkkel.

Pályaorientáció - osztálynaplók, továbbtanulási jelentkezési lapok 1970 - 1980.

Társadalmi struktúra, szociokulturális körülmények - 1980. évi népszámlálás adatai.

Az iskoláskorú gyermekek szüleinek iskolai végzettsége - osztálynaplók 1970 - 1980.

A 6 - 7 - 8. osztályos tanulók szüleinek iskolai végzettsége 1984-ben - tanulók írásbeli válasza alapján.

Az iskolai végzettség súlypontozva.

A szülők iskolai végzettsége és a gyermekek tanulmányi átlaga - osztálynaplók 1970 - 1980.

Az iskolába járó gyermekek családjainak lakáshelyzete és tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága - kérdőíves felmérés. 1973. 7. o., 1983. 6. o.

Ujságolvasás - kérdőíves felmérés 1973. 7. o.

Könyvállomány - 1973. 7. o., 1983. 6. o.

Könyvtárhasználat - a könyvtáros tájékoztatása.

Válások 1971 - 1980. - a községi tanács anyakönyvvezetőjének tájékoztatása.

Potenciálisan veszélyeztetett helyzetű gyermekek -
a községi tanács ifjúságvédelmi megbízottjának tájé-
koztatása.

A csecsemők és kisgyermekek családi gondozása -
a községi védőnő tájékoztatása

Az anya elfoglaltsága GYES idején - kérdőív 42 család.

A családi önkiszolgálásra szoktatás eredményei -
a kiscsoportot vezető óvónő tájékoztatása.

Döntés és munkamegosztás az étkezéssel kapcsolatban -
kérdőív 1983. 7. o.

Étkezési szokások - 1973. kérdőív 7. o., 1983. kér-
dőív 5 - 8. o.

Öltözködés, hajviselet - megfigyelés.

Kivetkőzés a népviseletből - megfigyelés.

Ruházkodás, ruhakészlet - 1983. kérdőív 7 - 8. o.

Tisztálkodás /fürdés, fogmosás, fehérnemű/ - 1983.
kérdőív 5 - 8. o.

Zsebpénz - 1973. kérdőív 7. o.

Ajándék - 1983. kérdőív 7. o.

Gazdálkodás a saját pénzzel - 1983. kérdőív 7. o.

Szülői magatartásformák - 1983. KOMLÓSI-féle kér-
dőív 5 - 8. o. 47 fiú, 46 lány.

Szókincsfelmérés - 1983. képek alapján 20 nagycsoportos
óvódás májusban, és szeptemberben az iskolában.

Szókincsfelmérés - 120 bátyai mondóka és gyermekdal
alapján.

Tanulói dolgozat elemzése - 1 tanulói dolgozat 1983.

A tanulók beszédstílusa - megfigyelés.

A gyermekek illemszabályai - megfigyelés

A szülői döntések demokratizmusa, ennek alapján a
családtípusok - 1983. KOMLÓSI-féle kérdőív 6-8. o.

/33 fiu, 37 lány/

Dohányzás - 1983. kérdőív 5 - 8. o. 93 család.

Munkára nevelés - interju 15 szülővel 1973.

Munkára nevelés - tanulói dolgozatok 1970. 8. o.

Munkára nevelés - megfigyelés 1952 - 1984.

Munkaélmény - tanulói dolgozatok 1973. 8. o.

Otthoni segítség - 1983. kérdőív 6 - 8. o. Gyakorisági
sorrend.

Időelszámolás - 1973. március 1 hete 7. o., 1983 novem-
ber 1 hete 7. o.

Szabadidő eltöltése - esettanulmányok 1973.

A tanulók véleményét befolyásoló tényezők - kérdőív
1973. 7. o., 1983. 7. o. Rangsor

Példakép - 1983. kérdőív 5 - 8. o. Rangsor.

Hogyan nevelnék én? 1981. tanulói fogalmazások 6. o.,
1983. 8. o.

Milyen lesz az életem 15 év múlva? - 1980. tanulói
fogalmazások 8. o.

Kinek a hatására választottál pályát? 1973. kérdőív 8. o.

A pályaválasztás motivumai - 1973. kérdőív 8. o.

Miért választottam a...pályát? - 1980. fogalmazás 8. o.

Népi játékok - néprajzi gyűjtés 1960 - 1970.

Identitástudat - "Én ... vagyok." Hiányos mondat kiegészítése. 7 - 8. o. 1983.

1. sz. melléklet

1. sz. táblázat

Szülői magatartásformák A./

A n y a

	F i u				L á n y				Ö s s z e s e n			
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
M	34	42	44	27	65	63	63	52	49	52	53	34
Á	28	28	32	26	15	17	20	13	22	23	26	19
Gy	23	17	13	19	9	9	15	13	16	13	13	16
R	13	11	11	17	9	9	-	13	11	10	6	15
S	2	2	-	11	2	2	2	9	2	2	1	10

A p a .

	F i u				L á n y				Ö s s z e s e n			
	1.	2.	3.	4..	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
M	19	23	21	2	12	9	39	11	15	16	30	6
Á	34	17	21	24	33	15	19	28	33	16	20	26
Gy	25	15	34	15	13	30	8	17	19	23	21	16
R	17	32	24	49	33	37	30	24	25	35	27	37
S	5	13	-	10	9	9	4	20	7	11	2	15

A./ Gondozás

1. Mindenféleképpen tud szüleivel beszélgetni.
2. Ha bánata van, szülei vigasztalják és segítik.
3. Szülei mindig kéznél vannak, ha szüksége van rájuk.
4. A szülők bajlódnak és vesződnek gyermekükkel.

Megjegyzés: A számokat százalékban adtuk meg.

1. sz. melléklet

2. sz. táblázat

Szülői magatartásformák B./

A n y a									
F i u			L á n y			Ö s s z e s e n			
1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	
M	4	-	2	14	13	26	9	6	14
Á	17	6	11	13	4	13	15	5	12
Gy	30	11	17	15	7	17	23	9	17
R	21	55	40	35	41	24	28	48	32
S	28	28	30	20	35	20	24	32	25

A p a									
F i u			L á n y			Ö s s z e s e n			
1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	
M	19	-	6	15	4	9	17	2	3
Á	13	13	19	22	11	22	18	12	20
Gy	17	13	26	15	7	13	16	10	19
R	36	51	28	28	50	28	32	50	28
S	15	23	21	20	28	28	18	26	25

B./ Testi fenytés

1. Szülei veréssel fenyegetik.
2. Szülei elverik.
3. Szülei pofonokat adnak neki.

1. sz. melléklet

3. sz. táblázat

Szülői magatartásformák G./

A n y a											
	F i u				L á n y				Ö s s z e s e n		
M	1.	2.	3.		1.	2.	3.		1.	2.	3.
M	30	13	40		4	39	62		17	26	51
Á	17	19	34		15	13	9		11	16	21
Gy	23	26	19		20	11	9		11	18	14
R	15	15	2		9	20	13		12	18	8
S	15	28	5		12	17	7		14	23	6

A p a											
	F i u				L á n y				Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.		1.	2.	3.		1.	2.	3.
M	26	13	34		37	28	43		31	20	37
Á	23	30	38		28	24	24		26	27	31
Gy	17	11	9		15	22	17		11	16	13
R	15	15	13		11	9	9		13	12	11
S	19	31	6		9	17	7		14	24	7

C./ Teljesítmények megkövetelése

1. Szülei azt követelik, hogy különösen erőltesse meg magát.
2. Szülei azt kívánják, hogy többet teljesítsen, mint más gyermekek.
3. Szülei elvárják, hogy különösen jó jegyeket szerezzen az iskolában.

1. sz. melléklet

4. sz. táblázat

Szülői magatartásformák D./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	30	6	30	39	48	48	34	27	39
Á	22	4	19	33	13	15	28	8	17
Gy	19	17	17	11	20	11	15	19	14
R	23	41	23	15	11	20	19	26	21
S	6	32	11	2	8	6	4	20	9

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	38	28	11	41	-	41	39	14	20
Á	13	26	8	17	4	13	15	15	11
Gy	17	10	17	26	11	11	22	10	14
R	19	13	45	9	20	24	14	17	35
S	13	23	19	7	65	11	10	44	15

D./ Segítőtársi kapcsolat

1. A szülők olyan dolgokat mesélnek a gyermeknek, amiket az szívesen tanul meg.
2. Szülei segítenek otthoni barkácsolásában, illetve kézimunkázásában.
3. Ha a tanuló valamit nem ért, szülei segítenek a házi feladatokban.

1. sz. melléklet

5. sz. táblázat

Szülői magatartásformák E./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	21	4	11	11	13	11	16	8	11
Á	8	13	15	15	6	13	11	10	14
Gy	11	11	15	15	26	20	13	18	17
R	25	38	40	20	33	36	22	36	38
S	35	34	19	39	22	20	37	33	20

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	13	2	8	6	9	9	10	6	8
Á	13	6	19	11	9	11	12	7	15
Gy	4	17	15	13	11	11	8	14	13
R	27	47	47	36	46	48	32	47	48
S	43	28	11	33	25	21	38	26	16

E./ Kifejezett elutasítás

1. A szülők szemrehányást tesznek, ha más gyermek jobban viseli magát, mint saját gyermekük.
2. Szülei lehordják és rákiabálnak.
3. Szülei korholják és zsörtölődnek vele.

1. sz. melléklet

6. sz. táblázat

Szülői magatartásformák F./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	32	50	23	57	57	46	45	54	35
Á	30	17	13	13	28	24	21	22	18
Gy	17	8	19	11	11	11	14	10	15
R	21	19	30	17	4	13	19	11	21
S	-	6	15	2	-	6	1	3	11

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	45	60	33	48	52	48	46	56	40
Á	30	17	13	15	27	22	23	22	18
Gy	15	15	25	9	2	4	12	8	15
R	6	13	21	22	13	11	14	13	16
S	4	6	15	6	6	15	5	6	15

F./ Elvi fegyelem

1. Szülei igazságosan büntetik.
2. Ha valamit meg kell tennie szülei számára, megmagyarázzák, miért kell elvégeznie.
3. Ha szülei megbüntetik, megmagyarázzák, hogy miért büntették meg.

1. sz. melléklet

7. sz. táblázat

Szülői magatartásformák G./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	4	17	4	11	9	-	7	13	2
Á	4	13	2	2	13	4	3	13	3
Gy	4	17	6	11	9	2	8	13	4
R	32	21	11	32	26	7	32	24	9
S	56	32	77	44	43	87	50	37	82

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	6	13	2	2	9	-	4	11	1
Á	2	11	2	2	9	2	2	10	2
Gy	6	15	4	13	6	2	10	10	3
R	15	34	11	31	37	4	23	35	7
S	71	27	81	52	39	92	62	33	87

G./ Kedvezmények megvonása

1. Szülei azzal büntetik, hogy külön munkát kell végeznie.
2. Szülei büntetésből megtiltják neki a különösen kedvelt tevékenységet
3. A szülők elveszik legkedvesebb tárgyait

1. sz. melléklet

8. sz. táblázat

Szülői magatartásformák H./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	2	6	6	6	2	9	4	4	7
Á	2	-	2	2	4	6	2	2	4
Gy	6	11	9	4	11	4	10	11	7
R	22	30	26	9	29	24	15	30	25
S	68	53	57	79	54	57	73	53	57

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	-	2	2	-	-	4	-	1	3
Á	2	22	2	4	4	4	3	13	3
Gy	8	2	6	-	13	4	4	7	5
R	22	26	26	22	20	29	22	28	27
S	68	68	64	74	63	59	71	66	61

H./ Szociális elkülönítés

1. A szülők büntetésből kiküldik a szobából.
2. Szülei megtiltják, hogy barátaival játsszon.
3. Szülei büntetésből este korábban küldik aludni.

1. sz. melléklet

9. sz. táblázat

Szülői magatartásformák I./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	40	79	15	72	94	35	56	86	25
Á	26	9	19	17	2	24	21	5	21
Gy	23	6	26	7	2	15	15	4	21
R	9	4	34	2	-	26	6	2	30
S	2	2	6	2	2	-	2	2	3

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	47	64	6	70	76	17	58	70	11
Á	23	15	6	73	11	20	48	26	13
Gy	26	6	26	4	4	13	15	10	19
R	2	9	36	11	7	33	7	8	35
S	2	6	26	2	2	17	2	4	22

I./ Felelősség elvárása

1. Szülei elvárják tőle, hogy odahaza segítsen.
2. Megkivánják a szülők, hogy saját dolgait a gyermek rendben tartsa, holmiját helyre rakja.
3. Elvárják tőle a szülők, hogy bevásároljon.

1. sz. melléklet

10. sz. táblázat

Szülői magatartásformák J./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	9	11	25	9	20	24	9	15	24
Á	32	4	11	33	-	22	32	2	15
Gy	19	19	21	27	6	15	23	17	18
R	23	21	30	22	13	27	23	17	29
S	17	45	13	9	61	22	13	53	18

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	6	9	13	15	9	28	10	9	20
Á	35	6	21	24	2	28	30	4	25
Gy	23	15	15	26	4	6	24	10	21
R	23	23	32	31	15	25	27	19	29
S	13	47	19	14	70	13	14	58	16

J./ Elnézés

1. A gyermek mindenre rá tudja szüleit beszélni.
2. A szülők megtorlás nélkül elnézik, hogy gyermekük rosszalkodik, neveletlen.
3. A szülőknek nehezükre esik, ha meg kell gyermeküket büntetniük.

11. sz. melléklet

11. sz. táblázat

Szülői magatartásformák K./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	18	28	21	37	39	28	27	33	24
Á	13	15	21	17	22	27	15	34	24
Gy	18	29	26	8	17	17	13	23	22
R	27	17	27	17	15	17	22	16	21
S	24	11	15	21	7	11	22	9	13

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1..	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	23	17	11	27	24	19	25	20	13
Á	8	15	11	4	33	35	6	24	23
Gy	13	23	28	9	15	17	11	19	23
R	26	34	32	30	24	22	28	29	27
S	30	11	18	30	4	11	30	8	18

K./ Védelmezés

1. Ha gyermekük először megy valahova, valamelyik szülő vele megy, hogy minden rendben történjen.
2. A szülők gondterheltek, ha gyermekük nem tud magán segíteni.
3. A szülők ellenzik, hogy gyermekük tulságosan nagy gondot csináljon magának abból, ha valami történt vele.

1. sz. melléklet

12. sz. táblázat

Szülői magatartásformák L./

A n y a									
F i u				L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	30	25	9	55	48	4	42	36	6
Á	19	9	6	13	11	11	16	10	8
Gy	11	30	6	4	13	9	8	22	8
R	23	27	15	17	17	17	20	22	16
S	17	9	64	11	11	59	14	10	61

A p a											
F i u				L á n y			Ö s s z e s e n				
	1.	2.	3.		1.	2.	3.		1.	2.	3.
M	15	22	4		37	33	2		26	27	3
Á	22	13	2		11	35	11		16	24	6
Gy	17	19	13		13	11	11		15	15	12
R	23	32	28		22	17	15		28	25	22
S	23	14	53		17	4	61		20	9	57

L./ Érzelmi büntetés

1. A szülők csalódottak és szomorúnak látszanak, ha gyermekük neveletlen, rossz.
2. A szülők rávezetik gyermeküket, hogy érezze hibásnak magát, ha rossz volt.
3. Ha a gyermek neveletlen volt, a szülei kijelentik, hogy nem akarnak többé tudni róla.

1. sz. melléklet

13. sz. táblázat

Szülői magatartásformák M./

A n y a									
F i u			L á n y			Ö s s e s e n			
1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	
M	34	36	52	48	41	76	41	38	64
Á	15	27	9	11	22	11	13	25	10
Gy	28	9	15	13	15	7	20	12	11
R	19	19	15	15	22	4	17	20	10
S	4	9	9	13	-	2	8	4	4

A p a									
F i u			L á n y			Ö s s z e s e n			
1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	
M	24	28	47	19	24	72	21	26	60
Á	19	13	6	11	13	10	15	13	8
Gy	19	17	17	13	13	4	16	15	10
R	19	25	15	44	37	7	31	31	11
S	19	17	15	13	13	7	16	15	11

M./ Hatalommal, tekintéllyel irányítás

1. A szülők pontosan tudni akarják, hogy mire adja ki a gyermek a pénzét.
2. A szülők pontosan megmondják, mikorra kell gyermeküknek hazajönnie.
3. Megkövetelik a szülők gyermeküktől, hogy előre kérjen engedélyt, ha moziba vagy más szórakozásra el akar menni.

1. sz. melléklet

14. sz. táblázat

Szülői magatartásformák N./

A n y a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	54	2	38	74	2	65	64	2	51
Á	23	8	26	15	20	21	19	14	24
Gy	15	30	19	4	20	15	9	25	17
R	8	28	15	7	38	9	8	33	12
S	-	32	2	-	20	-	-	26	1

A p a

	F i u			L á n y			Ö s s z e s e n		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	45	-	32	57	-	33	51	-	32
Á	15	13	26	24	13	13	20	13	20
Gy	21	17	17	15	13	28	18	15	22
R	13	32	17	4	48	22	8	40	20
S	6	38	8	-	26	4	3	32	6

N./ Baráti kapcsolat

1. A szülők örülnek, ha együtt vannak gyermekükkel.
2. A szülők kirándulnak és sétákat tesznek gyermekükkel.
3. A szülők szívesen beszélgetnek gyermekükkel.

1. sz. melléklet

15. sz. táblázat

Szülői magatartásformák 0./

A n y a									
F i u			L á n y			Ö s s z e s e n			
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	16	19	57	20	28	75	18	23	66
Á	26	30	23	35	28	17	30	29	20
Gy	28	28	11	26	22	4	27	25	7
R	26	19	9	17	22	-	21	20	5
S	4	4	-	2	-	4	3	2	2

A p a									
F i u			L á n y			Ö s s z e s e n			
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
M	19	13	44	15	15	54	17	14	49
Á	17	19	17	33	28	26	20	28	21
Gy	21	30	26	22	35	7	16	32	16
R	34	32	13	28	22	13	31	27	13
S	9	6	-	2	-	-	6	3	-

0./ Érzelmi jutalom

1. Szülei jókat mondanak másoknak a gyermekről.
2. Szülei nagyon kedvesek hozzá.
3. Szülei megdicsérik, ha valamit jól csinált.

1. sz. melléklet

16. sz. táblázat

Szülői magatartásformák

	A n y a			A p a		
	Fiu	Lány	Össz.	Fiu	Lány	Össz.
M	24	36	30	19	24	21
Á	16	15	16	16	18	17
Gy	18	13	16	17	12	15
R	22	17	19	25	24	25
S	20	19	19	23	22	22
	40	51	46	35	46	42
				48	46	47
			38			

1. Sz. melléklet

17. sz. táblázat

A szülői magatartásformák gyakorisági sorrendje /M+Á/

Anya

1. Felelősség elvárása 72 %
2. Gondozás 69 %
3. Elvi fegyelem 65 %
4. Hatalom, tekintély 64 %
5. Érzelmi jutalom 62 %
6. Baráti kapcsolat 58 %
7. Védelmesítés 52 %
8. Segítőtársi kapcsolat 51 %
9. Teljesítmény megkövetelése 47 %
10. Érzelmi büntetés 39 %
11. Elnézés 32 %
12. Kifejezett elutasítás 24 %
13. Testi fenytítés 21 %

Apa

1. Felelősség elvárása 72 %
2. Elvi fegyelem 65 %
3. Teljesítmény megkövetelése 57 %
4. Érzelmi jutalom 50 %
5. Hatalom, tekintély 48 %
6. Baráti kapcsolat 46 %
Gondozás 46 %
7. Segítőtársi kapcsolat 38 %
8. Védelmesítés 37 %
9. Érzelmi büntetés 34 %
10. Elnézés 32 %
11. Testi fenytítés 26 %
12. Kifejezett elutasítás 19 %
13. Kedvezmények megvonása 10 %

1. sz. melléklet

17. sz. táblázat

A szülői magatartásformák gyakorisági sorrendje /M+Á/

Anya

14. Kedvezmények meg- 13 %
vonása

15. Szociális elkü- 8 %

Összesen: 677 %p

Apa

14. Szociális elkülö- 7 %
nítés

Összesen: 594 %p

1. sz. melléklet

18. sz. táblázat

Szülői magatartásformák A - O./

	M	Á	Gy	R	S
A./ Gondozás	Anya 47	22	14	10	4
	Apa 22	24	20	31	9
B./ Testi fenytés	Anya 10	11	16	36	27
	Apa 9	17	15	37	23
C./ Teljesitmény meg- Követelése	Anya 31	16	14	13	14
	Apa 29	28	13	12	15
D./ Segitőtársi kap- csolat	Anya 33	18	16	22	11
	Apa 24	14	15	22	23
E./ Kifejezett elu- tasítás	Anya 12	12	16	32	30
	Apa 8	11	12	42	27
F./ Elvi fegyelem	Anya 45	20	13	17	5
	Apa 47	21	12	14	9
G./ Kedvezmények meg- vonása	Anya 7	6	8	22	57
	Apa 5	5	8	22	61
H./ Szociális elkü- lönítés	Anya 5	3	9	23	61
	Apa 1	6	5	26	66
I./ Felelősség el- várása	Anya 56	16	13	13	2
	Apa 46	29	15	17	9
J./ Elnézés	Anya 16	16	19	23	28
	Apa 13	20	18	25	29
K./ Védelmezés	Anya 28	24	19	20	15
	Apa 19	18	18	28	18
L./ Érzelmi büntetés	Anya 28	11	13	19	28
	Apa 19	15	14	25	29

1. sz. melléklet

18. táblázat

Szülői magatartásformák A - O./

		M	A	Gy	R	S
M./ Hatalom, tekintély	Anya	48	16	14	16	5
	Apa	36	12	14	24	14
N./ Baráti kapcsolat	Anya	39	19	17	18	9
	Apa	28	18	18	23	14
O./ Érzelmi jutalom	Anya	36	26	20	15	2
	Apa	27	23	21	24	3

2. sz. melléklet

1. sz. táblázat

A bátyai mondókákban szereplő releváns szavak

1./ Testrész

fenekére	sógor	szita
szemed	öregapám	gyertyaszál
szád	mönyecske	kocsi
markába	Öreganyám	piszkafával
haj	Náci bácsi	kurdé
fül	pap	lap
orr	Judás	levelezőlap
térd	<u>3./ Élelem</u>	duda

háj	kalácsot	gyugó /dugó/
fogam	cukorkát	sip
lába	buzakenyér	fát
farka	turut /turót/	gyűrüt

2./ Személy

babája
mamája
Vitéz Varga Pál
komámasszony
anyámasszony

paprika

szőlőt

lencse

karaláb

tojás

borba

4./ Eszköz, tárgy

virgácsot

aranygyűrű

tíz forint

5./ Állat

nyulacska

kecske

ló

bika

gólya

csigabiga

katicabogárka

kutya

teheneket

Feri

Gusztó

Marcia

2. sz. melléklet

1. sz. táblázat

A bátyai mondókákban szereplő releváns szavak

számár	hó	tekeri
egerek	nyáron	huzd ki
farkas	1960-ba	hajtsa
<u>6./ Ruha</u>	<u>8./ Nép</u>	ül
gatyába	cigány	lopott
gumibugyit	<u>9./ Elvont</u>	kértem
<u>7./ Hely</u>	<u>fogalmak</u>	rugott
itthun	áldás	elfutott
vásárba	egészség	látszik
dombocská	tánc	szödügetni
katlanba	temetése	mönt /ment/
utcán	cserebere	megveregegetni
Budapest	szivből	forog
Bécsbe	titokból	csipegetni
kemencébe	fájdalomból	fogadom
kiskertembe	szeretetből	vágok
nád közé	<u>10. Mozgás</u>	hoz
szemétdombra	állok	élők
koporsóba	szaladok	szállok
rekettyén	látok	szaladt
<u>7./ Idő</u>	szántani	csörög
péntek	vetni	tanulj
csütörtök	kenyeret keresni	nyíád

2. sz. melléklet

1. sz. táblázat

A bátyai mondókákban szereplő releváns szavak

11./ Értelmetlen, hangutánzó

csicsija	oremusz-dorémusz
tapsi	ákombákom
mek-mek	hinta-palinta
csicsingyere	kalangyere

2. sz. melléklet

2. sz. táblázat

Szókincsvizsgálat /főnév/

/20 v. sz. eredményeinek százalékos összesítése/

<u>Fogalom /100 %/</u>	<u>Óvoda</u>	<u>Iskola</u>
Nagyapa, nagypapa	94 %	98 %
dedó, tata, apó		
Nagyanya, nagymama	99 %	97 %
mama, anyóka		
Édesapa, apa, apu	100 %	100 %
apuka, apuci		
Édesanya, anya, anyu	100 %	100 %
anyuka		
Kisfiu, fiu, iskolás,	88 %	91 %
kisdobos, tanuló		
Kislány, lány, iskolás lány,	89 %	94 %
tanuló lány, kisdobos lány		
Család, emberek, élőlények	92 %	96 %
Családtagok	32 %	68 %
Felnőttek, szülők, idősek	93 %	96 %
Gyerekek, testvérek, legfiatalabbak	86 %	93 %
tanulók, iskolások		
Ház, otthon, lakás, épület	94 %	97 %
Szoba, nappali, hall, konyha, étkező,	81 %	87 %
főzőfülke, fürdőszoba, mosdó, fürdő		

2. sz. melléklet

2. sz. táblázat

Szókincsvizsgálat /főnév/

<u>Fogalom /láo %/</u>	<u>Óvoda</u>	<u>Iskola</u>
Székek, hokedli, ülőke, konyhaszék	86 %	92 %
Asztal, konyhaasztal	94 %	95 %
Ablak	100 %	100 %
Függöny	100 %	100 %
Terítő, asztalterítő	94 %	95 %
Szekrény, kredenc, konyhaszekrény	88 %	91 %
Tűzhely, gáztűzhely, villanytűzhely	73 %	87 %
Lábos, fazék, edény	92 %	97 %
Fűszertartó dobozok, paprika stb. tartó	74 %	82 %
Csempe, fürdőszobafal	69 %	84 %
Kád	100 %	100 %
Kilépő, lábtörlő, törülköző	84 %	91 %
Törülközők, fürdőlepedők	97 %	98 %
Polc, tartó	84 %	92 %
Tükör	95 %	100 %
Poharak, fogmosópoharak	94 %	99 %
Fogkefék	100 %	100 %
Szőnyeg	100 %	100 %
Fotelok, ülőke	93 %	98 %
Asztal, dohányzó asztal, kisasztal	89 %	96 %
Váza	100 %	100 %
Rekamé, ágy, fekvőhely, heverő	91 %	97 %

2. sz. melléklet

2. sz. táblázat

Szókincsvizsgálat /főnév/

<u>Fogalom /100 %/</u>	<u>Óvoda</u>	<u>Iskola</u>
Hamutálca	84 %	89 %
Ág, gally, virág	93 %	97 %
Kép	100 %	100 %
Lámpa, csillár, villany, égő	92 %	96 %
Virágok, cserepes virág	93 %	98 %
Térelválasztó, virágtartó	62 %	71 %
Szekrény	100 %	100 %
Olvasólámpa, lámpa, villany	93 %	97 %
Radiátor, fűtőtest, központi fűtés, kályha	82 %	91 %
Könyvek	100 %	100 %
Repülő, helikopter	71 %	89 %
Ablak	100 %	100 %
Baba, bábu	64 %	87 %
Ajtó, bejárat	70 %	92 %
Lábtörlő, sárfogó	50 %	50 %
Csengő	90 %	98 %
Összesen: /átlag/	87,53 %	92,92 %
Javulás:	5,39 %	

2. sz. melléklet

3. sz. táblázat

Tanulói dolgozat elemzése

A füzet borítóján: Sáfrán Ildi V o

A dolgozat:

/1/ Róka és a vargyu

/2/ Egyszer volt, hol nem volt volt egyszer egy róka, aki mindig mindenkit becsapott. /3/ - Egyszer irtóul fát a hasa a rókának, mert már régen evet. /4/ Egyszer látta ám, hogy a fán ül a vargyu és a szályában sajt van.

/5/ Gondolkodot, hogy is kellene elcseni tőle. /6/ Egyszer csak hirtelen eszébe jutot ha kedveskedik neki akkor elfelejti, hogy a szályában a salyt van.

/7/ Kedvesen szolitota jo napot varjuné mijáratvan van ere.

/8/ Nem szólt semit, halotam hírét hogy szépen tut énekelni. /9/ Énekeljen valamit de szépet mondta a róka de még

most sem szólt semit. /10/ Talán fél ha kiesik a szályából a sajt akkor nem lesz ennie. /11/ - Bele nyugodot a vargyu

ha leesik a szábol biztos nem fogja elveni a sajtót senki sem. /12/ Próbálta a vargyu énekelni ugy hogy ne esen le neki a szályából a sajt de csak egyszer leaset. /13/

És a róka elkapta és elszalat, a vargyu meg szomoruan repült haza.

/14/ És nagyon salynálta a vargyu a salytot mert neki is már korgot a hasa az éségtől. De biztos a róka már meg is ete a sajtot.

2. sz. melléklet

3. sz. táblázat

Stilisztikai értékelés

Lafontaine verses meséje két fordításban is szerepel az 5.-es magyar tankönyvekben. Mindkétszer A róka és a holló címmel. A tanuló az ismeretlen holló helyett az ismert varjút szerepelteti.

A tájnyelv hatása, hogy a varjut következetesen vargyu-nak írja. A hosszú mássalhangzók rövid írása szintén a tájnyelv következménye. /Evet, elcseni, esen, stb./ Az alanyi ragozás helyett a tárgyas használata felnőttek körében gyakori, tájnyelvi sajátosságnak tekinthetjük. /Próbálta a vargyu énekelni.../

Fölösleges szóismétlés az élő paraszti elbeszélő stílus hatására: egyszer, egyszercsak az 1-2-3-5. mondatban.

A mondatok kapcsolása mondatkezdő és-sel a köznyelvi pongyolaság hatása. /13 - 14. mondat/

Körülményeskedő magyarázkodás a 11. mondatban.

Szókihagyás a 10. mondatban: Akkor nem lesz /mit/ ennie.

Gyermeki szóalkotás: "irtóul" /3. mondat/

A mondatthatárok fél nem ismerése, jelöletlensége. Pl.

9. mondat.

2. sz. melléklet

3. sz. táblázat

A dolgozat szókincese

Összesen: 175 szó.

Ige:	24 féle	37-szer	21 %	Egy szó terhelése:	1,54
Főnév:	11 féle	32-szer	19 %	"	2,90
Melléknév:	5 féle	6-szor	3 %	"	1,20
Névmás:	8 féle	11-szer	6 %	"	1,37
Határozószó:	17 féle	25-ször	14 %	"	1,47
Igenév:	4 féle	5-ször	3 %	"	1,25
Névelő:	3 féle	26-szor	15 %	/a: 24-szer/	
Kötőszó:	7 féle	22-szer	13 %	"	3,14
Igékötő	2 féle	2-szer	1 %	"	1,00
/Önállóan/					
Módosító szó:	5 féle	2-szer	5 %	"	1,8

A dolgozat mondatai

Összesen: 14 mondat.

Egyszerű mondat:

Mellérendelt összetett:	2	14,28 %
Alárendelt összetett:	4	28,57 %
Többszörösen összetett:	8	57,14 %

Egy mondat átlagos szókészlete: 12,5 szó.

3. sz. melléklet

1. sz. táblázat

A szülői döntések demokratizmusa

a./ F i u			L á n y		
Anya elutasít	1	3,00 %	Anya elutasít	4	11,00 %
Közös elfogadás	12	36,40 %	Közös elfogadás	17	46,00 %
Közös elutasítás	20	60,60 %	Közös elutasítás	16	43,00 %
b./ F i u			L á n y		
Apa	8	24,00 %	Apa	8	22,00 %
Anya	8	24,00 %	Anya	12	32,00 %
Közös	17	52,00 %	Közös	17	46,00 %
c./ F i u			L á n y		
Apa	5	15,20 %	Apa	6	16,00 %
Anya	15	45,80 %	Anya	16	43,20 %
Közös	13	39,00 %	Közös	15	40,60 %
d./ F i u			L á n y		
Apa	18	54,50 %	Apa	16	43,20 %
Anya	12	36,40 %	Anya	15	40,60 %
Közös	3	9,10 %	Közös	6	16,20 %
e./ F i u			L á n y		
Apa	5	15,20 %	Apa	12	32,40 %
Anya	8	24,20 %	Anya	12	32,40 %
Közös	20	60,60 %	Közös	13	35,20 %

3. sz. melléklet

1. sz. táblázat

A szülői döntések demokratizmusa

f./	F i u		L á n y	
Apa	14	42,40 %	Apa	9 24,30 %
Anyá	10	30,30 %	Anyá	13 35,10 %
Közös	9	27,30 %	Közös	15 40,60 %

g./	F i u		L á n y	
Apa	5	15,10 %	Apa	2 5,40 %
Anyá	19	57,60 %	Anyá	31 83,80 %
Közös	9	27,30 %	Közös	4 10,80 %

h./	F i u		L á n y	
Apa	13	39,40 %	Apa	15 40,50 %
Anyá	8	24,20 %	Anyá	9 24,30 %
Közös	12	36,40 %	Közös	13 35,20 %

i./	F i u		L á n y	
Apa	5	15,20 %	Apa	5 13,50 %
Anyá	11	33,30 %	Anyá	14 37,80 %
Közös	17	51,50 %	Közös	18 48,70 %

3. sz. melléklet

2. sz. táblázat

Családtípusok a szülői döntések alapján

Családtípus	Fiu		Lány		Összesen	
I. Patriarchális	1	3,00 %	-	-	1	1,5 %
II. Matriarchális	1	3,00 %	2	5,00 %	3	4,0 %
III. Egalitárius	3	9,10 %	4	11,00 %	7	10,1 %
IV. Patricentrikus	16	48,50 %	18	49,00 %	34	48,7 %
V. Matricentrikus	12	36,40 %	13	35,00 %	25	35,7 %
Összesen:	33	100,00 %	37	100,00 %	70	100,0 %

3. sz. melléklet

3. sz. táblázat

Az apa iskolai végzettsége az egyes családtípusokban

	I.	II.	III.	IV.	V.
8 o.-nál kevesebb	1 100,0 %	1 ---	1 14,3 %	3 8,8 %	1 4,0 %
8 osztály	1 ---	1 33,3 %	1 14,3 %	12 35,3 %	9 36,0 %
Szakkunaképző	1 ---	1 33,3 %	2 28,6 %	15 44,1 %	8 32,0 %
Nem befejezett középiskola	1 ---	1 ---	1 ---	2 5,9 %	1 ---
Középiskola	1 ---	1 33,4 %	3 42,8 %	1 ---	5 20,0 %
Főiskola, egyetem	1 ---	1 ---	1 ---	2 5,9 %	2 8,0 %
Összesen:	1 100,0 %	3 100,0 %	7 100,0 %	34 100,0 %	25 100,0 %

3. sz. melléklet

4. sz. táblázat

Az anya iskolai végzettsége az egyes családtípusokban

	I.	II.	III.	IV.	V.
8 o.-nál kevesebb	1 100,0 %	1 33,3 %	4 -	4 11,8 %	- -
8 osztály	- -	- -	4 57,1 %	21 61,8 %	15 60,0 %
Szakkunakásképző	- -	1 33,3 %	- -	3 8,8 %	2 8,0 %
Nem befejezett középiskola	- -	- -	1 14,3 %	1 2,9 %	2 8,0 %
Középiskola	- -	1 33,4 %	2 28,6 %	5 14,7 %	5 20,0 %
Főiskola, egyetem	- -	- -	- -	- -	1 4,0 %
Összesen:	1 100,0 %	3 100,0 %	7 100,0 %	34 100,0 %	25 100,0 %

3. sz. melléklet

5. sz. táblázat

A munkavállaló és a htb. anyák az egyes családtípusokban

	I.	II.	III.	IV.	V.
Munkavállaló	--	2 66,0 %	6 85,7 %	22 64,7 %	20 80,0 %
Htb.	1 100,0 %	1 34,0 %	1 14,3 %	12 35,3 %	5 20,0 %

3. sz. melléklet

6. sz. táblázat

Az apa foglalkozása az egyes családtípusokban

	I.	II.	III.	IV.	V.
Munkás	--	1 33,3 %	2 28,6 %	13 38,2 %	15 60,0 %
Paraszt	1 100,0 %	1 33,3 %	2 28,6 %	12 35,3 %	6 24,0 %
Értelmiségi	--	--	1 14,2 %	2 5,9 %	2 8,0 %
Alkalmazott	--	--	2 28,6 %	4 11,8 %	2 8,0 %
Önálló	--	1 33,4 %	--	3 8,8 %	--

4. sz. melléklet

1. sz. táblázat

Időelszámolás /1983. nov. 28 - dec. 4./

1./ Otthoni tanulás

	F	L	Össz.
H	2,18	2,11	2,18
K	1,68	1,82	1,75
Sz	1,31	1,46	1,38
Cs	1,44	2,19	1,81
P	0,56	1,17	0,86
Sz	0,55	0,42	0,48
V	1,68	1,14	1,41
$\bar{x}$	1,34	1,47	1,40

2./ Önkéntes iskolai munka

	F	L	Össz.
H	0,25	0,20	0,23
K	0,75	1,00	0,87
Sz	2,62	1,57	2,09
Cs	0,75	0,96	0,85
P	1,25	0,57	0,91
Sz	1,00	1,64	1,32
V	0,00	0,00	0,00
$\bar{x}$	0,50	0,99	0,74

3./ Otthoni segítség

	F	L	Össz.
H	0,90	0,85	0,87
K	0,43	0,82	0,62
Sz	1,00	0,81	0,90
Cs	0,75	0,85	0,80
P	0,75	0,80	0,77
Sz	0,56	2,60	1,58
V	0,50	0,71	0,60
$\bar{x}$	0,69	1,06	0,87

4./ Vendégség

	F	L	Össz.
H	0,25	0,60	0,42
K	0,00	0,00	0,00
Sz	0,00	0,21	0,10
Cs	0,00	0,85	0,42
P	0,00	0,92	0,46
Sz	3,40	1,83	2,61
V	2,12	1,96	2,04
$\bar{x}$	0,82	0,91	0,86

A számok órákat és századórát jelentenek.

4. sz. melléklet

1. sz. táblázat

Időelszámolás /1983. nov. 28 - dec. 4./

5./ Olvasás

	F	L	Össz.
H	0,58	0,64	0,61
K	0,12	0,67	0,39
Sz	0,00	0,36	0,18
Cs	0,08	0,32	0,20
P	0,12	0,40	0,26
Sz	0,62	0,58	0,60
V	0,31	0,68	0,50
$\bar{x}$	0,26	0,52	0,39

6./ Játék

	F	L	Össz.
H	1,40	0,20	0,80
K	1,28	0,00	0,64
Sz	0,50	0,14	0,32
Cs	0,21	0,14	0,17
P	0,87	0,35	0,61
Sz	0,75	0,33	0,54
V	0,18	0,50	0,34
$\bar{x}$	0,74	0,22	0,48

7./ Televíziózás

	F	L	Össz.
H	0,36	0,14	0,25
K	1,25	0,75	1,00
Sz	0,93	1,03	0,98
Cs	0,75	1,35	1,05
P	2,12	1,86	1,99
Sz	3,87	2,33	3,10
V	2,68	2,42	2,55
$\bar{x}$	1,70	1,45	1,57

8./ Rádiózás, lemez, magnó

	F	L	Össz.
H	0,16	0,11	0,13
K	0,43	0,10	0,25
Sz	0,00	0,14	0,07
Cs	0,16	0,07	0,11
P	0,00	0,07	0,04
Sz	0,00	0,16	0,08
V	0,00	0,10	0,05
$\bar{x}$	0,10	0,10	0,10

A számok órákat és századórát jelentenek.

4. sz. melléklet

1. sz. táblázat

Időelszámolás 1983. nov. 28 - dec. 4./

9./ Templom

	F	L	Össz.
H	0,00	0,00	0,00
K	0,00	0,00	0,00
Sz	0,14	0,00	0,07
Cs	0,14	0,14	0,14
P	0,14	0,07	0,10
Sz	0,14	0,07	0,10
V	4,93	3,57	4,25
$\bar{x}$	0,78	0,83	0,80

10./ Iskola

	~~F~~	~~L~~	Össz.
H	6,00	6,00	6,00
K	6,00	6,00	6,00
Sz	6,00	6,00	6,00
Cs	6,00	6,00	6,00
P	6,00	6,00	6,00
Sz	0,00	0,00	0,00
V	0,00	0,00	0,00
$\bar{x}$	4,28	4,28	4,28

11./ Alvás

	F	L	Össz.
H	9,88	10,04	9,96
K	9,80	9,60	9,70
Sz	9,63	8,57	9,10
Cs	9,60	9,64	9,62
P	10,62	10,86	10,74
Sz	8,97	9,63	9,30
$\bar{x}$	9,73	9,81	9,77

4. sz. melléklet

1. sz. táblázat

Időelszámolás /1983. nov. 28. - dec. 4./

A felkelés és a lefekvés időpontja

	F		L	
	felkel.	lefekvés	felkel.	lefekvés
H	6,09	20,54	6,70	20,76
K	6,42	20,57	6,66	20,80
Sz	6,37	20,87	6,40	21,93
Cs	6,50	20,50	6,50	21,07
P	6,50	21,25	6,71	21,66
Sz	7,87	22,37	8,42	21,80
V	8,00	21,12	8,14	21,07

A számok órákat és századórát jelentenek.

4. sz. melléklet

1. sz. táblázat

Időelszámolás /1983. nov. 28 - dec. 4./

Heti-összesítés

Elfoglaltság	F	L	Össz.
1. Otthoni tanulás	1,34	1,47	1,40
2. Önkéntes iskolai munka	0,50	0,99	0,74
3. Otthoni segítség	0,69	1,06	0,87
4. Vendégség	0,82	0,91	0,86
5. Olvasás	0,26	0,52	0,39
6. Játék	0,74	0,22	0,48
7. Televíziózás	1,70	1,45	1,57
8. Rádió. lemez, magnó	0,10	0,10	0,10
9. Templom	0,78	0,83	0,80
10. Iskola	4,28	4,28	4,28
11. Alvás	9,73	9,81	9,77
12. Elszámolatlan idő	3,06	2,36	2,71
Összesen:	24,00	24,00	24,00

A számok órákat és század órákat jelentenek.

4. sz. melléklet

2. sz. táblázat

Időelszámolás összehasonlítása

	1973.	1983.
Alvás	1. 9 ó 42'	1. 9 ó 46'
Iskola	2. 4 ó 40'	2. 4 ó 18'
Elszámolatlan /jövés-mé- nés, tisztálkodás, étke- zés/	3. 2 ó 42'	3. 2 ó 42'
Televíziózás	5. 1 ó 11'	4. 1 ó 35'
Otthoni tanulás	4. 2 ó 06'	5. 1 ó 24'
Otthoni segítség	6. 1 ó 04'	6. 1 ó 04'
Vendégség	? ?	8. 0 ó 51'
Templom	7. 1 ó 00'	7. 0 ó 48'
Önként vállalt isk. m.	8. 0 ó 35'	9. 0 ó 45'
Játék	9. 0 ó 30'	10. 0 ó 29'
Olvasás	10. 0 ó 30'	11. 0 ó 23'
Rádió, lemez, magnó	11. ?	12. 0 ó 06'

Az adatok órákban és percekben értendők.

5. sz. melléklet

1. sz. táblázat

A gyermekek véleményét befolyásoló tényezők

Szülők	Napilap	Televízió
D: 125 p 93 %	D: 77 p 64 %	D: 96 p 71 %
I: 131 p 97 %	I: 83 p 61 %	I: 96 p 71 %
T: 110 p 81 %	T: 90 p 67 %	T: 105 p 78 %
Vn: 113 p 84 %	Vn: 85 p 63 %	Vn: 87 p 64 %
E: 131 p 97 %	E: 91 p 67 %	E: 99 p 73 %
610 p 90,4 %	426 p 63,1 %	383 p 56,7 %
Tanárok	Más felnőtt	Rádió
D: 101 p 75 %	D: 78 p 58 %	D: 81 p 60 %
I: 131 p 97 %	I: 94 p 70 %	I: 94 p 70 %
T: 124 p 92 %	T: 87 p 64 %	T: 104 p 77 %
Vn: 105 p 78 %	Vn: 88 p 65 %	Vn: 95 p 70 %
E: 119 p 88 %	E: 100 p 74 %	E: 102 p 76 %
580 p 85,9 %	447 p 66,2 %	476 p 70,5 %
Uttörő	Könyv	Iskola
D: 86 p 64 %	D: 83 p 61 %	D: 93 p 69 %
I: 106 p 79 %	I: 104 p 77 %	I: 104 p 77 %
T: 98 p 73 %	T: 119 p 88 %	T: 112 p 83 %
Vn: 93 p 69 %	Vn: 110 p 81 %	Vn: 105 p 78 %
E: 109 p 81 %	E: 106 p 79 %	E: 108 p 80 %
492 p 72,8 %	522 p 77,3 %	522 p 77,3 %

Megjegyzés: D: divat, I: illem, T: tudomány, Vn: világnézet;
E: erkölcs

5. sz. melléklet

1. sz. táblázat

A gyermekek véleményét befolyásoló tényezők

Mozi	Iskolatársak	Barátok
D: 66 p 49 %	D: 95 p 70 %	D: 103 p 76 %
I: 72 p 53 %	I: 95 p 70 %	I: 100 p 74 %
T: 78 p 58 %	T: 95 p 70 %	T: 97 p 72 %
Vn: 73 p 54 %	Vn: 91 p 67 %	Vn: 98 p 73 %
E: 76 p 56 %	E: 96 p 71 %	E: 99 p 73 %
365 p 54 %	472 p 69,9 %	497 p 73,6 %

5. sz. melléklet

2. sz. táblázat

A gyermekeket befolyásoló tényezők rangsora

1. Szülők	610 p	90,4 %
2. Tanárok	580 p	85,9%
3. Iskola	522 p	77,3 %
3. Könyv	522 p	77,3 %
4. Barátok	497 p	73,6 %
5. Uttörő	492 p	72,8 %
6. Rádió	476 p	70,5 %
7. Iskolatársak	472 p	69,9 %
8. Más felnőtt	447 p	66,2 %
9. Napilap	426 p	63,1 %
10. Televízió	383 p	56,7 %
11. Mozi	365 p	54,0 %

5. sz. melléklet

3. sz. táblázat

A befolyásolási tényezők rangsora az értékekben

<u>I. Világnézet</u>		<u>II. Erkölc</u>	
1. Szülők	113 p 84 %	1. Szülők	131 p 97 %
2. Könyv	110 p 81 %	2. Tanárok	119 p 88 %
3. Tanárok	105 p 78 %	3. Uttörő	109 p 81 %
3. Iskola	105 p 78 %	4. Iskola	108 p 80 %
4. Barátok	98 p 73 %	5. Könyv	106 p 79 %
5. Rádió	95 p 70 %	6. Rádió	102 p 76 %
6. Uttörő	93 p 69 %	7. Más felnőtt	100 p 74 %
7. Iskolatársak	91 p 67 %	8. Televízió	99 p 73 %
8. Más felnőtt	88 p 65 %	8. Barát	99 p 73 %
9. Televízió	87 p 64 %	9. Iskolatársak	96 p 71 %
10. Napilapok	85 p 63 %	10. Napilapok	91 p 67 %
11. Mozi	1 73 p 54 %	11. Mozi	76 p 56 %
	1248 p 77 %		1236 p 76 %
<u>III. Tudomány</u>		<u>IV. Illem</u>	
1. Tanárok	124 p 93 %	1. Szülők	131 p 97 %
2. Könyv	119 p 88 %	1. Tanárok	131 p 97 %
3. Iskola	112 p 83 %	2. Uttörő	106 p 79 %
4. Szülők	110 p 81 %	3. Iskola	104 p 77 %
5. Televízió	105 p 78 %	3. Könyv	104 p 77 %
6. Rádió	104 p 77 %	4. Barátok	100 p 74 %
7. Uttörő	98 p 73 %	5. Televízió	96 p 71 %
8. Barátok	97 p 72 %	6. Iskolatársak	95 p 70 %
9. Iskolatársak	95 p 70 %	7. Más felnőtt	94 p 70 %
10. Napilapok	90 p 67 %	7. Rádió	94 p 70 %
11. Más felnőtt	87 p 64 %	8. Napilapok	83 p 61 %
12. Mozi	78 p 58 %	9. Mozi	72 p 53 %
	1219 p 75 %		1210 p 74 %

5. sz. melléklet

3. sz. táblázat

A befolyásolási tényezők rangsora az értékekben

V. Divat

1.	Szülők	125 p 93 %
2.	Barátok	103 p 76 %
3.	Tanárok	101 p 75 %
4.	Televízió	96 p 71 %
5.	Iskolatársak	95 p 70 %
6.	Iskola	93 p 69 %
7.	Uttörő	86 p 64 %
8.	Könyv	83 p 61 %
9.	Rádió	81 p 60 %
10.	Más felnőttek	78 p 58 %
11.	Napilapok	77 p 57 %
12.	Mozi	66 p 49 %

6. sz. melléklet

A pályaválasztási döntést meghatározó motivumok

	1973.	1980.
1. Anyagi szempont	17 %	16 %
2. A család segítése	5 %	—
3. A fizikai munka elkerülése	27 %	—
4. Érdeklődés	33 %	47 %
5. Közösségi szempont	6 %	16 %
6. Egyéni szempont	11 %	21 %